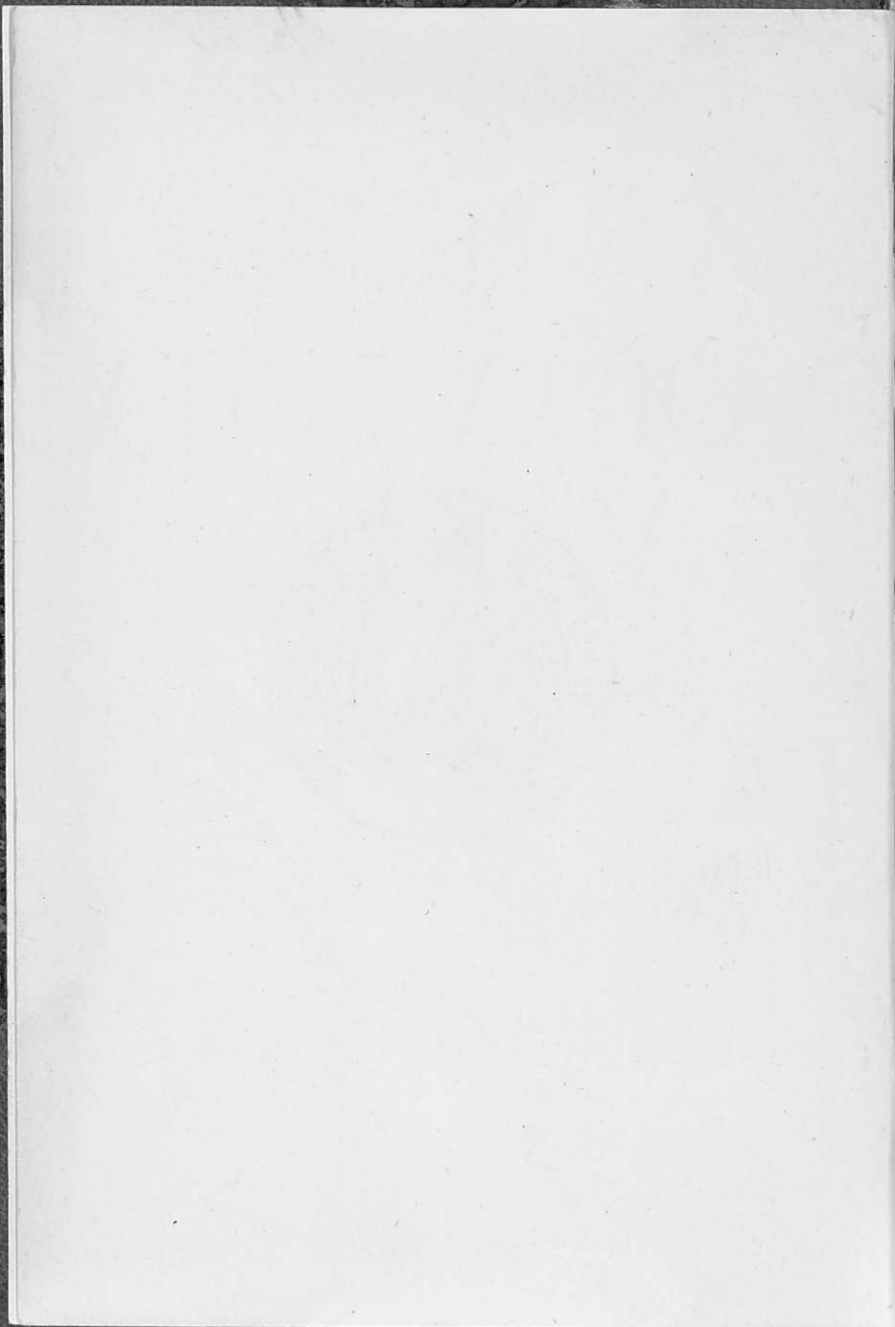

org
asta
ol

AINO MALMBERG

VOIMAKASTA
VÄKEÄ

O T A V A

VOIMAKASTA VÄKEÄ

AINO MALMBERG

VOIMAKASTA VÄKEÄ

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

Kustannusosakeyhtiö Otavan
kirjapaino, Helsingissä, 1926.

*Pojilleni,
MALA-veljeksille*

Äidiltä

LUKIJALLE.

Tuntuu kuin pitäisi selittää taikka melkeinpä pyytää anteeksi, että lähetän maailmalle nämä pienet elämäkerralliset kuvaukset, sillä ne eivät ole suinkaan ankarasti puolueettoman analysoimisen tuotteita, vaan aivan subjektiivisen käsityksen luomia. Kaikki ne henkilöt, joista kerron, ovat tuttujani, monet heistä monivuotisia ystäviäni. Siksi minun on ehkä vaikeata olla aivan syrjästäkatsojana. Ymmärrän hyvin, että toinen henkilö voisi saada kuvattavistani aivan toisen käsityksen. Mies käsittäisi heidät toisin kuin nainen, vanhoillinen toisin kuin vasemmistolainen. Henkilö, joka lapsuudestaan saakka on liikkunut johtavissa valtiollisissa piireissä, ymmärtäisi varmaan heidät toisin kuin Suomen salomailla toimineen köyhän maalaispapin tytär, jonka Ukko Ylijumala on heittänyt suurkaupunkien humuun ja joka siellä on saanut nähdä ja kuulla niin paljon, että sydän ja sielu tulevat tulvilleen ja joskus vuotavat yli reunojen.

Suomalaiset henkilökuvaukset ovat enimmäkseen taitavien asiantuntijain tekemiä, henkilöiden, jotka ankaralla työllä ovat saaneet selville pienimmätkin yksityiskohdat kuvattaviensa elämänjuoksusta. Useimmiten tekijät eivät henkilökohtaisesti tunne kuvattaviaan eivätkä ole heitä edes nähneetkään tässä elämässä. He voivat siis olla täysin puolueettomia kuvauksissaan. Sanomattakin on selvää, kuinka arvokkaita sellaiset elämäkerrat ovat suomalaiselle kirjallisuudelle.

Näitä pieniä kyhäyksiä ei tietysti pidä ollenkaan verrata tuollaisiin ankarat vaatimukset täyttäviin, tieteellisesti täysipainoisiin tuotteisiin. Julkaistessani ne olen vain arvellut, että moniaita voi huvittaa kuulla, kuinka »tavallinen ihminen» käsittää »voimakkaan väen». Maailmahan on täynnä tavallisia ihmisiä, ei spesialisteja, ja nämä »tavalliset» ehkä saavat tutunomaisemman kuvan kertomusten henkilöistä, kun toinen »tavallinen» heille kertoo havaintojaan.

Siinä selitykseni ja puolustukseni!

Lontoossa, elokuussa 1926.

Aino Malmberg.

SISÄLLYS.

	Siv.
R. B. Cunninghame Graham	11
J. Ramsay MacDonald	28
Marion Phillips	54
G. Bernard Shaw	71
William Morgan Shuster.....	95
Philip ja Ethel Snowden	112
Kreivitär Warwick	130
Sidney ja Beatrice Webb	155
Miljoonamiehiä	176

R. B. CUNNINGHAME GRAHAM.

Useimmilla meistä lienee kokemusta siitä, kuinka muutamia ihmisiä ensikerran tavatesamme tunnemme, että oikeastaan olemme vanhat tutut... Varmasti olemme joskus, kauan, kauan sitten, ehkä jossakin edellisessä olomuodossa, olleet hyvät ystävät...

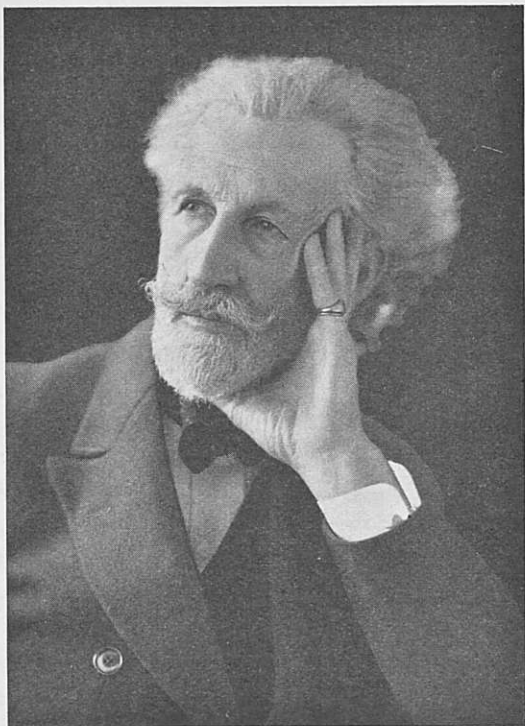
Tuskin olen kehenkään tutustuessani sitä niin selvästi tuntenut kuin monta vuotta sitten, jolloin kohtalo asetti minut puhumaan Suomesta samalla puhujalavalla, jolla Cunninghame Graham piti hehkuvan puheensa tsaarin väkivaltaa vastaan.

Jo paljon aikaisemmin, Suomessa asuessani, olin kerran sattumalta lukenut jossakin englantilaisessa aikakauskirjassa suosiollisen arvostelun jostakin uudesta Cunninghame Grahamin kirjoittamasta novellikokoelmasta, jonka sitten heti olin tilannut Suomeen luettavakseni. Se oli erittäin hauska löytö. Miellyin heti noihin pieniin, herkkiin kertomuksiin ja kaipasin lisää. Ihailin hänen purevaa satiiriaan ja nauroin hänen mehevälle

huumorilleen. Hänen tyyhinsä on erittäin hienostunut, ja alituisesti tuntuu, kuin hänen sanojaan ei voisi sanoa millään muulla kuin juuri englannin kielellä. Rivien välissä on niin paljon luettavaa, että toiselle kielelle kääntäminen pakostakin vie pois suuren osan nautintoa.

Toinen seikka, joka selvisi minulle aikoja ennenkuin tutustuin henkilökohtaisesti Cunninghame Grahamiin, oli hänen rakkautensa espanjalaisiin, olivatpa ne sitten Euroopassa taikka Amerikassa. Hän tuntui ymmärtävän ja kuvaavan niitä kuin omaa kansaansa. Espanjalaisuus oli antanut hänen teoksilleen niin syvän leiman, että usein saattoi yhtä hyvin luulla häntä espanjalaiseksi kuin englantilaiseksi. Kun sitten vielä satuin lukemaan hänestä, että hän ulkomuodoltaan oli kuin espanjalainen hidalgo, mies, jollaisia Velasquez niin mielellään maalasi, olin tuntevinani hänet jo aikoja ennen, kuin häneen todella tutustuin. Eikä hänen tulisessa, seikkailunhaluisessa luonteesaan tunnu olevan tippaakaan pohjoismaista kylmyyttä ja tyyneyttä. Hän on selvästi noita merkillisiä luonnon oikkuja, joita joskus tapaamme jäisessä Suomessakin: hehkuvan tulinen, aurinkoinen temperamentti kylmässä, hitaassa ympäristössä.

Vieläkin muistelevat vanhemmat ihmiset Lontoossa vuotta 1886, jolloin Cunninghame Grahamin nimi oli kaikkien huulilla. Silloin olivat uuden vasemmistopuolueen johtajat panneet toimeen jät-

R. B. Cunninghame Graham.

tiläiskokouksen Trafalgar Squarella, ja kun poliisi aikoi hajoittaa kokouksen, asettuivat joukot poliisia vastustamaan, ja heitä johtivat Cunninghame Graham, William Morris ja John Burns. Kaikki joutuivat vangituiksi, tietysti. Mutta kaikki ovat pysyvästi iskeneet nimensä Englannin historiaan. Samana vuonna Cunninghame Graham tuli valituksi parlamenttiin eräästä skotlantilaisesta vaali-piiristä. Siellä hän istui kuusi vuotta, ja vieläkin hän mielellään puhuu siitä ajasta, jolloin hän oli »kuusi vuotta pakkotyössä». — On helppo ymmärtää, että parlamenttityö ei sopinut Cunninghame Grahamin luonteelle, eikä hän sen jälkeen enää ole sitä ajatellutkaan uudistaa.

Kun häneen ensikerran tutustuin, kauan, kauan sitten, hän oli jo yli viidenkymmenen ikäinen, jos nimittäin ikä lasketaan almanakan mukaan. Muutoin hän oli nuori, täynnä tulta ja eloa. Kerran sanoessani häntä espanjalaiseksi hidalgoksi hän hymyillen selitti olevansa vain skotlantilainen tilanomistaja. Hän on skotlantilainen suurtilan omistaja, vanhaa, kuuluisaa ylimyssukua. Lähellä Glasgowia ovat hänen molemmat sukutilansa Gartmore ja Ardoch, joista tätä nykyä ainoastaan Ardoch on hänen hallussaan. Hänet pelastivat tavallisesta laiskasta ylimyselämästä hänen kirjalliset taipumuksensa, hänen seikkailunhaluinen luonteensa ja aikainen siirtyminen silloiseen äärimmäiseen vasemmistoon, joka siihen aikaan merkitsi — ei suinkaan kom-

munismia — ei edes sosialismia, vaan vallan vaatimattomasti Vapaamielisen puolueen vasenta siipeä! Sieltä hän kyllä sitten edelleen kehittyessään siirtyi vanhan Hyndmanin johtamaan sosialidemokraattiseen yhdistykseen, missä hän oli läheisessä yhteistoiminnassa William Morrisin kanssa. En tosin koskaan ole voinut ajatella Cuninghame Grahamia käytännöllisenä poliitikkona. Ennen kaikkea hän on haaveksija, taiteilija, joka hakee politiikasta ravintoa mielikuvitukselleen ja jolle oma subjektiivinen elämä aina merkitsee enemmän kuin yhteiskunnalliset parannukset. Hänen käytännöllinen toimintansa on taiteilijatoimintaa, välähtelevää, säkenöivää, odottamatonta, laskematonta.

Muistan, kuinka kerran luentomatkallani saavuin Aberdeeniin ja asuin perheessä, jossa Cuninghame Graham oli hyvä tuttu. Eräänä aamuna isäntäni näytti hyvin huolestuneelta ja kertoi juuri saaneensa kirjeen Cuninghame Grahamilta, jossa tämä tarjoutui heti tulemaan Skotlantiin auttamaan työväenpuoluetta vaalitaistelussa W. C. Andersonin puolesta. Taistelu oli nimittäin juuri alkanut, ja, kuten kaikki hyvin tiedämme, sen tuloksen määrää usein hyvä puhuja. Skotlantissa on asian laita siinä suhteessa aivan sama kuin Englannissakin. — Olin aivan äskettäin kuullut Cuninghame Grahamin puhuvan, ja minut hän oli vallannut kokonaan tulisella kaunopuheisuudellaan. En siitä syystä nyt yhtään voinut käsit-

tää, mistä huoli johtui, ja kysyin siksi isännäl-
täni:

»Ettekö ole iloinen, että saatte hänet tänne? Onko tässä valtakunnassa missään parempaa puhujaa?»

»Ei, ei ole — mutta voi, te ette osaa aavistaa-
kaan, kuinka epäluotettava hän on . . .

»Mitä tarkoittatte?»

»Skotlanti on täynnä kaskuja hänen puheis-
taan. Hänen huumorinsa on välkkyvää, hänen
satiirinsa purevaa, mutta hän ei välitä vähää-
kään, kehen se sattuu. Jos hänen mielestään
ystävä ansaitsee kurittamista, antaa hän sitä
isällisellä kädellä yhtä hyvin kuin vihollisellekin —
ja ymmärrättehän, mitä se voi merkitä vaali-
taistelussa . . .»

»Mutta eikö häntä voisi hiukan varoittaa
edeltäkäsini?»

»Niinkuin sitä ei olisi muka koetettu! Ei,
siinä eivät auta varoitukset eivätkä hänen omat
juhlalliset lupauksensakaan. Jos henki hänet
valtaa, ei Cunninghame Graham ole koskaan voi-
nut sitä vastustaa . . .»

Omasta kokemuksestani tiedän, että Glasgowin
tienoilla ei tarvitse muuta kuin mainita Gun-
ninghame Grahamin nimen, niin skotlantilaisten
kieli heltiää, ja kaskuja alkaa kuulua oikealta ja
vasemmalta. Hänen oman vaalitaistelunsa aikana
sattui kerran niin, että eräs skotlantilainen yli-
mys, joka ei koskaan voinut antaa anteeksi sitä,

että Cunninghame Graham, jonka suku oli yhtä ylhäistä kuin kenen tahansa toisen Skotlannissa, oli liittynyt äärimmäiseen vasemmistoon, oli nyt vartavasten saapunut puhetilaisuuteen tehdäkseen edes kiusaa, ellei voinut mitään muuta tehdä. Cunninghame Graham piti loistavan puheen eikä suinkaan säästänyt skotlantilaisia ylimyksiä, joiden temput hän tunsikin hyvin. Kun sitten kysymysten aika tuli, nousi läsnäoleva ylimys seisomaan ja aloitti ivallisesti:

»Eikö puhuja itse kuulu samaan ylimyssukuun kuin surullisen kuuluisat Gartmoren Grahamit, jotka sata vuotta sitten olivat tämän seudun kauhuna ja joiden tihutyöt . . .»

Enempää hän ei ennättänyt sanoa, kun jo Cunninghame Graham rauhallisesti hymyillen vastasi:

»Mene helvettiin ja kysy heiltä . . .» — Oli selvää, kenen puolelle naurajat tulivat.

Oli vallan luonnollista, että Cunninghame Graham tulisella luonteellaan vihasi väkivaltaa ja sortoa, ilmenipä se missä muodossa tahansa. Siksi oli myöskin aivan luonnollista, että jos milloin tarvittiin miestä lausumaan suoria sanoja tsaarin väkivaltaisuuksista Suomessa, ei koskaan turhaan käännytty Cunninghame Grahamin puoleen.

Kaikki tuo, kaikki taistelu vääryyttä vastaan, kaikki kauniit muistot kuuluvat aikaan ennen sotaa. Ja sitten tuli sota . . .

Minusta tuntuu, kuin useimmat keski-ikäni yli päässeet ihmiset meidän aikoinamme voisivat jakaa elämänsä kolmeen selvästi toisistaan eroavaan kauteen: aikaan ennen sotaa, sotaan ja sodanjälkeiseen aikaan. Ennen sotaa elämä oli luonnollista, ilman suuria maanjäristyksiä. Ihmiset olivat niin sanoakseni likempänä itseään ja tyynesti likempänä muita. Maailma näytti hiljalleen menevän eteenpäin, ja monet alkoivat toivoa, että jonkinmoinen veljeydentunne kasvaisi vähitellen. Ihmiset alkoivat ryhtymään ei kielen ja kansallisuuksien, vaan yhteisten pyrintöjen mukaan.

Sitten tuli sota, tappavana, haavoittavana. Tappavana ja haavoittavana henkisesti yhtä paljon ja enemmän kuin ruumiillisesti. Kuka säilyi eheänä? Kuka on vielääkään täysin parantunut? Ruumiillisia raajarikkoja, henkisiä raajarikkoja hiipii hiljalleen kaikkialla. Ja vaikka haavat näyttävätkin olevan ummessa, ei niihin pidä kovakätisesti koskea. Se tuottaa polttavaa tuskaa.

Sitten seurasi kolmas kausi: rauha. Mutta millainen rauha? Muistan kerran sodan aikana keskustelleeni Olive Schreinerin kanssa, ja hän sanoi: »Vaikka niin kiihkeästi odotan tämän kauhun loppua, pelkään, että rauha tulee aluksi olemaan vielä kauheampi kuin sota. Viha ei lopu, kun sota loppuu, ja kun ihmisillä on aikaa ajatella, tulee henkinen tuska hirveämmäksi kuin nyt, jolloin sotakiihko vaikuttaa huumaavasti.» Hän oli buurisodan aikana, kuten tiedämme, koko ajan

sota-alueella eikä voinut vieläkään tyynesti puhua siitä ajasta ja sotaa seuranneesta »rauhasta».

Kun vuonna 1923, kotimaisesta virallisesta vastustuksesta huolimatta, vihdoinkin pääsin vanhaan kotiini Lontooseen, oltuani poissa lähes kahdeksan vuotta, oli kaikki niin muuttunut, että suru melkein voitti takaisintulon tuottaman ilon. Missä olivat melkein kaikki ne, joiden kanssa olin seurustellut tuttuna ja ystävänä? Missä oli vanhin ystäväni, joka oli niin läheisesti liittynyt elämäni Englannissa, että ensin en tiennyt miten aloittaa, kun en häntä enää löytänytkään? Missä oli lady Burne-Jones? Poissa. Kuollut. — Missä oli laajasydäminen, aina iloinen Annie Smith, jonka iltakutsut kaksi kertaa kuukaudessa olivat tulleet mieluisiksi tapaamistilaisuuksiksi suomalaisille ja hinduille? Hänen sydämensä oli aina kahtia jaettu, toinen puoli annettu Suomelle, toinen puoli Intialle. Missä oli uskollinen Annie Smith? Poissa hänkin. Kuollut. — Missä oli vanha ruhtinas Kropotkin, jonka hauskassa kodissa aina vietimme sunnuntai-iltapäivät? Poissa. Kuollut. — Missä oli vanha ukko Hyndman ja hänen hiukan eksentrisen puolisonsa, Rosalind Travers, joka kirjoitti niin erinomaisen hyvän ja hauskan kirjan Suomesta? Molemmat jo kuolleet. Ja ennen kaikkia, missä oli oma poikani, nuorimani, jonka hilpeä ystävällisyys ja leikkilinen sukkeluus oli voittanut niin monta sydäntä

täällä? Missä oli Olli-poikani? Siellä missä muutkin ystäväni, toisella puolen rajaa.

Ei ollut kumma, jos ensin palattuani Lontooseen kaikki tuntui tyhjältä siellä. Ensin en uskaltanut kaikkia kysyäkään, sillä pelkäsin aina saavani saman vastauksen. Kerran sitten, kesällä 1923, näin sanomalehdissä jonkin uutisen Cunninghame Grahamista. Siis ainakin hän oli vielä joukossamme. Menin heti puhelimeen ja soitin hänelle. Hän tuli itse puhelimeen, tunsin heti hänen äänensä. Hän ei puhelimessa saanut selkoa kuka olin, mutta päätimme tavata seuraavana päivänä hänen luonaan, sillä minulla ei silloin vielä ollut pysyväistä kotia.

Olin niin iloinen, että ainakin Cunninghame Graham oli vielä elossa, että vasta sen jälkeen kuin olin sopinut tapaamisestamme, aloin miettiä, mitä oikeastaan olin kuullut hänestä sodan aikana. Muistin, että sodan alkupuolella sanomalehdet olivat kertoneet hänen lähteneen Argentiinaan ostamaan hevosia Englannin hallitukselle. En voinut tuota silloin käsittää, sillä olin aina ymmärtänyt, että hän, kuten hänen vanha ystävänsä John Burnskin, oli kaikkia sotia vastaan. John Burns, joka sodan puhjetessa oli ministerinä, erosi heti hallituksesta pannen vastalauseen Englannin sotaan osanottoa vastaan. Entä Cunninghame Graham? Oliko sotakiihko häneen tarttunut, kuten niin moneen muuhunkin? — Huomenna kai saisin siihen vastauksen.

Hän otti itse sota-asiat puheeksi melkein heti.

»Uskoitteko sotaan?» kysyin häneltä.

»Tarkoitatteko, uskoinko sodan tuovan jotakin hyvää mukanaan? — En, sitä en uskonut. Sota ei koskaan voi tuoda muuta kuin kurjuutta... Vai sanoinko nyt liikaa? Välillisestihän tämäkin onneton sota toi hyvää mukanaan, tosin aivan toisenlaista hyvää, kuin koskaan oli tarkoitettu. Sehän toi vapauden Suomelle. Uskokaa minua, olen iloinnut siitä niin paljon, että se on melkein korvannut kaiken tuskan, jonka kurjuus synnytti...»

Kysyin häneltä, mitä hän oli sodan aikana tehnyt, ja odotin saavani kuulla kertomuksen hevosten ostosta.

»Tietysti minä olen kaikkia sotia vastaan, ja tietysti te arvelette, että minä toimin aivan vastoin periaatteitani, kun läksin Argentiinaan ostamaan hevosia armeijalle... Ei asia sentään ollut niin... Muistakaa, että sota oli jo alkanut, eikä sitä voinut mikään hillitä. Arvelin silloin, että koska sota on jo käymässä, niin tulkoon sitten edes voitto meille. Siksi läksin omalta vähäiseltä osaltani edistämään sen saavuttamista... Hallitus pyysi minua menemään Argentiinaan, noille vanhoille, tutuille seuduille, missä olin viettänyt kuusitoista vuotta elämästäni, silloin nuorena. Ne seudut ovat minulle hyvin rakkaita...»

Selitys ei tietysti ollenkaan kestänyt lähempää arvostelua, mutta ymmärsin kumminkin

muutamat seikat siinä: Sota oli herättänyt kuuman seikkailijaveren, ja satumaiset seudut, joista hän niin usein oli kirjoittanut, vetivät puoleensa. Samalla hän tietysti hyvin tunsii, vaikka ei mitenkään tunnustanut, että kaikki tuo ei sopinut yhteen hänen usein tunnustettujen periaatteitensa kanssa, ja hänen oli paha olla.

Hän alkoi sitten kertoa Argentinasta ja Meksikosta, ja silloin tunsii hyvin entisen Cunnigham Grahamin. Siellä oli seikkailujen maa, ja siellä hän oli kotonaan.

Kysyin häneltä, oliko hän koskaan kirjoittanut mitään tapahtumista Burnsii ja William Morrisin kanssa.

»En ole, enkä koskaan tule niistä kirjoittamaan taikka kertomaan», hän vastasi kiivaasti.

Olimme väitii hetken, ja huomasii, että olin tahtomattani koskettanut arkaan kohtaan. Sitteen hän jatkoi tyynemmin:

»Ne ajat ovat olleet ja menneet, ja uudet ajat, joiden kanssa minulla ei ole mitään tekemistä, ovat nyt vallalla. Millaisia ovat nykyiset niisanotut työväen johtajat? Hakevat omaa etuaan, riitelevät paikoista! Jokainen ajattelee vain itseään eikä välitä sen enempää työväen kohtalosta.»

Tietystii se ei ollut totta, mutta oli selvää, että hän uskoi tuohon luomaansa synkkään kuvaan. Ei ollut ensikertaa, kun huomasii tuon saman ilmiön, että kun rikas ylimys, jonka ei koskaan ole

tarvinnut tehdä tuntiakaan työtä elääkseen, innostuu työväenkysymykseen, hän on aivan valmis antamaan tarmonsaa ja kykynsä edistääkseen asiaa, niin kauan kuin innostusta kestää, mutta hän kadottaa uskonsa heti, kun asiat alkavat mennä toista tietä kuin hän on haaveillut. Niin oli käynyt nytkin. Ja kumminkin — kuinka olin voinut kuvitellakaan Cunninghame Grahamia toisenlaiseksi. Siinä hän oli, juuri samanlaisena kuin ennenkin: ylimys ja maailmanmies kiireestä kanta-päähän, jalosydäminen, hienostunut, humoristi, uneksija, mutta aivan mahdoton karkeaan, joka-päiväiseen elämän taisteluun. Kaikenlaista väkeä tarvitaan maailman kokoonpanossa, ja paikkansa on Cunninghame Grahamillakin. Englanti olisi köyhempi ilman häntä.

Kirjailijana Cunninghame Graham on hyvin mielenkiintoinen ilmiö. Parhaimpanaan hän esiintyy pienissä, herkästi havaituissa pätkissä, niissä, jotka sanovat sanoin vähän, mutta tunnelmallaan paljon. Siitä syystä niitä on kovin vaikea kääntää toiselle kielelle. Paitsi kaunokirjallisia teoksia hän on kirjoittanut useita historiallisia, elämäkerrallisia y. m. esseitä ja kirjoja.

Nuoruudessaan hän meni naimisiin kauniin espanjattaren kanssa, johon hän oli tutustunut Meksikossa. En tavannut tätä naista koskaan, sillä hän kuoli jo monta vuotta sitten, mutta paljon kuulin hänestä kerrottavan Skotlannissa, Ardochin lähietäisyydellä. Hän oli ollut tumma kaunotar,

mustasilmäinen etelän lapsi, joka istui kuin valettu hevosen selässä, olipa hevonen kuinka hurja tahansa, ja joka hurskaiden skotlantilaisten kauhuksi poltteli meksikkolaisia paperosseja, Viktorian ankarana hallituskautena, jolloin naisten tupakoimista pidettiin suurena syntinä. Nythän se on jo Englannissa yhtä tavallista kuin miestenkin tupakanpoltto, eikä sitä kukaan enää katso karsain silmin. — Nuori rouva oli myöskin kirjailija, ja ainakin yksi hänen kirjoistaan, kertomus Pyhän Teresan elämästä, on käännetty espanjankielestä englanniksi. Se on hyvin harras ja syvää ymmärtämystä osoittava kuvaus tuon merkkillisen naispyhimyksen elämästä ja vaikutuksesta. Siitä on jo kappale toistakymmentä vuotta, kun Cunninghame Graham kerran kysyi minulta, olinko lukenut hänen vaimonsa teosta Pyhästä Teresasta, ja kun häpeissäni sanoin, etten ollut, hän rupesi siitä puhumaan sellaisella lämmöllä ja hellällä ihailulla, että mielelläni lupasin täyttää hänen pyyntönsä, lukea sen ja sitten kertoa hänelle arveluni siitä. Hankin sen kohta sen jälkeen, ja sen lukeminen oli nautintoa alusta loppuun saakka. — Nuori rouva auttoi usein miestään kirjallisissa töissä, ja useat esseet ovat heidän yhteistyötään.

Nuoren vaimon kuolema oli kova isku Cunninghame Grahamille, ja taas näemme saman merkillisen ilmiön uskollisuudesta, joka täällä Englannissa usein herättää ihmettelyämme. Vaikka

Cunninghame Graham on tunnustettu suosikki naismaailmassa ja vaikka hän hauskana ja huvittavana seuramiehenä on aina tervetullut jokaiseen seuraan, ei kenenkään ole onnistunut kietoa häntä pauloihinsa, vaan hän on pysynyt leskimiehenä kymmeniä vuosia, uskollisena tumman kauniille espanjalaiselle vaimolleen.

Entä hänen ikänsä? kysyy joku. Kun vastaan siihen kysymykseen, en oikein tahdo uskoa elämäkerrallisia tietoja hänestä, ja kumminkin tiedän, että ne puhuvat totta. Jos minun pitäisi arvata hänen ikänsä, sanoisin, että vaikka hän onkin solakka ja komea kuin nuorukainen, ja vaikka hän istuukin hevosen selässä kuin Velasquezin hidalgo, on hänen tukkansa siksi harmaa ja hänen hymynsä siksi syvää maailmantunte-musta osoittava, että arvaan hänen ikänsä olevan siinä viidenkymmenen paikkeilla. Katson sitten kirjaan ja näen, että hän on syntynyt vuonna 1852. Siis yli seitsemänkymmenen! Ei pidä pohjoismaalaisen koskaan yrittää arvata kenenkään ikää Englannissa, tässä urheilun ja ulkoilman ihailijain maassa.

Cunninghame Graham ei kyllä itse usko, että Englannin ilma on niin suotuisaa ihmisille kuin kuumien maitten ilma, mutta hän on arvattavasti puolueellinen. Kun kesällä 1923 hänet tapasin, hän sanoi minulle, että hänen piti vielä samana iltana lähteä Ardochiin, sillä hänen äitinsä odotti häntä siellä. Luulin kuulleeni väärin ja näytin

kaiketi kysymysmerkiltä, sillä hän alkoi selittää:

»Ettekö tiedä, että äitini on vielä elossa? Hän on nyt 96 vuoden vanha, mutta virkeämpi kuin moni nykyaikainen 30-vuotias. Mutta hän onkin syntynyt kuumassa ilmanalassa ja oleskellut aikoinaan vuosikymmeniä etelässä, kaukana kolkosta Skotlannista . . .»

»Väitättkö siis, että ihminen pysyy nuorena kuumassa ilmanalassa kauemmin kuin täällä?»

»En tiedä mitä tiedemiehet siitä sanovat, mutta sen tiedän, että siellä etelässä tapaa sata-vuotiaita tuhkatiheässä . . . Elämä on siellä . . .»

En voinut olla hiukan hymyilemättä. Eikö hän tietänyt, että elämä oli siellä, missä tuollaiset elämää uhkuvat henkilöt kuin hän elivät ja loivat loistoa ympärilleen, olipa siellä kuuma tai kylmä.

Hän rupesi sitten kertomaan äidistään. Aivan äskettäin hän oli Ardochissa käynyt autoretkellä äitinsä kanssa. Kun he palasivat kotiin, oli Cunningham Graham hiukan levoton siitä, että vanha äiti ehkä oli liiaksi rasittunut, ja hän virkkoi, että äidin piti nyt heti panna maata ja levätä kunnonllisesti.

»Maatako?» kysyi äiti hämmästyneenä, »en mitenkään nyt jouda lepäämään, sillä minun on mentävä puutarhaan katsomaan, onko puutarhuri jo saanut valmiiksi lavat, joista hänelle aamulla puhuin». Ja puutarhaan hän meni ja

viipyi siellä kauan täydessä työssä. — Pian hän täyttää siis sata vuotta, jos saa elää niin kauan.

Kysyin puhuisiko hän piakkoin jossakin, mutta vastaus oli kieltävä.

»Eikö teitä edes saa kuulla Trafalgar Squarella, joka on niin täynnä muistoja?»

»Niin, Trafalgar Square on täynnä muistoja . . . Muistatteko, kuinka kerran siellä yhdessä puhuimme?..»

Niinkuin olisin sitä voinut koskaan unohtaa . . . Se oli niinä entisinä »hyvinä» aikoina, jolloin meillä, Lontoon suomalaisilla, oli kaikilla yhteinen työ: taistelu maamme vapauden puolesta ja selittäminen tsaarin sadoille tietämättömille kannattajille, kuinka asiat Suomessa olivat ja mikä vaara uhkasi meitä idästä. Ne ajat ovat olleet ja menneet, mutta työtä melkein samaan suuntaan vielä tarvitaan, ja hyvä on, että entiset ystävät Lontoossa vielä seuraavat ajan merkkejä ja ovat valmiit astumaan työhön, jos tarvitaan. Cunninghame Graham on uskollisimpia heidän joukossaan.

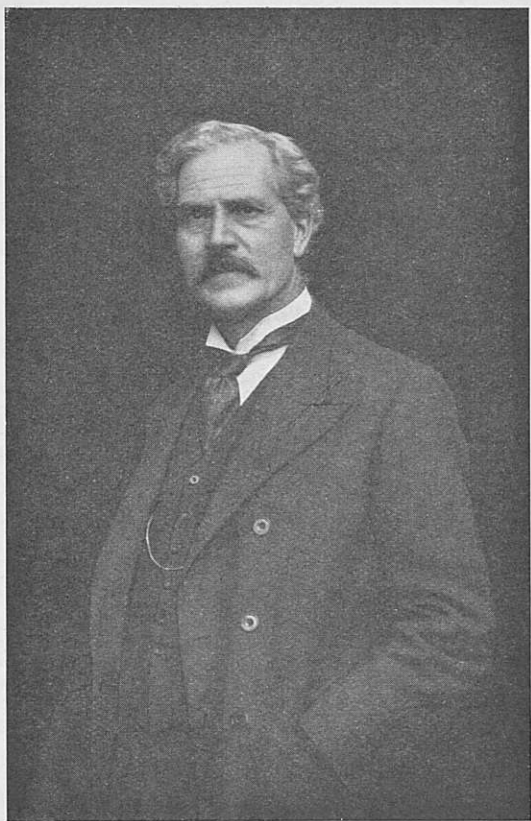
J. RAMSAY MACDONALD.

Kesällä 1908 matkustin Lontooseen, pääasiallisesti tapaamaan ystävääni Rosea, sillä hänen tapaamisensa ja keskustelut hänen kanssaan olivat käyneet minulle melkein elinehdoksi silloisina hirvittävän vaikeina vuosina.

Rose oli minua King's Crossin asemalla vastassa, ja hän oli tuskin tervehtinyt minua, ennenkuin hän huomattavasti tyytyväisenä huudahti: »Vielä tänä iltana sinun täytyy tulla kanssani suuriin kutsuihin Ramsay MacDonaldin luo: Hän ja hänen rouvansa ovat maailman suloisimpia ihmisiä, ja olen varmasti luvannut tuoda sinut kanssani illalla.»

Rose oli tutustunut MacDonaldeihin noin vuotta ennen, ja koska hän aina voitti ihmisten sydämet, oli hän nytkin kuin kotonaan heidän luonaan.

Illalla olimme molemmat tuossa sittemmin niin tutuksi ja rakkaaksi käyneessä talossa, n:o 3 Lincoln's Inn Fields. Se ilta on pysynyt mielesäni melkeinpä pienintä piirrettä myöten, sillä se oli ensimmäinen kerta, jolloin sain olla aito

J. Ramsay MacDonald.

englantilaisissa kutsuissa, missä henkinen ravinto oli niin paljon tärkeämpi kuin ruumiillinen kestitys, että jälkimmäinen monelta unohtui kokonaan. Jätimme päällysvaatteemme pieneen huoneeseen, nähtävästi jonkun makuuhuoneeseen, ja astuimme sisään. Kaksi keskikokoista huonetta oli ääriään myöten täynnä väkeä. Muutamat olivat puetut varsin komeihin, jalokivillä koristettuihin ilta-pukuihin, toiset olivat aivan vaatimattomissa, pitkähihaisissa puvuissa. Mutta kaikkien kasvoilla loisti iloinen, odottava ilme, ja huoneet kaikuivat vilkasta puhetta, naurua ja leikinlaskua.

Ensimmäinen, joka tuli puristamaan kättemme, oli iloinen, kiharatukkainen, noin kymmenvuotiaalta näyttävä poikanen, MacDonaldin esikoinen, Alister. Hän tarttui Rosen käteen, ja minäkin sain ohimennen kiinni hänen toisesta kädestään, kun hän innokkaasti selitti, että tuolla ovat isä ja äiti ja että nyt pitää joutua hyvin pian, ennenkuin joku taas ennättää heidät kokonaan anastaa.

Menimme siis niin pian kuin voimme tiheän tungoksen läpi. MacDonald ja hänen rouvansa ottivat meidät vastaan kuin vanhat tutut, koruttomasti ja sydämellisesti. Ensimmäinen, mikä pisti silmään, oli tietysti heidän ulkomuotonsa. Rouva MacDonald, omaa sukua Gladstone, oli aivan vaalea, keltatukkainen, sinisilmäinen. Ramsay MacDonald taasen oli tumma kuin etelämaa-

lainen, hiukset sysimustat, iho oliivinkeltainen, silmät suuret, tummat, säihkyvät. Niin kaunista miestä näkee harvoin. Piti melkein vetää henkeään.

»Te olette suomalainen», kuulin isäntäni sanovan. »Tulkaa kanssani tuonne toiseen huoneeseen, niin esittelen teille muutamia ystäviä, jotka mielenkiinnolla ja osanotolla ovat seuranneet Suomen vaihteita.»

Toinen huone oli yhtä täpöisen täynnä kuin ensimmäinenkin. Isäntäni esitteli minut siellä suurelle joukolle, joista vielä selvästi muistuvat mieleeni parlamentinjäsenet Will Crooks, Keir Hardie ja W. C. Anderson, kaikki maamme lämpimiä ystäviä, mutta kaikki jo manalle muuttaneita.

Mutta missä oli tuo huhuttu englantilainen jäykkyys? Olin siitä niin paljon kuullut, että tunsin melkein jonkinmoista pettymystä, kun en sitä missään huomannut. Jokainen oli kuin kotonaan, ja oli varsin liikuttavaa, kuinka hyvää huolta he pitivät siitä, että minäkin, muukalainen, myös tuntisin olevani »kotona». Suomesta kysyttiin koko ajan, ja heidän lämmin osanottonsa antoi uutta rohkeutta ja toivoa. Ainakin Englannin Labour Party tiesi kohtalomme kovuuden ja oli valmis tekemään voitavansa auttaakseen. MacDonald ja pieni ryhmä hänen ympärillään otti puheeksi, eikö olisi syytä panna toimeen jättiläismielenosoitus Trafalgar Squarella tsaarin hirmuvaltaa vastaan Suomessa. Monesta syystä

tuumasta ei silloin voinut tulla mitään, mutta siemen oli kylvetty, ja seuraavana vuonna se kantoi hedelmiä.

Kun maaliskuun alussa 1909 muutin Lontooseen varsinaisesti asumaan, asetti kohtalo suosiollisena minut asumaan niin lähelle MacDonaldeja, että minulla ei ollut muuta kuin kymmenen minuutin matka Lincoln's Inn Fieldsille. Siitä lähtien oli MacDonaldin perhe tukena ja turvana minulle moninaisissa vaiheissa.

Kysymys mielenosoituksesta Trafalgar Squarella tuli pian taas esille, ja koska siihen aikaan olin hyvin arka mitään tekemään, kysymättä neuvoja »vanhoilta ja viisailta», kirjoitin asiasta senaattori Leo Mechelinille, kysyen hänen mielipidettään. Hänen vastauksensa oli, että kaikessa propagandatyössä olisi käännyttävä professori Julio Reuterin puoleen, jolle »kagali» oli uskonut huolenpidon Lontoosta. — Kaikista vastustuksista huolimatta tuli mielenosoituksesta tosi.

Alusta vuotta 1909 syksyyn 1911 kohdistuivat muistoni paljon enemmän rouva MacDonaldiin kuin hänen mieheensä. Aviopuolisojen suhde toisiinsa oli niin lähellä täydellistä ihanneavioliittoa, kuin tässä maailmassa lienee mahdollista. Margaret MacDonald oli sieluna ja sydämenä siinä perheessä, ja Ramsay MacDonald oli hänen toiveittensa toteuttajana. Täydellinen luottamus, täydellinen ymmärtämys ja täydellinen vapaus — siitä syntyi mitä ihmeellisin sopusointu.

Tuohon vaikutti arvattavasti myöskin se, että he sattumalta olivat niin täydellisesti yhtä mieltä siitä, mitä he tahtoivat, ja myöskin siitä, mitä tietä he tahtoivat kulkea päämääräänsä kohti. Molemmat olivat harvinaisen lahjakkaita, ja sen lisäksi Margaret MacDonald oli niin tavattoman avomielenlinen, niin vaatimaton, niin suora ja selväpiirteinen, että häntä oli aina helppo lähestyä. Siksi myöskin helpommin joutui hänen vaikutuksensa alaiseksi kuin hänen umpimielisemmän miehensä. Margaret MacDonaldilla näytti aina riittävän aikaa jokaiselle, eikä koskaan tarvinnut pelätä kylmää kohtelua, menipä hänen luokseen mille asialle tahansa.

Tältä ajalta ovat myöskin painuneet mieleeni monet illanvietot MacDonaldin perheessä. Aina kun Lontooseen tuli joku merkkihenkilö valtiollisista piireistä, joku, joka tosiaankin ansaitsi huomiota, oli iltama valmis. Aivan kuten ensikerrallakin, olivat huoneet täpöisen täynnä. Suuremman huoneen yhdellä seinämällä oli pitkä pöytä täynnä virvoitteita, teetä, kahvia, limonaattia ja leivoksia. Ei koskaan mitään muuta. Ohimennen sanoen, MacDonald ja koko hänen perheensä ovat aina olleet ankaran raittiita. Pöydältä sai jokainen mennä ottamaan mitä halusi, ilman erityistä tarjoilemista ja kursailemista. Läsnäolevat nuoret miehet kantoivat pöydäntimillä niille, jotka eivät itse tahtoneet niitä noutaa.

Erityisesti muistan sen kerran, jolloin etelä-afrikkalainen presidentti Schreiner oli kunniavieraina, ja toisen kerran, kun Austraalian pääministeri Fisher oli kanssamme. Schreiner tahtoi puhella kanssani, koska olin siitä ihmeellisestä maasta, jossa naisilla oli valtiollinen äänioikeus. Hän puhui minulle koko ajan naisten äänioikeutta vastaan, mutta en tällä hetkelläkään vielä tiedä, tarkoittiko hän sitä todellakin, vai oliko se vain leikillistä kiusantekoa. Sanoin hänelle, etten ollenkaan usko, että meidän kaikkien ihaileman Olive Schreinerin veli saattoi olla naisten oikeuksia vastaan, ja hän nauroi niin, että hampaat kiilulivat. Hänen rouvansa vakuutti sitten minulle, millä innolla hän oli seurannut Suomen oloja juuri siksi, että Suomi oli niin komeasti tunnustanut naisten yhdenarvoisuuden.

Fisher oli aivan toisenlainen kuin Schreiner, paljon naiivimpi ja vähemmän suurmaailman mies. Sanomattakin on selvää, kuinka ihastunut olin, kun hän tsaarin hirmuvallasta puhuessaan huudahti: »Suomen täytyy päästä erilleen Venäjästä kokonaan, aivan itsenäiseksi maaksi. Silloin vasta voitte maailmalle selvään näyttää, mihin kykenette!» — Se painui mieleeni niin syväälle siitä syystä, että juuri vähän sitä ennen eräs suomalainen, joka oli suuri auktoriteetti Suomen asioissa, oli minulle ankarasti moittien selittänyt, kuinka vaarallista oli, että esitelmissäni sanoin Suomen vasta sitten tulevan onnelliseksi, kun

Venäjän vihatut kahleet olivat kokonaan murrettu ja Suomi oli vapaa maa. Onneksi viisaat ja vanhat eivät aina pääse määräämään, eivätkä koskaan silloin, kun kansa herää yksimielisesti näyttämään tahtonsa. Senhän jo näimme suurlakossa 1905, jonka merkitystä eivät mitkään puolueelliset kuvaukset kykene himmentämään.

Kesällä 1910 MacDonald-puolisot pyysivät, että antaisin valita itseni edustajaksi kansainväliseen työväenkongressiin, jonka piti kokoontua Kööpenhaminassa. MacDonald-puolisojen toivomus oli laki, ja minut valittiin eräästä Lontoon esikaupungista. Yhdessä sitten läksimme sinne, MacDonaldit, Keir Hardie, Bruce Glacier, W. C. Anderson ja monet muut. Hullista mentiin Suomen Höyrylaiva Oy:n laivassa, joka oli tilaisuutta varten erittäin aistikkaasti koristettu punaisilla kukilla. Pitkä keskipöytä oli varattu kongressiin lähteville, ja ruokalista sisälsi ensimmäisillä päivällisillä Liberté-lientä, Égalité-paistia, Fraternité-hyytelöä ja paljon muuta hyvää. Päivällisen jälkeen Keir Hardie lauloi meille tutun skotlantilaisen laulun »Annie Laurie», ja Anderson tanssi skotlantilaisen miekkatanssin. Tuo matka on säilynyt meidän vielä elossa olevien mielessä iloisena muistona.

Kööpenhaminassa MacDonald pyysi minua auttamaan itseään tulkkina, varsinkin hänen puhuessaan saksalaisten, itävaltalaisten ja skandinaavialaisten edustajain kanssa Tietysti sii-

hen ilolla suostuin. Siellä oli monta suomalaista edustajaa, ja siellä olivat myöskin Bebel ja Jaurès sekä myöskin Liebknecht, Rosa Luxemburg ja monet muut jo manalle muuttaneet. MacDonaldin siipien suojassa sain tutustua moneen, joita en muutoin olisi saanut nähdä kuin vilahdukselta ja etäältä.

Sen vuoden lopulla ja seuraavan alussa Venäjän hallitus piti parhaana ryhtyä oikein molemmin kourin propagandatyöhön Suomea vastaan. Sain käsiini kokonaista viisi kappaletta erilaisia kirjasia, joissa kaikissa selitettiin, kuinka kauheita me suomalaiset olimme ja kuinka me emme ollenkaan ymmärtäneet jalon tsaarin ylenmääräistä laupeutta meitä kohtaan. Edward VII:n ja sir Edward Grey'n aikaansaama *entente cordiale* Englannin ja Venäjän välillä alkoi vaikuttaa, ja moni, joka vielä äskettäin oli kuohunut suuttumusta tsaaria vastaan hänen Suomi-politiikkansa tähden, alkoi vetäytyä piiloon. Kauhukseni näin kerran, että kaikki mainitsemani viisi kirjasta oli asetettu Holbornin suureen, julkiseen kirjastoon pöydille, kaikkien nähtäväksi. Ei muuta kuin lähteä MacDonaldin puheille. Hän oli heti valmis tekemään voitavansa. Hän kirjoitti kirjastonhoitajalle, huomauttaen tälle kuinka puolueellista oli tarjota tuollaista lukemista ihmisille, kun suomalaisille ei oltu varattu mitään vastaustilaisuutta. Muutaman päivän perästä MacDonald ikäväkseen ilmoitti, ettei hänen pyyn-

nöstään ollut apua. Kirjaset jäivät pöydälle. Mutta tulipa sinne samalle pöydälle myöskin Suomen asiaa selvästi selittävä kirja. Mistä lienee tullut, lienee kai taivaasta tipahtanut.

Vuosi 1911 alkoi ankaralla iskulla MacDonal-dille ja loppui vielä ankarammalla. Helmikuun alussa puolisoiden suloinen pikku poika, David, äkkiä sairastui ja kuoli, ja muutama päivä sen jälkeen kuoli MacDonaldin vanha äiti, johon hän oli lämpimästi kiintynyt. Muistan hyvin, kuinka syvä varjo lepäsi kodin yllä pikku Davidin pois-tuttua, ja vaikka Margaret MacDonald oli melkein vielä entistä ystävällisempi, tunsii, että talossa oli suru käynyt. Tuli sitten syyskuu, ja se toi mukanaan kovimman iskun, mitä Ramsay Mac-Donald koskaan on kokenut. Syyskuun 8 päi-vänä hänen vaimonsa, Margaret MacDonald, otettiin pois joukostamme.

En koskaan unohda syyspäivää, jolloin sureva ryhmä ystäviä seisoii Golder's Greenin kappelissa sanomassa jäähyväisiä vainajalle, joka oli meille kaikille käynyt niin kalliiksi. Hänen ruumiinsa, kukilla koristetussa arkussaan, annettiin sitten liekkien puhtaan voiman kulutettavaksi.

Muistan kuinka vaikeata oli puristaa MacDo-naldin kättä ja nähdä, kuinka tuo kalpea mies oli kuin lamautunut. Oliko hän koskaan siitä vir-koava? Hän oli kadottanut, ei ainoastaan vai-monsa, vaan lähimmän työtoverinsa, joka aina ymmärsi häntä, usein ehkä syvemmin kuin hän

itsekkään ymmärsi, ja joka aina ajatteli nopeasti ja selvästi, toimi johdonmukaisesti eikä koskaan omia vaivojaan surrut. Kuinka monta kertaa hän olikaan naisellisella vaistollaan ja kirkkaalla järjellään torjunut erehdykset ja johtanut asiat oikeaan suuntaan.

Onko MacDonald muuttunut tuon jälkeen? Oliko isku niin syvä, ettei arpi koskaan lakkaa kirvelemästä? Siinä kysymyksiä, jotka olivat melkein jokaisen mielessä sen jälkeen. Omasta puolestani sanon ilman pienintäkään epäilystä, että hän on kuin toinen mies hyvin monessa suhteessa. Hänestä on kadonnut entinen välittömyys, entinen iloinen tuttavallisuus, joka oli niin huomattava hänen vaimonsa eläessä. On niinkuin hänen vaimonsa olisi vienyt Ramsay MacDonaldin nuoruuden kanssaan hautaan. Margaret MacDonald oli ollut niin merkillisen nuori, vaikka hän oli jo neljäkymmentä täyttänyt, ja tuntui kuin kaikki hänen ympärillään olisi imenyt nuoruutta hänestä. Mutta sitten »hän nukkui, kun vielä oli päivä ja ennenkuin yön koleat varjot laskeutuivat kosteilla käsivarsillaan häntä syleilemään», kuten hänen miehensä kirjoitti elämäkerrallisessa kuvauksessaan vaimostaan. Hautaan tuntui vaipuneen myöskin Ramsay MacDonaldin nuoruus.

Mutta vaikka nuoruus onkin mennyt, on valtiomies jäljellä, voimakkaampana ja selväpiir-

teisempänä kuin koskaan ennen. On totta, että välittömyys myöskin on mennyt ja että hänessä on kehittynyt tuo valtiomiesten tavallinen ominaisuus, olla lähellä ja kaukana samaan aikaan. Hän on aina ystävällinen, mutta samalla aina aitauksen ympäröimänä. Ei kukaan voi sanoa olevansa hyvin lähellä häntä, mutta ei kukaan myöskään tunne olevansa kokonaan pois suljettu. Vanhoille ystäville hänellä on aina ystävällinen hymy, mutta minusta tuntuu aina, kuin hän samalla tahtois sanoa, että entiset ajat ovat olleet ja menneet, että niihin ei pidä koskea . . .

Sanomattakin on selvä, että hänen uransa on ollut vaikea ja että hänen on pitänyt purjehtia monen karin lomitse, ennenkuin hän on nykyisen asemansa saavuttanut. Vaikeudet ovat olleet kahta laatua, sisällisiä ja ulkonaisia. En malta olla kertomatta muutamista seikoista, joista ei julkisesti puhuta, mutta jotka kaikki kumminkin varsin hyvin tietävät. Minulle sattui kerran pieni henkilökohtainen kokemus, joka on varsin kuvaava.

Eräs nuori kaunotar, tumma, kylmä, ylpeä, tuli luokseni ja sanoi tahtovansa puhua minulle jotakin. Mutta puheesta ei ensin tullut mitään, sillä ensi työkseen hän puhkesi itkuun. Luulin, että hän oli sairas, ja kysyin saisinko antaa hänelle jotakin, en itsekään ymmärtänyt mitä. Hän sopersi, ettei hän ollut sairas eikä tahtonut mitään. Silloin ymmärsin, että tässä oli taas yksi noita

lukuisia tapauksia, jolloin piti toimia rippiäitinä, kuten niin monta kertaa ennenkin. En tiedä, onko muilla suomalaisilla sama kokemus kuin minulla sellaisista asioista. Kun asuu vieraalla maalla, jonka kieltä puhuu hyvin, joutuu suorastaan maattomaksi. Suomessa pidetään puolienglantilaisena, joka kyllä puhuu suomea, mutta joka sitenkin oikeastaan kuuluu toiseen maahan. Englannissa taas pidetään muukalaisena, joka on kyllä tottunut maan kieleen, mutta joka kumminkin kuuluu muualle. Sellaiselle henkilölle on aina helpompi sanoa asioita, joita ei koskaan voisi sanoa omaisilleen ja läheisilleen. Ja koska useimmilla ihmisillä näkyy olevan syvä tarve avata joskus sydäntään, on selvää, että muukalainen helposti joutuu katolisen papin asemaan ja saapi kuulla mitä merkillisimpiä asioita. Niinpä nytkin.

Kun neitonen oli hiukan tyyntynyt, ilmoitti hän minulle olevansa rakastunut MacDonaldiin ja uskovansa, että hänen tunteensa ei ollut toivoton. Vastasin hänelle, että silloinhan on kaikki hyvin ja ettei siinä ole mitään itkemistä. »Ei, ei», vakuutti kaunotar, »siinä on vielä monta mutkaa. Hän on äärettömän arka tuollaisissa asioissa, ja siksi tulin teidän luoksenne, sillä tähän olette maasta, missä ymmärretään naisten oikeudet ja annetaan heille täysi ihmisarvo» — (hän ei koskaan ollut käynyt Suomessa!) — »ja siksi kysyn teiltä, ettekö arvele olevan parasta puhua hänelle suoraan asiasta ja sanoa, että rakastan häntä . . .

Silloin hänkin rohkenisi puhua . . . » Kauhistuini. Vakuutin hänelle, että vaikka meidän naisten asema Suomessa olikin varsin merkillinen, sanoo varma vakaumukseni, että tässä tapauksessa suomalainen nainen pitäisi suunsa kiinni. Vähän aikaa puheltuamme hän suostui odottamaan ainakin muutaman kuukauden, nähdäkseen kuinka asia tuli kehittymään. Hän odottikin — ja joutui vallan onnellisiin naimisiin toisen kanssa!

Tämä seikka huvitti minua suuresti ja sai minut pitämään silmäni auki näissä asioissa. Varsin pian käsitin, että heti Margaret MacDonaldin kuoleman jälkeen syntyi todellinen kilpajuoksu naisten kesken MacDonaldista. Ja koska hän aina oli kohtelias ja ystävällinen jokaiselle, uskoi jokainen mielellään, että juuri hän oli tuo onnellinen valittu, joka oli määrätty MacDonaldin lohduttajaksi. Tuo kulkutaudin tapainen rakastuminen MacDonaldiin ei suinkaan ole vielä ohi. Se on vain siirtynyt ylemmälle yhteiskuntatasolle. Muutama kuukausi sitten näin eräässä ruotsinmaalaisessa lehdessä kaksi muotokuvaa: Ramsay MacDonaldin ja hänen »morsiamensa» lady S:n. Ei kumpikaan uhri tiennyt mitään asiasta.

Mistä se johtuu? Englannissa on kauniita miehiä niin tuhkatiheässä, ettei MacDonaldin pelkkä komea ulkomuoto voisi semmoista häiriötä aikaansaada. Eivätkä naiset sitäpaitsi ole erittäin herkkiä kauniille ulkomuodolle.

Tietysti siihen on monta syytä. MacDonald on johtajatyyppi, jota ei voi olla huomaamatta. Hänessä on tuo selittämätön vetovoima, joka hurmaa, vetää puoleensa, masentaa tahdon ja tahtomattaan melkein orjuuttaa heikommat luonteet. Ihmiset eivät muista, että nuoruus ja rakkaus kuuluvat yhteen, ja MacDonaldin nuoruus kuoli silloin kirkkaana syyskuun päivänä . . .

Kaikki Englannissa ja Amerikassa olleet tietävät sanomattakin, että sellaisen henkilön, jolla ei ole huumorin lahjaa, on vallan turha koettaa hakea julkista menestystä anglosaksilaisessa maailmassa. Huumoria on MacDonaldilla loppumaton varasto, ja se pistää esiin joskus vallan odottamatta. Kerran 1917-klubissa, jonka perustaja ja ensimmäinen puheenjohtaja MacDonald on, kulki kolme henkilöä ylös verraten kapeita portaita. Ensimmäisenä kulki eversti C., sitten rouva X. ja viimeisenä MacDonald. Yht'äkkiä kuului MacDonaldin ääni: »Odottakaapa, niin kerron teille jotakin.» Seurue seisahtui portaitten väliselle lavalle, ja MacDonald kertoi, että kerran, kun hän oli juossut alas portaita Downing Streetin 10:ssä (pääministerin asunto) — juoksi hovimestari kiireesti hänen jälkeensä ja kuiskasi salaperäisesti hänen korvaansa: »Herra pääministeri, teillä on reikä sukkanne kantapäässä.» MacDonaldilla oli kiire ulkoasiainministeriöön, ja hän sanoi, ettei hänellä nyt ollut aikaa ajatella sellaisia, ja sitäpaitsi se ei ollut yhtään vaarallista, sillä hänen

piti mennä vain kadun poikki, toiseen ministeriöön. »Herra pääministeri», huokasi hovimestari surullisesti, »häpeä siitä lankeaa minun niskoileni». — Kun seurueen katseet kiintyivät eversti C:n kantapäihin, oli varsin helppo ymmärtää, miksi MacDonald oli tuon kaskun kertonut. Nauraen valitti eversti, että hän oli kovasti tuollaisen huolehtivan hovimestarin tarpeessa.

MacDonaldin huumori esiintyy koko voimassaan hänen astuessaan puhujalavalle, missä hän on kuin kotonaan. Englanti on puhujien luvattu maa, missä puheet ja esitelmät ovat yhtä tärkeitä kuin meillä sanomalehdet, ja MacDonald on jo kauan ollut Englannin kuuluisimpia puhujia. Komea ulkomuoto, sointuva ääni, joka on kuin urkujen sävel, hieno huumori, joka joskus muuttuu purevaksi satiiriksi, — nuo ominaisuudet jo yksinään olisivat saattaneet hänet huomatuksi puhujaksi, ja kun nyt sen lisäksi tulee se seikka, että hän on ollut Englannin pääministerinä ja, elleivät kaikki merkit petä ja jos elämää riittää, tulee varmaan vielä siinä asemassa olemaan, niin käsitämme, että jokainen julkisesti lausuttu lause hänen suustaan saa suurvaltiollisen merkityksen ja sähkötetään ympäri maailmaa.

On varsin tavallista, että englantilaiset puhujat mielellään laskevat leikkiä oman kansansa heikkouksista. Sen voima ja mahtavuus kyllä sietää pienen leikinlaskun! MacDonald verraten harvoin käyttää tällaista huumoria, vaan iskee

tavallisesti syvemmälle, joskus niin syvälle, että se koskee kipeästi. Mutta aina on myönnettävä, että hän on oikeassa. Hän ei loukkaa loukatakseen, vaan parantaakseen.

MacDonaldin valtiollinen ura on merkillisenä todistuksena siitä, että rehellisyys silläkin alalla voi viedä loistavaan voittoon. Sodan aikana hän oli vihatuimpia miehiä Englannissa, sillä hän oli alusta alkaen asettunut jyrkästi sotaa vastustavalle kannalle eikä suinkaan kantaansa salannut. Kiihko häntä vastaan ei rajoittunut vastalauseisiin kokouksissa ja sotavillien kiihkeihin kirjoituksiin keltaisessa sanomalehdistössä, vaan hänen henkensä oli enemmän vaarassa kuin moni siihen aikaan aavistikaan. Muistan hyvin sen riemun, jolla hänen sotaa puoltavat vastustajansa hänen omassa puolueessaankin vakuuttivat, että nyt oli »Mac» vihdoinkin lopussa eikä koskaan nouse alennustilastaan, koska hän on uskaltanut asettua »pyhää sotaa» vastaan! Tuo ennustus tuntui monesta käyvän toteen, kun MacDonald tuli suurella enemmistöllä voitetuksi parlamenttivaaleissa Leicesterissä, jonka edustajana hän oli ennen niin kauan ja niin menestyksellisesti toiminut. Miehellä, joka ei uskonut, että »Kaiser» oli ensi-työksi hirtettävä ja saksalaiset alistettava ainai-seen orjuuteen, ei tietysti ollut mitään mahdollisuuksia julkiseen toimintaan tuona sotakiihkon ja raa'an voitonriemun aikana.

Hänen ystävänsä, joille hän oli kuin siveelli-

senä selkärankana tuona hirveänä aikana, eivät kumminkaan koskaan epäilleet, että se aika oli kohta tuleva, jolloin MacDonald taas oli entisessä johtavassa asemassaan. Se aika tulikin pian, sillä vuonna 1922 MacDonald valittiin suurella enemmistöllä parlamenttiin Aberavonin vaalipiiristä. Parlamentissa hänet heti valittiin puolueen johtajaksi, ja kun sitten, lopulla vuotta 1923, vanhoillinen hallitus kaatui, tuli MacDonaldista aivan johdonmukaisesti Englannin pääministeri.

Nyt oli varmaan uusia vaikeuksia tulossa. Vaikka MacDonald olisi ollut miten taitava valtiomies tahansa, niin vaadittiinhan toki muutakin Britannian mahtavimmalta mieheltä. Mistä tulisi emäntä Downing Streetin numero kymmeneen? Monet sydämet alkoivat taas sykkiä entistä kiihkeämmin, sillä nythän hänen vihdoinkin täytyi luopua munkkina-olostaan ja valita emäntä pääministerin komeaan taloon. Ehdokkaista ei ollut puutetta, ei tosiaankaan!

Mutta miten kävi? Emäntä tuli, ja suloin mitä siinä talossa koskaan oli nähty. Se oli MacDonaldin 20-vuotias tytär, Ishbel, kaunis, vaatimaton tyttö, joka hoiti emännyyttä ihasuttavasti isänsä talossa. Ishbel kehittyi nopeasti auttamaan isäänsä julkisessa toiminnassa ja on jo varsin onnistunut puhuja, joka hallitsee kuulijat alusta loppuun saakka. Jos hän jatkaa kuten on alkanut, saamme ehkä jonkin vuoden päästä nähdä sen päivän valkenevan, jolloin kaunis

Ishbel istuu parlamentin penkillä isäänsä kannattamassa. Sinne pyrkii myöskin MacDonaldin nuorempi poika, Malcolm, joka jo vaaleissa 1924 oli ehdokkaana, mutta ei saanut enemmistöä vaali-piirissään.

MacDonaldin hallintokausi pääministerinä oli vaikeata aikaa Työväenpuolueelle. Vähemmän taitavan johtajan käsissä se olisi kärsinyt pahoja tappioita, mutta MacDonald purjehti merkillisen varmasti karien lomitse. Kauan ei puolue tietysti voinut pysyä ohjaksissa, koska sillä ei ollut ehdotonta enemmistöä parlamentissa, mutta MacDonaldin yhdeksän kuukautta ensimmäisenä työväen pääministerinä herätti kunnioitusta ja luottamusta entisissä epäilijöissä. Erällä päivällisillä parlamenttitalolla, syystalvella 1925, kuulin MacDonaldin selittävän, ettei hän suinkaan katunut tuota aikaa, vaan oli valmis milloin tahansa ryhtymään hallitukseen, samanlaisissa olosuhteissa ja samoilla ehdoilla. Jos työväenpuolue olisi kieltäytynyt ottamasta edesvastuuta hallituksesta, kunnes heillä oli ehdoton enemmistö parlamentissa, olisi saanut odottaa tuota enemmistöä paljon kauemmin kuin nyt, kun tuo yhdeksänkuukautinen koeaika on läpikäyty. Englannissa käy kaikki kehitys hitaasti ja asteittain. Nyt tietävät kaikki, että työväenpuolue voi hoitaa hallitusta kunniakkaasti, vaikeissakin olosuhteissa, ja se on poistanut sen iankaikkisen vanhoillisten hätähuodon, että työväki ei osaa hallita. Tuo

huuto tuskin tulee uudistumaan, niin kauan kuin MacDonald on puolueen johtajana, sillä hän on saanut kaikki vakuutetuiksi siitä, että hän on valtiomiehenä Englannin kaikkein ensimmäisiä.

Englannin työväenliikkeessä on aivan sama ilmiö huomattavissa kuin muuallakin maailmassa, nimittäin Venäjältä levinneen kommunismin hajoittava vaikutus. Käyttämällä vapaasti suuria sanoja sekä loistavia lupauksia ja antamalla rahojen vyöryä runsaasti kommunistit ovat saavuttaneet jonkinmoisen menestyksen siinä osassa puoluetta, joka tietää ja käsittää kaikkein vähimmän liikkeestä ja jonka aivot eivät kestä ajattelemisen ponnistusta. Toisin sanoen, kommunismi kukoistaa parhaiten kaikkein kurjimmissa oloissa eläjien ja vähimmin tietoja saaneiden parissa sekä degeneroitujen, ylimpiin ylimystöpiireihin kuuluvien henkilöiden seassa, joita merkillinen muodin oikku on ajanut työväenpuolueeseen. Kysymättäkin voi sanoa, että lordi X. ja markiisi C., jotka kauhukseemme ovat liittyneet työväenpuolueeseen, ovat hartaita kommunisteja. Se luultavasti antaa enemmän kiihoitusta väsähtäneille hermoille eikä tule kalliiksi, koska siinä pääsee huutamalla, tekemättä mitään tosi työtä. — Mitään vakavaa vaaraa työväenliikkeelle Englannissa kommunismista ei ole, ei ainakaan niin kauan, kuin ohjaket ovat MacDonaldin käsissä.

On kuitenkin myönnettävä, että jonkinmoinen häiritsevä vaikutus tuolla kommunistien alitui-

sella huutamisella on ollut. Se ei milloinkaan ole tullut selvemmin esille kuin kesällä 1925, jolloin työväenpuolueen kokous pidettiin Liverpoolissa. Kommunistit olivat koko vuoden ajan pitäneet sellaista melua MacDonaldin mahdottomuudesta, kuinka hän oli täysi porvari, kuinka hän oli pettänyt työväen asian ja kuinka ei kukaan enää häneen luottanut, että hiukan jokainen alkoi epäillä, miten kävisi Liverpoolissa. MacDonaldin pelottomuus ja lahjomaton totuudenrakkaus oli ehkä saattanut hänet joukkojen epäsuosioon. Ja sotamuistot eivät olleet vielä aivan hälvenneet, muistot noilta ajoilta, jolloin MacDonald henkensä uhalla oli asettunut sotaa vastustavalle kannalle.

Kaikkia noita asioita oli huudettu ja toivotettu ympäri maan. Raskaalla mielellä hänen ystävänsä odottivat, miten kävisi Liverpoolissa.

Ja miten kävi? Tuli, näki, voitti, toteutui taas koko loistossaan. Harvoin, jos milloinkaan, on MacDonaldilla ollut voittoisampaa riemukulkua kuin Liverpoolissa. Hänen ensimmäinen puheensa siellä saattoi kaikki, sekä ystävät että vastustajat, antautumaan hänen johtajasauvansa alaisiksi.

MacDonald on kommunistien vaarallisin vihollinen. Tapa, jolla hän vastustaa heitä puheessa ja kirjoituksissa, on useimmiten täynnä huumoria, jonka läpi kuultaa verraten hyväluontoinen ylenkatse. Hänen on vaikeata pidellä vakavasti »lastenkamaripolitikoitsijoita», ja hyvin harvoin

muuttuu pila pistäväksi satiiriksi, ja silloinkin ainoastaan niitä kohtaan, joiden luulisi ymmärtävän enemmän. Liverpoolin kokous tuntuu antaneen sellaisen iskun brittiläiselle kommunistille, ettei se näy ollenkaan ottavan tointuakseen siitä. On nähtävästi vaikeata aloittaa uudestaan, kun kaikki ankarat ponnistukset menivät noin hukkaan, ja MacDonald istuu paikallaan entistä paljon voimakkaampana. MacDonaldkin näyttää unohtaneen koko kommunismin olemassaolon, koska hän ei sen jälkeen ole siitä sen enempää puhunut. Entiset kommunistit kiirehtivät nyt selittämään olevansakin oikeita sosiaalisteja eivätkä suinkaan mitään kommunisteja.

Toisin oli muutama vuosi sitten. Vuonna 1921 kirjoitti MacDonald selityksen omasta kannastaan, »*Kirjeen eräälle kommunistille*». Linaan siitä otteen, sillä se mielestäni esittää hänen kantansa paljon paremmin kuin pitkät selitykset. Se on samalla valtiomiehen selvä uskontunnustus:

»Minä olen demokraatti, ja siitä syystä minun täytyy uskoa yleiseen mielipiteeseen ja kasvatukseen. Olen sosialisti, ja siksi minun täytyy uskoa yhteiskunnan tasaisesti tapahtuvaan muuttumiseen, siitä syystä, että se *kasvaa*, eikä siksi, että se tottelee käskyjä. Minulla täytyy olla jonkinmoinen sopusuhtaisuus keinojen ja tarkoitusten välillä, jonkinmoinen huomioonottaminen, millaisia aseita eri toimituksiin on käytettävä. Minä en käytä leipäveistä teroittaakseni lyijykynääni enkä vaate-

harjaa harjatakseni hampaitani. Minä en anna selkään lapsilleni, kunnes he viisastuvat, enkä anna heidän nähdä nälkää, kunnes heistä tulee siveitä — ja syynä siihen on se, että selkäsaunat ja viisaus, nälkä ja siveys eivät ole missään suhteessa toisiinsa. Muutamissa tapauksissa tottelevaisuus itsessään on hyvä asia, ja silloin voi vaa-
tia käskyjä täytettäväksi, mutta Neuvosto-Venäjän historia — (luopuminen neuvostoaatteesta, tapa käsitellä maakysymystä, työpajojen tarkastuksen hävittäminen, myönnytykset amerikkalaisille rahamiehille y. m.) — on selvään osoittanut, että jos odotamme kokonaisen kansan käskystä käyttäytyvän hyvin ja käskystä ajattelevan ja toimivan oikein, niin se on vallan yhtä järkevätä, kuin jos otaksumme jokaisen skotlantilaisen pelastuneen kiusauksista, siksi että hän osaa ulkoa pikku katekismuksen. Intohimot huutavat 'pakkoa', järki huutaa sosialismia. Tunteet sanovat, että nuo kaksi seikkaa ovat yhteistyössä, järki sanoo, että niiden välillä on sota.

Jos joku toivoo uudestaan muodostavansa yhteiskunnan, niin hänen ensimmäinen velvollisuutensa ei suinkaan ole aseiden hankkiminen, vaan ymmärtäminen, *mitä hän tahtoo tehdä*. Kun hän sen ymmärtää, voi hän valita aseensa, joko tapparan tai leikkausveitsen, taikka saarnan. Esi-isiltä peritty, pahuutta ja typeryyttä osoittava tapa saattaa meidät yhä vielä kaikkein ensimmäiseksi ajattelemaan tapparaan tarttumista. Minä

toivoisin, että syntyisi aivan uudet suhteet yhteiskunnan toimintamuotojen välillä ja aivan uusi näkökanta yhteiskunnallisten arvojen laskemisessa. Sitä ei milloinkaan aikaansaada nyrkkivoimalla . . .»

Monelle on varmaan tunnettu se seikka, että viimeisten parin kolmen vuoden kuluessa on tullut melkein muotiasiaksi Englannin vasemmistopiireissä pitää Venäjää joka suhteessa mallimaana. Seurauksena tästä on ollut m. m. se, että maat, jotka maailmansodan jälkeen vapautuivat Venäjän ikeen alta, ovat niissä piireissä saaneet osakseen paljon ynseyttä, melkeinpä vihaa. Työväen lehdissä näkee vallan usein valituksia siitä, että nuo pahat pienet maat pitävät hallussaan kaikki satamat, jotka ennen kuuluivat Venäjälle, arvostelevat ankarasti rakkaita bolshevikkeja, pitävät itsepäisesti kiinni itsenäisyydestään eivätkä tahdo uudestaan alistua Venäjän hallittaviksi! Ilmiö olisi vallan peloittava, ellei pienillä mailla olisi horjumaton puolustaja, jonka ääni kuuluu kauemmaksi kuin kenenkään muun. Se puolustaja on Ramsay MacDonald. Hänelle pienten kansakuntien itsenäisyys on tullut sydämenasiaksi — ja tuskinpa hän lienee montakaan valtiollista puhetta pitänyt, joissa hän ei olisi sitä asiaa painostanut. Erityisesti hän valittaa Georgian kovaa kohtaloa, jonka hän tuntee hyvin tarkkaan, sillä hän on itse käynyt Georgiassa ja omin silmin nähnyt sen paljon kärsineen kansan kohtalon. Georgia on hänelle opettanut, mikä meitä muita odottaa,

ellemme pidä tinkimättä kiinni itsenäisyydestämme.

Aivan äskettäin, juuri tätä kirjaa kirjoittaessani, kysyin häneltä, miksi hän oikeastaan niin lämpimästi puolusti meitä pikku kansallisuuksia. Oliko se hänelle puhtaasti oikeudellinen kysymys, vai oliko hänellä muitakin syitä?

Hän hymyili: »Ettekö ymmärrä, että pienet maat ovat maailman ainoat vapaat maat? Ette kai te usko, että suuret valtakunnat ovat vapaita?» Luultavasti näytin kysyvältä, koska hän innokkaasti alkoi selittää, että suuret valtakunnat eivät milloinkaan voineet olla oma itsensä kuten pienet maat. Alituisesti piti tasoittaa jotakin erityistä särmiä, jotta Intia tyytyisi, piti kiilloittaa toista puolta, jotta Etelä-Afrikka tyytyisi, piti hiekkapaperilla hioa toista sivua, ettei Egypti suuttuisi, j. n. e. Ja entä kaikki eurooppalaiset naapurit, joiden mieltä piti noudattaa! Pienet maat olivat ainoat, joiden ei tarvinnut kysyä kaikkien mieltä, ennenkuin he uskalsivat elää . . . Pienet maat kehittyivät vapaasti, ja niistä vanhat maat tulivat imemään uutta voimaa, uusia aatteita, elämän viisautta.

Oli helppo nähdä, että hän tosiaankin uskoi joka sanan ja mahdollisesti hiukan kaipasi pienten maiden »vapautta». Mies, jonka hartioilla brittiläisen jättiläismaan johto jo kerran on levännyt ja varmasti vielä tulee lepäämään, ei ole vapaa, se on kyllä varma.

Moni sanoo, että MacDonalld on uneksija ja idealisti — ja mitä hyötyä hänestä siis voi olla kylmässä, käytännöllisessä elämässä? Voineeko kukaan mainita maailmanhistoriaan jälkensä jättänyttä miestä, joka ei sydämensä syvyydessä olisi ollut uneksija ja idealisti? Ja voineeko kukaan mainita suurta, maailman kehitystä muovaavaa aatetta, joka ei ole unelmana alkanut?

MARION PHILLIPS.

Taloustieteen tohtori Marion Phillipsin virallinen arvonimi on »*Työväenpuolueen Johtava Naisvirkailija*». Mitä kaikkea tuohon viattomalta näyttävään nimitykseen sisältyykään! Siinä on vaatimus, että milloin tahansa pitää olla valmis uhraamaan päivien työ ja öitten lepo, pitää kaikkietävänä osata vastata vaikka millaisiin kysymyksiin, pitää milloin tahansa matkustaa sinne, missä satutaan tarvitsemaan, pitää järjestää mikä vielä ei ole järjestetty, paikata mikä on mennyt hajalle, j. n. e. aina lukemattomiin asti.

Kuinka on mahdollista, että kuukaan kuolevainen voi kaikki nuo vaatimukset täyttää? Se tuntuukin vallan mahdottomalta, ja kumminkin sujuvat kaikki nuo lukemattomat työt kuin voideltuina Marion Phillipsin käsissä. Siihen vaaditaan tietysti erinomainen terveys, harvinainen sekä tietopuolinen että taitopuolinen kyky, suuri innostus työhön ja rajaton antaumus. Henkilö, joka on joutunut niin pitkälle yleisessä taidossa ja kehityksessä kuin tohtori Phillips, voi aina olla

Marion Phillips.

varma siitä, että hänen työtään maailmassa kaihataan ja että hänen ei koskaan tarvitse olla jouten. Yhtä varma hän myöskin saa olla siitä, että voi hankkia itselleen hyvän aineellisen toimeentulon tekemällä vähemmän kuin puolet siitä työstä, jonka hän nyt tekee. Mistä syystä siis tuo riehuminen? Hullu paljon työtä tekee, elää viisas vähemmälläkin.

Minkä sille nyt voi, että ihmisellä ei ole ainoastaan järkeä, vaan myöskin sydän! Minkä sille voi, että sydän alituisesti ilkkuu järjelle, kiintyy intohimoisesti asioihin ja toimiin, jotka tuottavat loppumatonta huolta ja jotka saattavat kokonaan unohduksiin sellaiset seikat kuin oman mukavuuden, rikkauden, loistavan aseman j. n. e. — Niin on käynyt Marion Phillipsillekin.

Marion Phillipsiin tutustuin jo alkupuolella vuotta 1910. Minulla oli jotakin asiaa rouva MacDonaldille ja läksin siitä syystä Lincoln's Inn Fieldin kolmeen. Sinne tultuani huomasin, että siellä olikin kokous, ja koetin livistää tieheni etehisestä, mutta liian myöhään: rouva MacDonald oli jo minut huomannut ja vei sisään esitelläkseen minut »hyville ystäville». Noita hyviä ystäviä oli kolme, tohtori Phillips, tohtori Bentham ja neiti Longman. He olivat yhdessä vuokranneet suurenlaisen talon, ja se muuttui melkein toiseksi kodiksi sekä minulle että parille hyvälle toverille, joiden kanssa olin asettunut yhdessä asumaan. Kaikki nuo kolme englannitarta ovat siitä lähtien

olleet, ei ainoastaan minun, vaan koko maamme lämpimiä ystäviä. Yksi heistä, neiti Mary Longman, tuli kokonaan meidän omaksemme, koska hän meni naimisiin Suomen Matkailijayhdistyksen sihteerin, Wolter Stenbäckin kanssa ja asettui asumaan Suomeen. Ikävä vain, että molemmat tohtorit eivät seuranneet hänen hyvää esimerkkiään!¹

Ensimmäinen vaikutelma Marion Phillipsistä, jonka selvästi muistan, oli, että hän mielestäni oli hyvin kaunis. Silmät suuret, tummat, ilmeikkäät, tukka tummanruskea, aaltomaisesti taipuva, iho hyvin hieno ja hyvin helposti punastuva. Hän tuli heti minua tervehtimään, kuin olisimme olleet vanhat tutut, ja siitä lähtien hän on aina pysynyt uskollisena ystäväniäni.

Henkilö, joka tahtoo tutustua Englannin työväenliikkeeseen ja nähdä sen kehitystä ikäänkuin sisästäpäin, ei voi uneksiakaan parempaa opasta kuin on Marion Phillips. Hän ei ole noita asioita oppinut kirjoista taikka keskusteluista, hän on ne elänyt. Siksi ovatkin ne tiedot, joita hän antaa, elävän elämän tietoja, joita ei muulla lailla voi saada kuin tulemalla Marion Phillipsin kaltaisen henkilön lähelle. Muuan tapaus, yksi monista, todistaa selvästi, kuinka tarkkaan hän tuntee pienimmätkin sykähdykset puolue-elämässä: Aina ennen parlamentinvaaleja, joko täyte-

¹ Sen jälkeen kuin tämä on kirjoitettu, on saapunut viesti rouva Stenbäckin kuolemasta.

vaaleja taikka varsinaisia vaaleja, kaikkien puolueiden lehdet kehuvat omia ehdokkaitaan ja vakuuttavat lukijoilleen, ettei kellään muulla ole pienintäkään toivetta tulla valituksi kuin juuri omalla ehdokkaalla. Työväenpuolueen lehdet eivät suinkaan ole mitään poikkeuksia siinä suhteessa. Eräässä tärkeässä täytevaalissa työväen lehdet vakuuttivat S:n varmasti tulevan valituksi. Tapasin samana päivänä Marion Phillipsin, joka juuri oli lähdössä kyseessäolevaan vaalipiiriin puhumaan S:n puolesta. Hän valitti väsymystä ja sanoi, ettei hän ollenkaan nyt viitsisi sinne matkustaa, koska se kumminkin oli vallan turha vaiva. Kysyin tarkoittiko hän sillä, että S. kyllä tulisi valituksi ilman ulkoapäin tulevia puuhiakin. Marion naurahti ja sanoi, ettei hän suinkaan sitä tarkoittanut, vaan sitä, että S:n asema oli siksi huono, ettei hän missään tapauksessa voinut tulla valituksi. Olin tietysti hämmästynyt, koska juuri olin lukenut, kuinka varmoja kaikki olivat hänen vaalistaan — ja sanomalehdet tietysti eivät koskaan valehtele!

»Valituksi tulee Y., vanhoillisten ehdokas, eikä kellään muulla ole vähintäkään mahdollisuutta», vastasi Marion lyhyesti. — Ja niin kävi. Y. tuli valituksi suurella ääntenenemistöllä.

Tämän jälkeen olen alituisesti käyttänyt häntä profeettanani, kun on ollut kysymys tapahtumista työväenpuolueessa. Hän tuntee puolue-elä-

män kuin oman elämänsä, sillä hän itse on osa siitä.

Marion Phillips ei ole syntyperältään englantilainen, vaan australialainen. Siellä, aurinkoisessa Melbournessa, hän vietti aikaisimman nuoruutensa, ja siellä, Melbournen yliopistossa, hän suoritti tutkinnon, joka lähinnä vastaa meidän maisterinarvoa. Sen jälkeen hän muutti Lontoon ja jatkoi opintojaan Lontoon yliopistossa sekä suoritti siellä tohtorintutkinnon.

Kysyin häneltä kerran, kuinka hän tuli liittyneeksi työväenpuolueeseen ja kuka oli se henkilö, joka häneen siinä suhteessa oli vaikuttanut. Hän vakuutti, ettei häneen ollut vaikuttanut muu kuin kirjat. Erityisesti hän mainitsi Beatrice ja Sidney Webbin teokset ja myöskin J. A. Hobsonin syvämietteiset kirjat. Taloustieteellisten teoksien tutkiminen vei vallan johdonmukaisesti hänet askel askelelta lähemmäksi työväenliikettä, kunnes hän tuli niin pitkälle, että liittyi ensin Fabian-seuraan.

Marion Phillipsin kehitys on siinä suhteessa luonteenomaisesti englantilainen. Eräs suomalainen sosialidemokraatti sanoi kerran minulle, että Englannin työväenliike on senvuoksi niin varma, että siellä aina rakennetaan kivi kiven päälle. Ei tehdä mitään ilmahyppyjä eikä siis myöskään pudota alas korkealta, vaan hiljalleen ja tyynesti mennään eteenpäin, aina miettien ja harkiten, miten seuraava askel on astuttava, jotta

päästäisiin perille. — Henkilö, joka käy tuollaisen asteittaisen kehityksen läpi, liittyy melkein aina ensiksi Fabian-seuraan. Se on seura, jonka periaatteet ovat sosialistisia, mutta jonka työala on vallan erikoista laatua, sellaista, että vaa- ditaan hyvin suuret tietopuoliset edellytykset, ennenkuin siinä seurassa tuntee olevansa koto- naan. Sitä onkin leikillä nimitetty, ei sosialidemo- kraattiseksi yhdistykseksi, vaan *sosialiaristokraat- tiseksi* seuraksi. Totta on, että seuraan tuskin kuulune työväkeä enemmän kuin voi helposti sormillaan laskea, ja totta on myöskin, että sen näkyvimmät jäsenet kuuluvat henkiseen yli- mystöön, sanan parhaimmassa merkityksessä. Mainitsen ainoastaan sellaiset nimet kuin Beatrice ja Sidney Webb, G. Bernard Shaw, Graham Wal- lace, Bertrand Russell ja H. G. Wells. Niillä on kaikilla maailmanmaine, eikä liene ketään, joka arvelee, että nuo miehet eivät tiedä mitä tahto- vat. Olkoonpa niin, että heitä sanotaan henki- siksi aristokraateiksi, mutta sosialismin kehityk- selle Englannissa — ja melkeinpä voisi sanoa kai- kissa englanninkieltä puhuvissa maissa — he ovat tehneet suurempia palveluksia kuin vielä lähes- kään kaikkialla myönnetään. Heidän pikku kir- jasiaan yhteiskunnallisista kysymyksistä luettiin, melkeinpä ahmittiin, ja arvaamattoman suuri on se työ, jonka ne tekivät käsitteiden selvittämi- seksi sellaisissa piireissä, joissa noita asioita ei ennen oltu pohdittu.

Marion Phillips kasvoi pian kyllä yli sen ajan, jolloin hän saattoi tyytyä vain kysymysten pohittamiseen ja selvittämiseen. Heti kun asia oli hänelle itselleen selvä, hän ryhtyi työhön. Hän on ennen kaikkea toiminnan ihminen eikä voi kauan istua samassa paikassa filosofoimassa. Siis: ei muuta kuin maailmalle toteuttamaan aatteita, jotka hän oli oikeiksi huomannut!

Hän aloitti työnsä ensin rouva MacDonaldin perustaman Naisten Työväenyhdistyksen sihteerinä, ja siitä hän sitten hyvin nopeasti siirtyi laajemmille aloille, kunnes hän kohosi nykyiseen asemaansa Työväenpuolueen Johtavaksi Naisvirkaileijaksi. Nyt kulkevat kaikki työväen naisia koskevat puuhut hänen toimistonsa kautta. Kaikkien erilaisten naisjärjestöjen johto, asutuskysymykset, naisten terveydenhoitoa, vakuutusasioita y.m. koskevat puuhut, työväen naisia koskeva kansainvälinen lainsäädäntö, työläisnaisten kuukausilehti, työläisnaisten esitelmäjärjestelmät, uusien järjestöjen perustaminen ja ensimmäinen johto — ja sadat muut työläisnaisia koskevat puuhut, kaikkien niiden yhdistävänä keskipisteenä on Marion Phillipsin toimisto.

Tietysti moni huudahtaa, että tuollainen työ on mahdoton yhdelle ainoalle ihmiselle. Se ei ole mahdoton, jos sitä hoitamassa on niin monilahjainen ihminen kuin Marion Phillips. Hänellä on toimistossa apulaisinaan kokonaista viisi sihteeriä, jotka panevat toimeen hänen käskyjään, mutta

totta on, että jokaisella heistä on työtä niin paljon, kuin suinkin on mahdollista tehdä. Monena iltana olen nähnyt Marion Phillipsin tulevan kotiinsa toimistostaan useita tunteja virka-ajan jälkeen, iso pakka papereita kainalossa, joita hän ei ole ennättänyt läpikäydä määrätyn toimistoajan kuluessa. Kysyin häneltä, eikö hän voisi vielä lisätä sihteeriensä lukumäärää, mutta hän vastasi nauraen, että se luultavasti tulisi myöskin lisäämään hänen omaa työtään. Ja niin kai usein onkin, että jota enemmän on apulaisia, sitä enemmän työtä myöskin kertyy sille, jonka pitää kaikki johtaa ja olla vastuunalainen kaikesta. Toiselta puolen on myöskin totta se, että ihmisellä, jolla on hirveä määrä työtä, on enemmän aikaa auttaa toisiakin, kuin sillä, jolla ei ole juuri mitään työtä.

Marion Phillipsin työt eivät mitenkään rajoitu ainoastaan edellä mainitsemini, niin sanoakseni työväenpuolueen sisäpuolella tehtäviin töihin, vaan hänellä on vielä koko joukko muutakin tehtävää. Vuonna 1921 hänet valittiin rauhantuomariksi. Siihen saakka ei naisia voitu valita sellaiseen toimeen Englannissa. Vasta sinä vuonna he saivat sen oikeuden, ja Marion Phillips oli ensimmäisiä rauhantuomareiksi nimitettyjä naisia. Tätä tointaan hän hoitaa joka vuosi kahden kuukauden aikana, jolloin hänen täytyy säännöllisesti käydä lasten tuomioistuimessa, lukuunottamatta muita tähän virkaan kuuluvia puuhia. Kaiken tuon

lisäksi tulevat kaikenlaiset komiteat, monet niistä hallituksen määräämiä, erittäin tärkeitä yhtymiä, joiden jäsenyydestä on melkein mahdoton kieltäytyä. Sellaisia olivat esim. sota-aikana ravintoaineiden ministeriön määräämä kuluttajain neuvosto, jonka jäsenenä tohtori Phillipsillä oli erittäin ankara ja vaikea työ. — Sota-ajan komiteat ovat onneksi loppuneet, mutta rauha toi mukanaan uusia järjestöjä, kun kaikki oli uudelleen rakennettava, minkä sota oli särkenyt. Vaikeimpia hänen nykyisistä tehtävistään on naisten töitä järjestävän keskuskomitean jäsenyys.

Suomessa kuulee usein sanottavan naisesta, jonka järki on keskitasoa ylempänä, että hänellä on »aivan miesmäinen intelligenssi». Se on kai olevinaan jonkinmoista kehumista — ainakin miehet tuntuvat sen käsittävän niin — mutta oikeastaan se on vain typeryyttä. Lontoossa olen myöskin vallan usein kuullut Marion Phillipsistä sanottavan, että hänellä on järki kuin miehellä! Omasta puolestani tahtoisin sanoa, että hänellä on järki kuin miehellä ja naisella yhteensä. Hänellä on merkillinen taito nähdä asiat kokonaisuudessaan, ja siitä johtuu, että hän on synnynnäinen johtajaluonne. Monet sanovat häntä itsevaltiaaksi, ja sen verran siinä on totta, että hän, kuten useimmat toiminnan ihmiset, tietää mitä tahtoo ja kuinka tahtoo asian toimitettavaksi eikä häikäile ilmoittaessaan sen asianomaisille. Sellaiset ihmiset saavat aina paljon aikaan, kun taaskin ne,

jotka kiltisti koettavat kaikkien mieltä noudattaa, eivät saa juuri mitään toimeen.

Millainen on Marion Phillips kodissaan? Kun on kysymys naisesta, täytyy aina nähdä hänet sekä kotona että kodin ulkopuolella, ennenkuin voi saada hänestä selvän kuvan. Ne, jotka pitävät Marion Phillipsin päätunnusmerkkinä hänen »miesmäistä» järkeään, muuttavat varmaan mielihiteensä, kun tapaavat hänet hänen kodissaan. Äskettäin sain häneltä näin kuuluvan kutsun: »Voitko tulla luokseni huomisenä viikon päästä, kello 8.30 ip.? Olen kutsunut koko joukon, enemmän kuin huoneisiini mahtuu, mutta tule kumminkin!» — Tuo oli hyvin englantilaista ja myöskin hyvin Marion Phillipsin tapaista, tuo iloinen välinpitämättömyys muodoista. —

Siellä me sitten kokoontuimme Marion Phillipsin kodissa, joukko parlamentin jäseniä, sanomalehtimiehiä ja naisia, valtiollisissa piireissä tunnettuja ulkomaalaisia, puolalaisia, amerikkalaisia, j. n. e. Kolme keskikokoista huonetta, kirkkaasti valaistuja, lämpimiä, kodikkaita. Marion Phillips rakastaa vaaleita värejä ja paljon valoa. Huoneet ovat aivan vaaleiksi paperoidut, taikka oikeammin sanoen maalatut, seinillä muutamia hyviä tauluja ja täpöisen täyteen ahdettuja kirjahyllyjä. Marion Phillips itse, savuke suussa ja hymyillen, kulkee vieraiden seassa, puhelee toiselle, tarjoaa savukkeen toiselle, taikka makeisia tupakoimattomille. Tuossa seisoo kiihkeästi kes-

kustellen naapurinsa kanssa pikkuinen, lyhyttukkainen, lyhythameinen tyttö. Hän näyttää koulu-tytöltä, tyttökoulun keskiluokkalaiselta . . . Astun lähemmäksi ja näen, että hän onkin Ellen Wilkin-son, työväenpuolueen ainoa naisedustaja parlamentissa! Huolimatta kovin nuoresta ulkomuodostaan hän on sukkelimpia ja terävimpiä puhujia tuossa maailman vanhimmassa ja kuuluisim-
massa eduskunnassa. Hän on täydessä väitte-lyssä puolalaisen politikoitsijan kanssa, joka juuri on palannut Meksikosta ja selittää suurvaltojen juonitteluja tuossa öljyrikkaassa maassa. —

Emäntä kiirehtii meitä ruokasaliin, jossa odottaa väkevä kahvi ja vielä väkevämpi englantilainen tee sekä voileivät ja makeat leivokset. Siellä jatketaan keskustelua yhtä vilkkaasti kuin ennenkin. Käytin tilaisuutta hyväkseni moittiakseni hiukan Daily Heraldin ulkomaanosaston toimittajaa, joka taas oli painattanut väärän uutisen Suomesta. Kaikenlaisista sameista läh-teistä pommitetaan Daily Heraldia alinomaa uutisilla, jotka sisältävät kiehuvaa kiukkua Suo-meä kohtaan, eikä muukalaisen ole aina helppo ymmärtää, mikä on totta, mikä suoranaista val-
hetta. Ilolla on kumminkin mainittava, että siinä-kin suhteessa alkavat silmät aueta täälläkin.

Marion Phillipsin koti on täydellisesti vapaa kaikenlaisista narrimaisuuksista ja boheemi-liioit-telusta, siellä vallitsee hienostunut maku ja kor-kea sivistys, sanan parhaassa merkityksessä, johon

kuuluu etupäässä elämänoppia ja vasta toisessa sijassa kirjaviisautta.

Millainen on Marion Phillips puhujana? Tämä on kysymys, joka nostattaa useimpien suomalaisten huulille hymyn, mutta joka Englannissa on erinomaisen tärkeä. Kenenkä mieleen johtuisi henkilöä arvostellessaan Suomessa kysyä, millainen hän on puhujana? Ja kenenkä mieleen Englannissa johtuisi olla sitä kysymättä, kun on puhe julkisen toiminnan henkilöstä? — Kuulin ensikeran Marion Phillipsin puhuvan eräässä Lontoon kadunkulmassa. Tulin yhdessä hänen kanssaan edeltäkäsikin sovittuun paikkaan, jossa useita katuja yhtyi. Heti toi eräs meitä nähtävästi odottanut henkilö hyvin yksinkertaisesti kokoonpannut telineet, jotka hän pystytti keskelle katujen yhtymäkohtaa. Heti paikalla kokoontui pieni ryhmä kuulijoita telineitten ympärille, jo ennenkuin puhujaniille nousi. He tiesivät, että joka torstai-ilta kello kahdeksan joku siinä puhui, ja, kuten jo monta kertaa olen huomauttanut, esitelmät kuuluvat lontoolaisen säännölliseen, jokapäiväiseen elämään, kuten sanomalehdet meidän elämäämme.

Tohtori Phillips astui telineille, ja kuulijakunta kasvoi hyvin nopeasti. Puhe oli reipas, voisinpa sanoa tulinen, ja koski erästä päivän polttavaa kysymystä Työväenpuolueen kannalta katsoen. Kuulijoiden joukossa oli sekä kannattajia että vastustajia, ja kumpaisetkin ilmaisivat kantansa erilaisin huudoin. Tuossa keski-ikäinen mies huu-

dahti: »Juuri niin! Hyvä on!», johon toinen vastasi: »Ei ollenkaan! Väärä selitys kokonaan!» Miehet rupeavat keskenään väittelemään, mutta puhuja pyytää heitä vaikenemaan, kunnes kyselyjen aika tulee. Kaikki vaikenevat, ja pian loppuukin puhe ja säännöllinen keskustelu alkaa.

Kaikki tuo oli erinomaisen hauskaa minulle, ensikertalaiselle, joka en sellaista komentoa ollut ennen nähnyt enkä sellaisesta uneksunutkaan, sillä varmaankin jokainen oikea helsinkiläinen pyörtyisi kauhusta, jos joku sivistynyt nainen asetuisi kadunkulmaan puhumaan ja sitten keskustelemaan päivän kysymyksistä. — Täällä sain hyvin pian siihen tottua, sillä jo seuraavalla viikolla olin itse puhujana samassa kadunkulmassa ja sitten myöhemmin monessa muussa.

Ei pidä kenenkään kuvitella, että kadunkulmissa puhuminen on paljon helpompaa kuin hyvin valaistussa ja sivistynyttä yleisöä täynnä olevassa luentosalissa esitelmöiminen. Sanoisin, että se on melkein vaikeampaa. Katuyleisö on hyvin valvutunutta väkeä, ja sen tapana on ilmaista tunteensa vallan selvästi, ja nuo tunteet voivat olla moninaisia. Kyselyjen aikana saa usein hämmästyä, miten paljon moni heistä tietää. Kadulla puhuessani minulta on kyselty Juhani Ahosta ja hänen työstään, ja kadulla minulle on luettu ulkoa pitkiä pätkiä Kalevalasta ja pyydetty selityksiä seikkoihin, joita ei ole aivan hyvin ymmärretty.

Nykyjään ei Marion Phillipsillä ole enää aikaa esiintyä kadunkulmissa, sillä ankara työ vie häneltä joka minuutin. Puhujana hänen kyllä vielä täytyy esiintyä, sillä melkein joka viikon lopussa hänen pitää matkustaa jonnekin, ja silloin hänen aina täytyy myöskin puhua, usein tuhansille samalla kertaa, sillä kun tieto leviää hänen tulostaan jollekin paikkakunnalle, on jättiläiskokous pian valmis.

Olen kuullut monen ihmettelevän, että Marion Phillips ei ole parlamentissa. Olen omasta puolestani aina ollut iloinen, että hän ei ole joutunut parlamentin penkille, mutta tätä iloa tuskin tulee kauan kestämään, sillä kovasti puhutaan jo hänen valitsemisestaan ehdokkaaksi erääseen englantilaiseen vaalipiiriin. Maailman kulku näyttää olevan, että henkilöt, joiden työala on äärettömän tärkeä ja joille on melkein mahdoton saada täysin kykenevää sijaista, eivät saa tehdä tärkeätä, luovaa, rakentavaa työtään rauhassa, vaan täytyy heidän uhrata ainakin muutamia vuosia parlamenttityöhön.

Marion Phillipsin johtamis- ja järjestämiskyky ei koskaan ole ilmennyt koko voimassaan niin selvästi kuin suuren hiililakon aikana, jolloin hänen hoidossaan oli koko avustustyö vaimojen ja lasten hyväksi. Väsymättömällä tarmolla hän järjesti rahankeräistyön ja vielä vaikeamman jakamistyön. Arkipäivinä hän istui aamusta myöhään iltaan toimistossa ja sitten joka lauantai

läksi matkoille, nähdäkseen omin silmin missä hätä oli suurin ja missä apu oli enin tarpeen. Kun elokuun viimeisinä päivinä hänet näin, olivat poskien ruusut koko joukon kalvenneet ja silmissä oli väsynyt ilme, mutta silti hän hymyili reippaasti ja väitti, ettei häntä vielä liika väsymys vaivannut. »Kyllä minulle tulee tarpeeksi aikaa levätä, kun äidit ja lapset saavat ruokaa suuhunsa», hän vakuutti.

Keväällä 1920 Marion Phillips kävi Suomessa tervehtimässä ystäviään. Se oli hirveätä aikaa meillä. Haavat sisällisen sodan jälkeen eivät suinkaan olleet vielä umpeutuneet, ja katkeruus toisin ajattelevia kohtaan oli ääretön. Kaikki näyttivät pelkäävän salaperäistä, uhkaavaa vaaraa, jonka laatua taikka luonnetta ei kukaan osannut selittää, ja kaikki näkivät vakoojia ja vihollisia joka paikassa. Marion Phillips käsitti kaikki merkillisen tyynesti, enkä nähnyt hänen tuskastuvan kuin yhden ainoan kerran, jolloin hän arveli, että häntä koetettiin estää pääsemästä sosialidemokraattiemme yhteyteen. Hän pääsi tietysti minne tahtoi, ja kokouksessa työväentalolla hän sai tilaisuuden lausua Englannin Työväenpuolueen tervehdykset meikäläisille.

En ole koskaan nähnyt hellää, melkein äidilistä puolta Marion Phillipsissä niin selvästi kuin juuri sinä keväänä. Olli-poikani sairasti silloin viimeistä tautiaan, ja Marion Phillips kävi Helsingissä ollessaan melkein joka päivä hänen luo-

naan tuoden hänelle kukkia ja luoden lämpöä ja iloa sairaan ympärille.

Hän on aina sen jälkeen ollut Suomen lämmin ystävä, jonka puoleen ei koskaan turhaan käänny, jos apua tarvitaan. Hänen toimestaan on monia kymmeniä esitelmiä Suomesta pidetty englantilaiselle ja skotlantilaiselle yleisölle, mikä kylläkin on tarpeen, jotta maamme vaiheet tulisivat tunnetuiksi brittien mahtavassa valtakunnassa.

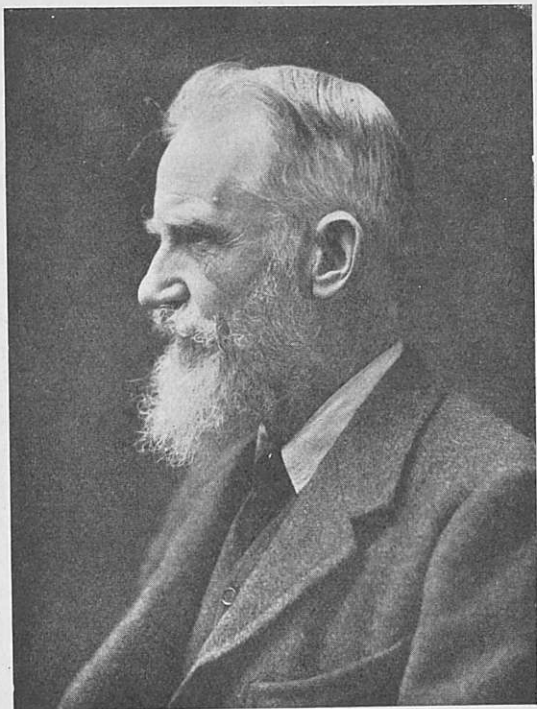
G. BERNARD SHAW.

En tiedä ketään kirjailijaa, josta jo hänen elossa ollessaan on kirjoitettu niin monta paksua elämäkertaa kuin Bernard Shawsta. Parikymmentä vuotta sitten Kipling vei voiton siinä suhteessa, mutta sitten Kiplingin elämäkertoja ei enää ilmestynyt, Shawn elämäkertojen yhä kasvaessa sekä laajuudeltaan että lukumäärältään. Se on erittäin kuvaavaa noiden molempien kirjailijain asemalle englanninkielisessä maailmassa. Kipling, joka on kymmenen vuotta Shawta nuorempi, sai yleisen tunnustuksen osakseen heti ensi iskulla, mutta Shaw sai taistella kauan, tehdä työtä, nähdä nälkää, kunnes voimat olivat loppumaisillaan. Sitten vihdoinkin yleisö suvaitsi hänet huomata, ja nyt hänellä on varma paikka ensi rivissä, monen mielestä aivan ensi rivin ensimmäisenä.

Sitten se alkoi, elämäkertojen tulva. Merkilistä näissä lukuisissa elämäkerroissa on se, että ne ovat niin kovin eroavia mielipiteiltään sankariinsa nähden. Joku sanoo, että Shaw on mitä

täydellisin järki-ihminen, mutta että hänellä ei ole nimeksikään sydäntä. Gilbert Chesterton sanoo, että Shawlla kyllä on sydän, suuri ja laaja sydän, mutta että se on väärällä paikalla. Joku sanoo, että Shaw ei mistään asiasta voi puhua vakavasti, vaan aina ja iankaiken irvistellen kaille, oli se miten pyhää tahansa. Chesterton sanoo, että Shaw on aina vakava ja tahtoo, että se, minkä hän sanoo, on ymmärrettävä vakavasti. Sanalla sanoen, Shawhon nähden on melkein yhtä monta mieltä kuin miestä.

En tietysti voi yrittääkään selitellä, mitä mikin hänen elämäkertansa kirjoittaja hänestä arvelee. Monet heistä ovat itse tunnettuja kirjailijoita, ja kukin katselee Shawta oman maailmankatsomuksensa silmillä. Mainitsen vain sen, että lukiesani häntä koskevia pitkiä elämäkertoja taikka lyhyempiä esityksiä minusta aina tuntuu, kuin kaikki olisivat oikeassa, olivatpa he kuinka eri mieltä tahansa. Jota enemmän olen tullut Shawta tuntemaan kirjailijana ja esitelmäsijänä, sitä varmemmaksi tuo usko on kehittynyt. Shaw on kaikki, mitä hänestä sanotaan ja vielä paljon enemmän. Tahtoisin sovittaa häneen itseensä sanat, joita hän käyttää sankarittaresta suurimassa teoksessaan *»Ihminen ja Yli-ihminen»*: »Anne on kaikki naiset, mutta kaikki naiset eivät ole Anneja.» Samat sanat tahtoisin sanoa Shawsta: Shaw on kaikki kirjailijat, mutta kaikki kirjailijat eivät ole Shaweja. Shaw on mielestäni kirjai-

G. Bernard Shaw.

lijana, mitä Lontoo on kaupunkina, jättiläinen, missä on kaikki, mikä voi tyydyttää mitä erilaisinta makua.

Lontoo on liian suuri, jotta tavallinen ihminen sen heti käsittäisi. Se tuntuu olevan täynnä ristiriitoja . . . Niin on Shawkin, täynnä ristiriitoja ja liian suuri. Menee pitkä aika, ennenkuin näemme, kuinka näennäiset ristiriidat sulautuvat sopusoinnuksi ja kuinka ei tarvitse pelätä eksymistä seuratessaan hänen ajatustensa kulkua.

Shaw kertoo itsestään, että oli hetkiä hänen nuoruudessaan, jolloin hän vihasi ja inhosi itseään. Ja kumminkin hän pitää itseään nykyajan suurimpana näytelmäkirjailijana eikä suinkaan koskaan salaa tuota uskoaan. Lontoosta hän sanoo: »Henkilö, joka hävittäisi Lontoon, olisi maailman suurimpia hyväntekijöitä, ja henkilö, joka sen jälleen rakentaisi, olisi maailman suurimpia rikollisia!» — Ja kumminkaan hän ei voi elää poissa Lontoosta! Hän näki nuoruudessaan nälkää enemmän kuin luopui Lontoosta. — Sellaisia ristiriitoja Shaw on täynnä — jos ne nyt ovat ristiriitoja . . . !

Sillä, joka tahtoo saada kuvan Shawsta, ei ole muuta neuvoa kuin lukea kaikki hänen lukuisat teoksensa kannesta kanteen ja luoda siitä kuva, millainen tuo nykyajan merkillinen taikuri on. Seurauksena tulee luultavasti olemaan, että jokainen saa hänestä oman omituisen kuvansa, sellaisen, joka kullekin parhaiten sopii. Sen luulen voivani vakuuttaa, ettei kenenkään tule ikävä

lukiessaan Shawta. Hänellä on ihmeellinen voima kiinnittää jokaisen huomio ja täyttää mielet uusilla aatteilla.

Henkilökohtaisesti jouduin ensikerran tekemisiin Shawn kanssa, kun noin parikymmentä vuotta sitten sattumalta sain käsiini »Man and Superman»-kirjan. Siihen saakka tunsin Shawsta tuskin muuta kuin nimen, mutta tuo kirja valloitti minut heti kokonaan. Kesken kiireellisten töiden ryhdyin heti sitä suomentamaan ja kirjoitin samalla Shawlle pyytäen hänen suostumustaan suomennokseeni. En hetkeäkään epäillyt, etten olisi saanut pyytämäni lupaa, ja käänsin rauhallisesti eteenpäin. Mutta kuinkas kävi! Sain erittäin shawmaisen vastauksen, jossa suuri kirjailija valitti, että hän ei voi antaa lupaa eikä myöskään kieltää minua kääntämästä hänen kirjaansa, sillä hänellä ei ollut Suomessa mitään oikeuksia omiin teoksiinsa! (Pieni letkaus meille, jotka emme siihen aikaan uneksineetkaan yhtymistä Bernin konventioon!) — Vastasin hänelle, että varsin hyvin tiesin, ettei hänellä ollut »lailista» oikeutta omiin kirjoihinsa, mutta että hänellä varmaan oli siveellinen oikeus niihin, ja omasta puolestani vakuutin, että tulín hänen tahtoaan noudattamaan, oli se sitten kieltävä tai käskevä. Siksi pyysin vielä kerran häntä ilmoittamaan, salliko hän minun kääntää kyseessäolevan kirjan, vai soiko hän mieluummin, etten sitä käännä. Vastaus tuli heti, ja se alkoi näin: »Moral rights

are all nonsense» (Siveelliset oikeudet ovat pelkkää lorua) — ja hänen täytyi yhä pysyä entisessä sanassaan. Hän ei voinut kieltää eikä käskeä. Sain tehdä juuri miten itse halusin! Siinä sitä nyt oltiin! Tiedän varmaan, että jos kirja ei olisi ollut niin säkenöivän nerokas, olisin jättänyt sen harmissani kääntämättä, mutta nyt kirjoitin kiltisti hänelle, että vaikka suuresti epäilin, oliko minulla oikeutta siihen, käänsin kuin käänsinkin kirjan suomeksi.

Kun sitten pari vuotta myöhemmin muutin Lontooseen asumaan, tutustuin Shawhon henkilökohtaisesti. Muistan hyvin, kun ensikerran olin kutsuttu lunchille hänen kotiinsa. Myönnän, että olin hyvin utelias näkemään, millainen Shaw oli kotonaan ja millainen oli hänen rouvansa. Ne kaksi tärkeätä asiaa jäivät aivan epäselviksi hänen kirjojaan lukiessa, taikka saa niistä jotenkin väärän käsityksen.

Niistä asioista ei myöskään puhuta niissä luke-mattomissa kirjoissa, joita hänestä on kirjoitettu. Se, joka tuntee englantilaisia tapoja, ymmärtää pian miksi. Jokainen on kuullut sananlaskun: »Englantilaisen koti on hänen linnansa.» Siinähan on tietysti paljon kaunista, että tuo kodin koskemattomuus on niin kireästi vartioitu, ettei mihinkään, joka sen piiriin kuuluu, toinen saa koskea. Seurauksena on ollut, että kaikkein suurin osa Englannin merkkihenkilöiden elämäkerroista on merkillisen kuollutta luettavaa. Me saamme kyllä

tietää, mitä merkkitoita sankari on tehnyt, ja me saamme tavallisesti myöskin tietää, onko hänen suvussaan ollut joku lordi ja mitä se taikka se prinsessa on hänestä sanonut, y. m. samanlaista, mutta muutoin on henkilö marionetti, jonka sisäisestä elämästä emme tiedä yhtään mitään. Viimeisinä vuosina on Lytton Strachey nerokkaissa elämäkerroissaan ollut loistavana poikkeuksena tuosta säännöstä, ja hänen menestyksensä onkin ollut ääretön. Se osoittaa, kuinka englantilaiset ovat kaivanneet sankareissaan ihmistä, vaikka vasta Strachey uskalsi esittää itse ihmisen sellaisenaan, niinkin yläpuolella pilviä palvotun henkilön kuin kuningatar Viktorian. Vasta sitten, kun joku Strachey kuvaa meille Bernard Shawn, saamme hänestä ehyen ja oikean kuvan. Siihen saakka täytyy tyytyä pikku paloihin, sieltä täältä poimittuihin. Lohduttaudun sillä, että »lisänä rikka rokassa», ja ehkä kerran pikku paloistakin voi olla jotakin hyötyä, kun jättiläisen kuvaa sommitellaan.

Shawn rouva miellytti minua sangen paljon heti ensi silmäykseltä, ja jota useammin olen hänet nähnyt, sitä varmemmaksi tuo vakaumukseni on käynyt, että hän on täysin taitava hoitamaan vaikeata asemaansa: olemaan Shawn vaimona. Tietysti on monia, jotka eivät voi hänestä sanoa hyvää sanaa, mutta sehän on aina niiden kohtalo, jotka kova onni on asettanut kuuluisuuksien vaimoiksi. Rouva Shawlla on hauska

tapa puhua miehestään, jota hän aina nimittää »G. B. S:ksi», ei koskaan muuksi. Siinä suhteessa hän seuraa samaa tapaa kuin esim. rouva MacDonald, joka myöskin aina miehestään puhuesaan nimitti häntä »J. R. M:ksi» eikä miksiäkään muuksi. Se on mielestäni varsin hauska tapa, mutta tarttuva, niin että muukalainenkin usein tulee sanoneeksi G. B. S., vaikka tietysti pitäisi sanoa Mr. Shaw.

Mikäli Shawn tuttavat vakuuttavat, hän on naimisissa ollessaan aina asunut samassa paikassa, Adelphi Terrace n:o 10. Sekin on hyvin englantilaista. Kun on laittanut itselleen pesän erämaahan, sellaiseen kuin Lontoo, niin siinä pysyy. Helsingissä jokainen tuntee koko kaupungin, ja on juuri samantekevä asuuko Eirassa vai Kruununhaassa. Paikka on aina tuttu helsinkiläisille. — Toista on erämaassa. Siellä kun löytää tuulensuojan ja oppii tuntemaan kaikki kivet ja kolot sen ympärillä, ei tee mieli lähteä uusia seikkailuja hakemaan, uusia tuttavuuksia hankkimaan. Lontoolaiset muuttavat harvoin, ja muuttoon on aina ankarat syyt.

Olen huomauttanut hänen »englantilaisuuksistaan», ja kumminkin tiedän, että Shaw, jos tietäisi, väittäisi kiihkeästi vastaan. Hänen oman vakuutuksensa mukaan hän on ainoastaan ja yksinomaan irlantilainen, minkä seikan hän mainitsee alituisesti sekä puheissaan että kirjoituksissaan. Mutta hän myöskin mielellään lisää:

»Kaikki viisaat englantilaiset ovat irlantilaisia!» — Ja onhan myönnettävä, että hän on syntyperältään irlantilainen, Dublinissa irlantilaisista vanhemmista syntynyt, vaikka Lontoo tuntuu hänet nielleen melkein kokonaan.

Silloin, ensikerran hänet tavatessani, hän heti lunchin jälkeen vei minut saliin, vetäen esiin pöydälle paksun teoksen piirroksia.

»Tunnetteko ehkä noiden tekijän?» hän kysyi, ja totta kai tunsin Albert Engströmin. Shaw kyseli hänestä yhtä ja toista ja kertoi kauan olleensa Albert Engströmin hartaita ihailijoita. Eikä se ollutkaan ihme, sillä heidän huumorissaan on monta yhtymäkohtaa.

Kysyin Shawlta, oliko hän aina ollut niin ankara kasviksien syöjä ja ehdottomasti raitis, kuin lunchia syödessä oli käynyt selville. Hän vakuutti aina inhonneensa lihaa ja alkoholia, eikä hän liioin koskaan ollut katunut kauppojaan, että jätti ne ainaisiksi koskematta ja tyytyi kasviksiin ja veteen. Hän ei koskaan salaa sitä, että hän pitää itseään elävänä esimerkkinä siitä, kuinka vähän nero on riippuvainen alkoholin ja liharuokien kiihoituksesta.

Shawn asunto on lähellä Charing Crossin jättiläisasemaa, mutta hiljaisen sivukadun varrella, jonne melu Charing Crossilta ja Strandilta ei kuulu. Ikkunoista näkyy Thames-virta ja vihreitä putarhoja. Se on kosteikko erämaassa.

Häntä pidetään hyvin rikkaana ja samoin

hänen vaimoan. Tietysti hänellä on hyvin suuret tulot kirjoistaan, ja tähän aikaan tuskin kukaan siinä suhteessa vetänee vertoja hänelle. Totta kyllä on, että Englannissa ja maissa, joissa englanninkieltä puhutaan, useinkin aivan mitättömät kirjailijat saavat suurempia tuloja kuin kunnolliset kynän käyttäjät. Surullisena esimerkkinä siitä on tuo kaiken arvostelun alapuolella oleva, myöskin Suomessa paljon suosittu kirjailijatar Elinor Glyn, jonka harvinaisen kehnot kirjat menevät kaupaksi miljoonittain.

Muutama vuosi sitten oli Timesissä varsin hauska kirjeenvaihto, joka kosketteli Shawn omaisuusveroa. Viranomaiset vaativat, että Shawn piti maksaa veroa myöskin vaimonsa tuloista, mutta Shaw sanoi, ettei hän voinut sitä tehdä, koska ei tiennyt, mitä tuloja vaimollaan oli. Häntä neuvottiin ottamaan siitä selko ja maksamaan vero, sillä jos hän kieltäytyisi maksamasta vaimonsa tuloista, saisi hän kahden kuukauden vankeusrangaistuksen. Shaw kirjoitti hyvin lystikkään valituksen, jossa hän kertoi vakavasti kysyneensä vaimoltaan, kuinka paljon tuloja tällä oli, mutta vaimo kieltäytyi jyrkästi niitä ilmoittamasta. Shaw väitti sanoneensa, että hänen miesparkansa saa siis virua kaksi kuukautta vankeudessa rouvan kovasydämisyyden tähden, mutta rouva oli vain nauranut ja sanonut, että nuo kaksi kuukautta voivat olla G. B. S:lle sangen terveelliset. — Yleisö ei koskaan saanut tietää, kuinka

tuo hauska juttu loppui. Se vain on varma, että Shaw ei koskaan saanut uhattua vankilarangais- tusta. Luultavasti viranomaiset saivat sopia asiasta suoraan rouva Shawn kanssa.

Shaw on vähän väliä »näkyvissä» sanomaleh- dissä, ja siitä voi olla varma, että vaikka ei luet- taisi mitään muuta, niin luetaan ainakin kaikki, mitä Shaw kirjoittaa taikka mitä Shawsta kir- joitetaan. Mutta yksi asia on aivan selvä: Ei pidä koskaan pyytää Shawn apua sellaisissa tapauk- sissa, joista sitten kirjoitetaan sanomalehdissä. Hän inhoaa kaikesta päättäen kaikkea kiitelli- suutta julkisuudessa ja välttää sen tavallisesti hyvin humoristisella tavalla. Muistan hyvin erään tapahtuman, johon myöhemmin tulin hiukan sekoi- tetuksi. Lontooseen tuli eräs venäläinen pako- lainen, joka oli ampunut Venäjän opetusasiain- ministerin, koska tämä oli pieksättänyt muu- tamia satoja moskovalaisia ylioppilaita. Nuori vallankumouksellinen oli hirveän hermostuneessa tilassa ja suuresti avun tarpeessa Lontooseen tul- lessaan. Muutamat hänen ystävänsä arvelivat, että olisi paras, jos hänet saataisiin lähetetyksi Amerikkaan, jossa hän ehkä voisi aloittaa elä- mänsä uudestaan. Siinä tarkoituksessa joku kir- joitti Shawlle ja pyysi Shawlta matkarahoja, luvaten ikuista kiitollisuutta. Jokainen, joka hiu- kankin tuns Shawta, tiesi, että se oli varmin keino estää häntä mitään tekemästä. Niin olikin. Shaw kirjoitti hyvin lystikkään vastauksen, joka alkoi

näin: »Mistä syystä te pyydätte minua auttamaan tuota nuorta mielenkiintoista ministerinsurmaajaa muuttamaan Amerikkaan? Olen varma, että hänellä olisi tarpeeksi työtä Lontoossa...»

Kohtalo johdatti minut myöhemmin Shawn luo puhumaan samasta henkilöstä. Se oli ainoa kerta elämässäni, jolloin olen tavannut Shawn aivan kahden kesken. Kokemus oli mitä mielenkiintoisin. Shawsta oli kokonaan kadonnut kaikki teatterimaisuus, kaikki »olevinaan olo». Hän oli luonnollinen, vaatimaton, sydämellinen, avulias mies, täynnä hyvää tahtoa ja elämän ymmärtämystä. Minulla oli pieni suunnitelma, kuinka tuota onnetonta olentoa parhaiten voitaisiin auttaa, ja Shaw hyväksyi sen täydellisesti. Se, mikä minua eniten liikutti, oli hänen lupansa, taikka melkeinpä pyyntönsä, että käyttäisin vapaasti hänen nimeään, milloin vain luulin, että siitä olisi jotakin apua. Tietysti sellaisesta nimestä oli paljon apua, ja työtä saatiinkin vihdoin kyseessäolevalle henkilölle.

Olen tavannut Shawn useita kertoja sen jälkeen, mutta en koskaan kahdenkesken. Ja heti paikalla, kun kolmas henkilö on läsnä, muuttuu Shaw kuin taikaiskulla. Hän sanoo sukkeluuksia, paradokseja, hän näyttölee. Kahdenkesken ei maksa vaivaa näytellä ja loistaa sukkeluudellaan, varsinkaan jos toinen ei ole mikään merkkihenkilö, vaan ainoastaan vaatimaton ja tuntematon »tavallinen ihminen». Totta on toiselta

puolen, että Shawn näyttöleminenkin ja »olevinaan olo» on luonnollista — niinkuin hyvän näyttelijän aina on. Chesterton sanoo jossakin esseessään, että Shawn huumori ei ole koskaan mitään vanteen läpi hyppimistä taikka päällään seisoamista, vaan aivan luonnollisesti pulppuavaa hyvää tuulta ja sukkela huomiokykyä. — Mutta sitenkin on mielessäni aina säilynyt kirkkaimmassa muistossa tuo lyhyt puolituntinen, jolloin sain yksin puhella Shaw-ihmisen kanssa.

Tätä kirjoittaessani satuin lunchille Shawn hyvän ystävän, lady M:n kanssa, jolla on suuri maatila Irlannissa, aivan lähellä Shawn kesäasuntoa, ja jonka tiesin tunteneen Shawn vuosikymmeniä. En malttanut olla kysymättä häneltä, oliko hän huomannut tuota omituisuutta Shawssa, että hän aina »näytteli» ollessaan useamman seurassa. Lady M. vastasi hymyillen, että totta kai hän oli sen huomannut, eikä ainoastaan huomannut, vaan oli siitä kerran puhunutkin Shawlle. Shaw oli heti myöntänyt, että niin oli asian laita, mutta oli puolustautunut sillä, että ihmiset suorastaan vaativat sitä häneltä. Jos Shaw pyytää jonkun luokseen ja käyttäytyy aivan kuin kuka tahansa tavallinen ihminen, on se aina suuri pettymys hänen vieralleen, joka tietysti odottaa saavansa kuulla jonkin sukkelan paradoksin taikka nauruhermoja kiihoittavan huomautuksen. — Lady M. oli aivan samaa mieltä kanssani siitä, että vasta silloin voi tuntea, kuinka inhimillisen

suuri ja sydämellinen Shaw on, kun joskus sattuu saamaan hänet kahdenkesken. Seikka, jonka useammin kuin kerran olen pannut merkille tämän yhteydessä, on se, että rouva Shaw aina istuu aivan vakavana eikä ole kuulevinaankaan, kun Shaw »näyttelee» ja huvittaa kuulijoitaan.

Vaikka onkin vallon harvinaista saada Shaw kahdenkesken, on sitä tavallisempaa saada kuulla häntä suuressa seurassa. Hän on puhujana eniten suosittu Lontoossa. Piletit on hankittava aikoja ennen, jos mieli saada hyvän paikan. Hänen äänensä on hyvin kantava, ja hän voi nopeasti sovittaa sen luentosalin vaatimusten mukaan, niin että tavallisesti voi kuulla joka tavun vaikka missä salin sopukassa. Mutta on melkein yhtä tärkeitä nähdä hänen alituisesti vaihtelevat ilmeensä, jotta voisi puheesta, kuten kirjoistakin, lukea »rivien välistä». Muistan hyvin, miltä hän näytti entisaikoina, vanhan maailman aikana, ennen sotaa. Pitkä, solakka, puettu tiukkaan ruskeaan samettitakkiin, punainen tukka ja pitkä, punainen parta. Siihen aikaan hän aina mielellään koetti näyttää mefistomaiselta, eikä hänellä tunnut olevan mitään sitä vastaan, että hiukset joskus törröttivät sarvimaisesti, kuten Mefistolla ainakin. Ja kun hän astui puhujalavalle, oli jo koko kuulijakunta naurun vallassa, ennenkuin hän oli ennättänyt vielä suutaan avata. Kuinka hyvin tuollaisissa tilaisuuksissa saattoi ymmärtää, että hän oli tottunut näyttelemään, sillä varmaan

ihmiset odottivat, että hänen piti olla sukkela, ja ellei hän sitä ollut, oli se suuri pettymys. Sukke-
luus ja vastustamaton huumori olivat hänen voi-
mallisin aseensa, mutta niissä oli myöskin hänen
kouraantuntuva heikkoutensa. Voima oli siinä,
että hän aina sai sanojansa kuulemaan niin paljon
väkeä kuin huoneeseen mahtui, ja nämä hän hal-
litsi kokonaan. Heikkous oli siinä, että kaikki
pitivät hänen esitelmiään loistavina henkisinä ilo-
tulituksina, ja että hyvin harvat vain aavistivat,
että niihin sisältyi usein mitä vakavin, järkyttä-
vin totuus, usein syvän murhenäytelmän pohja.
Muistan erään esitelmän, joka kaikesta päättäen
Shawsta itsestäänkin tuntui mitä kiusallisimmalta.
Kuten tavallisesti yleisö puhkesi hurjiin kätten-
taputuksiin ja nauruun heti, kun hän astui esi-
telmälavalle. Shaw ei vetänyt suutaan nauruun,
vaan näytti hyvin vakavalta. Mutta siitä ei ollut
mitään apua, sillä Shaw näyttää aina vakavalta,
silloinkin, kun hän kertoo mitä hullunkurisimpia
kaskuja. Kun hän vihdoin pääsi alkamaan, hän
sanoi tahtovansa puhua hyvin surullisesta asiasta
ja pyysi, että kuulijat muistaisivat sen eivätkä
nauraisi, sillä siihen ei ollut tällä kertaa syytä.
(Uusi naurunpuuska yleisössä!) Shaw näytti
tuskastuneelta ja sanoi tahtovansa kertoa siitä
sanomattomasta kurjuudesta, joka vallitsi juuri
silloin Dublinissa. Suurin osa yleisöä hymyili, ja
oli aivan selvää, että he ajattelivat: kyllä me sinut,
vanha ilveilijä, tunnemme ja tiedämme hyvin,

että tämä on vain pikkuinen temppu, jolla koetat viedä meitä harhaan! — Mutta Shaw oli tosissaan. Huumori oli poissa, mutta sen sijaan esitelmä kyllä sisälsi paljon mitä pistävintä satiiria — ja yleisö oli tyytyväinen, vaikka hiukan epävarma siitä, miten tuo kaikki oli ymmärrettävä.

Gilbert Chesterton, joka mielestäni sittenkin parhaiten on Shawsta kirjoittanut, väittää, että Shaw on aina vakava ja tarkoittaa vakavasti joka sanan, jonka hän sanoo tai kirjoittaa. Chesterton on itse paradoksien mestari, niin että hänen arvostelunsa on otettava hiukan varovaisesti, mutta uskon kyllä, että hän on pääasiassa oikeassa.

Useat Shawn teorioista tuntuvat naurettavilta siksi, että ne ovat suunnatut vanhoja, vuosisatoja opittuja väitteitä vastaan, vaikka eivät silti ole aivan yksinomaan Shawn keksimiä. Yksi hänen lempi-opeistaan on se, että miehen ja naisen suhteessa *nainen* on se, joka valitsee uhrinsa ja saattaa sen pauloihinsa, eikä suinkaan mies, joka muka löytää naisen ja asettuu hyökkäysasentoon, kunnes saa valittunsa. Hän väittää, että luonnollinen tila on se, että nainen koettaa päästä naimisiin niin pian kuin suinkin, ja mies koettaa pysyä naimattomana niin kauan kuin suinkin. Hän kyllä ei usko miehen lujuteen siinä suhteessa kovinkaan paljon, vaan arvelee, että jos nainen on jonkun valinnut ja aloittaa hyvin suunnitellun ja järjestetyn saartoliikkeen, niin tuskinpa mikään mies

pääsee pakoon, vaan joutuu ennemmin tai myöhemmin auttamattomasti satimeen.

Moni on kysynyt, kuinka Shaw itse, joka tuon asian niin tarkkaan tunsi, kumminkin joutui saman kohtalon alaiseksi. Shaw itse kertoo, että hän oli sairaana ja hänen tuleva vaimonsa hoiti häntä. Kun hän sitten kokonaan parani, huomasi hän olevansa naimisissa. Hän ei tiedä, kuinka se oikeastaan tapahtui.

Olen kumminkin aivan vakuutettu siitä, että Shaw saa olla ainaisesti kiitollinen vaimolleen, että tämä »otti» hänet, tapahtuipa se ottaminen sitten vastoin Shawn tahtoa tai hänen myöntymyksellään. »Ihminen ja Yli-ihminen» mielestäni antaakin Shawn vastauksen avioliittokysymykseen. Kun Anne Whitefield »ottaa» puoleksi väkisin Jack Tannerin, tämä ikäänkuin herää, ja me ymmärrämme, ettei mikään mahti maailmassa enää saisi häntä luopumaan Annesta. Ikävä vain, että Shawsta ei koskaan ole tullut »yli-ihmisen» isää. Hän uskoo vahvasti, että yli-ihminen on ihmiskunnan pelastaja, ja siihen päästään kehityksen kautta. Kehityksen edistämiseksi meidän on pyrittävä pidentämään ihmis-ikää niin paljon kuin mahdollista. Metusalem on oleva ihanteemme. — Hän ei koskaan anna selvää vastausta, millaiseksi hän on ajatellut yli-ihmisen, mutta Zarathustra se tuskin lienee. Shaw eroaa joka suhteessa liian paljon Nietzschestä, vaikka oli aika, jolloin hän tuntui lähenevän Nietzscheä niin

paljon, että moni kysyi itseltään, mihin suuntaan hän lopullisesti oli menevä, sosialismiinko vai anarkismiin. Hänestä tuli sosialisti, mutta yhä vieläkin sattuu tapahtumia, jolloin jäämme kysymään, missä oikeastaan ollaan ja mitä hän tarkoittaa.

Muutamia kuukausia ennen näiden rivien kirjoittamista, syystalvella 1925, kuuntelin erästä hänen esitelmäänsä, jossa hän usein käytti itseltään sanoja: »kommunistit, sellaiset kuin minä», j. n. e. Se ei ollut leikkiä, vaan hän varmaan tarkoitti mitä sanoi. Uskon, että hän uskoo olevansa kommunisti, ja hänen oppinsa onkin usein puhdasta kommunismia. Olen kuullut hänen selittävän, että kaikki yksityisomaisuus, olipa se sitten millaista tahansa, »vaikka teidän sateenvarjonne», on väärää, mutta hän ei tietääkseni ole koskaan tehnyt mitään yksityisomaisuuden poistamiseksi, Samoin hän pari vuotta ennen sotaa kerran esitelmässään selitti, kuinka lapset ylimalkaan olisi kaikki kasvatettava yleisissä kasvatuslaitoksissa. Ääni kuulijakunnasta huusi silloin: »Mr. Shaw, te puhutte noin, sillä te ette ole isä.» — »Niinhän se on», vastasi Shaw, »mutta jos olisin isä, sanoisitte varmaan: Mr. Shaw, te puhutte noin, sillä te ette ole äiti.» Hän sai naurajat puolelleen, mutta ei ainakaan silloin kukaan ottanut hänen esitelmäänsä aivan todesta. Ja hiukan vaikeata on myöskin uskoa hänen omaisuutta koskevaa kommunismiansa, sillä hän istuu vallan rauhallisesti omassa

rikkaassa ja mukavassa kodissaan, eikä häntä lähellä oleva kurjuus tunnu hänen rauhaansa häiritsevän.

En voi sille mitään, että minusta tuntuu, kuin tuo hänen viimeaikainen kommunisminsa, joka ilmenee yksinomaan sanoissa, mutta ei koskaan teoissa, olisi saanut alkunsa kahdesta syystä: Shawhon on selvästi vaikuttanut tuo ainainen hälinä venäläisestä paratiisista, ja toiseksi Shaw on vanha. Tämän viimeisen seikan sanon suurella surulla, sillä Shawn ei koskaan pitäisi tulla vanhaksi. Tuon vanhuuden huomasi jokainen Shawn ystävä muutamassa Shawn äsken pitämässä esitelmässä, jossa hän puhui »vapaudesta» siten, että ei kukaan oikeastaan saanut selville, mitä hän tarkoitti. Kun kyselyjen aika tuli, kysyi joku kuulijoista, mitä hän arveli Venäjän nykyisestä hallituksesta. Shaw tuntui nolostuvan ja vastasi: »No niin, he tarkoittavat hyvää!» Missä oli entinen Shaw, joka ei koskaan niin loistanut kuin juuri kyselyjen aikoina esitelmien jälkeen, jolloin hänen vastauksensa otettiin vastaan myrskyisillä kätentaputuksilla ja hyvä-huudoilla, sillä niiden sukkeluus, niiden huumori oli vastustamatonta. Shaw sanoo, että köyhänä pysyminen on rikollista, mutta aivan yhtä suurella syyllä voimme sanoa, että Shawn vanhentuminen on rikollista.

Eräässä Shawn ystäväpiirissä puhelimme Shawn vanhentumisesta, ja joku läsnäolijoista huomautti, että sekin ilmeni vain silloin tällöin.

Orleansin Neitsyen kirjoittaja ei ole vanha. Tottaan sekin on. Se on merkillisen »nuori» näytelmä, eikä siinä suinkaan tunnu mitään tekijän vanhuuden merkkiä.

Sain tilaisuuden kerran puhua Shawn kanssa juuri tästä näytelmästä, ja hän kertoi koettaneensa lukea Jeanne d'Arc'ista kaiken kirjallisuuden, mitä käsiinsä sai, ja käyttäneensä niin paljon kuin mahdollista historian omia sanoja. Kysyin, mitä hän arveli Schillerin näytelmästä, ja hän nauroi iloisesti ja sanoi, että jos olisi pakko valita, niin hän kumminkin ennemmin valitsisi Voltairen esityksen sankarittaresta.

Shawta on kohdannut sama onnettomuus kuin useita muitakin neroja, se, että kun heidän neronsa on tullut yleisesti tunnustetuksi, kaivavat innokkaat ihailijat esiin kaikki aikaisimmatkin yritykset ja julkaisevat ne uudestaan. Shawn aikaisimmat nuoruudenromaanit ovat taas kirjakauppiaiden pöydällä. On kyllä myönnettävä, että niissä on paljon mielenkiintoista, mutta kaiken sen, mikä niissä ansaitsee huomiota, hän on sanonut myöhemmin paljon selvemmin ja paljon voimakkaammin. Myöntäkäämme nyt kerta kaikkiaan, että Shaw ei ole romaanikirjailija, vaan näytelmäkirjailija. Sillä alalla hän on kotonaan.

Omituisena seikkana mainittakoon, että Shaw ei itse keksinyt sitä, että hän oli luotu näytelmäkirjailijaksi, vaan sen keksi nerokas Ibsenin teosten kääntäjä, William Archer. Archer tuli muu-

tamana päivänä Shawn luo ja kysyi, eikö Shaw tahtonut yrittää yhdessä hänen kanssaan kirjoittaa näytelmää. Shaw suostui, ja Archer, joka tunsikin Shawn huumorin, ehdotti, että he kirjoittaisivat huvinäytelmän, sellaisen, joista englantilaiset vielä tänä päivänäkin niin paljon pitävät. Mutta kuinkas kävi! Shaw kyllä istui heti ankaaraan työhön, mutta näytelmästä ei tullutkaan mikään Charleyn Täti, kuten Archer oli aikonut, vaan syvää satiiria uhkuva yhteiskunnallinen draama »Widowers' Houses». Se ei ole Shawn parhaimpia, mutta se auttoi Shawta löytämään itsensä. Siitä lähtien Shaw jätti muut kaunokirjalliset muodot ja antautui näytelmäkirjailijaksi.

Shawilta kysyttiin kerran, oliko totta, että hän oli joskus kirjoittanut runojakin. Shaw vastasi, että hän kyllä kerran kirjoitti runon, sillä asian laita oli niin, että hänen kustantajansa välttämättömästi määrättynä päivänä tarvitsi vissin määrän käsikirjoitusta, eikä Shawlla mitenkään ollut aikaa kirjoittaa mitään suorasanaista, ja silloin hän hädissään kirjoitti runon.

Kerran tapasin Shawn luona hänen teoksiensa ruotsalaisen kääntäjän tohtori Hugo Vallentinin. Shaw kysyi, olinko lukenut hänen teoksiaan ruotsiksi, johon minun täytyi vastata kieltävästi. Silloin hän kertoi jonkun hänelle sanoneen, että Vallentinin käännökset olivat niin hyviä, että oikeastaan pitäisi kaikki näytelmät kääntää uudelleen englanninkielelle Vallentinin ruotsalaisesta

käännöksestä! Miellyttävän näköinen, tumma-verinen Vallentin koetti parhaan kykynsä mukaan torjua noin ylenmääräistä kiitosta. Shawn teokset ovat tietysti hirveän vaikeita kääntää, kuten kaikki sellaiset teokset, joissa täytyy lukea rivien välistä melkein yhtä paljon kuin itse riveiltä. Kaikille eurooppalaisille kielille ne kumminkin ovat käännettyt ja monelle aasialaiselle kielelle myöskin.

Englannissa on päästy siihen kehitysasteeseen, että suurmiehet ja yleensäkin ihmiset, joilla on paljon työtä, eivät itse jouda vastaamaan kirjeisiin, vaan jättävät sen sihteerinsä tehtäväksi. Shaw on siinä suhteessa loistava poikkeus, sillä hän vastaa aina itse henkilökohtaisiin kirjeisiin. Hänen käsialansa on hyvin pientä, mutta erittäin selvää. Se on melkein kuin kokoelma pieniä, pyöreitä helmiä, joita on asetettu perättäin suoriin riveihin, lyhyin väliköin siellä täällä. Kirjeissä on aina shawmainen sävy, olivatpa ne kuinka lyhyitä tahansa. En voi ajatellakaan, että Shawn kirjeet koskaan voisivat tuottaa tuskaa ja haavoittaa, mutta iloisen hymyn ne nostattavat huulille ja hyvän mielen sydämeen.

Hirveänä, mustana painajaisena tulee joskus vielä mieleen vuosi 1919 Helsingissä. Ihmisissä tuntui olevan raivo valaa myrkkyyä, haavoittaa, repiä rikki maine, tahrata kunnia . . . Siitä saivat tietysti etupäässä kärsiä ne, jotka syystä tai toisesta olivat heikkoja eivätkä voineet puolustautua.

Tuli sitten Helsingissä käymään englantilainen sanomalehtimies, joka sattui olemaan vanha tuttava. Kun hän läksi pois, pyysin häntä viemään terveisiä Shawlle ja kysymään erästä pientä seikkaa, joka koski yhtä hänen kirjaansa ja jonka tarkoitusta en ymmärtänyt. Olin jo siksi helsinkiläistynyt, etten tietysti odottanut mitään vastausta. Iloni oli siksi suuri, kun vallan pian sain pienen kirjelijun, jonka kuoressa jo tunsin Shawn helmeilevän käsialan. Kirje alkoi näin: »Yhteinen ystävämme C. S. kertoi minulle, että te olette vielä elossa. Se on suuri ennätys . . .» Kuinka hyvältä tuo leikillinen, erittäin shawmainen tervehdys tuntui!

Shaw, kuten muutkin brittiläiset kirjailijat, on myöskin poliitikko. Pienten kansojen asiassa hänen kantansa on selvä. Hän on valmis käyttämään terävää kynäänsä niiden puolustukseksi, milloin vain tarvitaan. Se on juuri tätä nykyä meille tärkeä seikka, kun kaikkien englantilaisten sydämissä hiljalleen ja hyvin salassa piilevä imperialismi alkaa yhä selvemmin esiintyä. Luulen, että Shawn selvään pienten kansojen suosimiseen on syynä se, että hän sittenkin ja huolimatta lontoolaisuudestaan puhuu vallan totta kehuessaan olevansa irlantilainen. Irlantilaiset ymmärtävät aina pikku kansojen huolia. Pohjoismaista Shaw tuntee hyvin Ruotsin, jossa hän on vierailut. Vallentin-vainaja oli Shawn hyvä henkilökohtainen ystävä, ja varmaan on paljon hänen ansiotaan,

että Shaw niin suurella mielenkiinnolla aina puhuu Ruotsista.

Seuraelämään Shaw ei ota osaa. Vallan turhaan ylhäiset herttuattaret ja muut rikkaat tyhjän-toimittajat koettavat saada häntä kutsuihinsa. Ellei kohtelias kielto auta, vastaa hän vihdoin niin jyrkästi, että he kadottavat kaiken halun pyytää häntä uudestaan. Sitten tavallisesti seuraa kauhistunut valitus siitä, että Shaw on niin paha ja epäkohtelias! Niin hän kylläkin on. Mutta sattuu joskus, että joku hänen vaatimaton ystävänsä saa vastaanottaa kodissaan tuon komearyhtisen suurmiehen. Tukka ei ole enää punainen, vaan lumivalkea, ja samoin partakin ja tuuheat kulmakarvat. Mefistomainen hymykin on kadonnut, mutta silmissä on vielä västustamatonta huumoria. Hän on entisestään ikäänkuin lauhtunut ja oppinut, ei ainoastaan ymmärtämään, vaan myöskin anteeksiantamaan. Kymmenen vuotta sitten Shaw ei olisi voinut kirjoittaa Orleansin Neitsyttä. Nyt hän voi.

Shaw on vielä täysissä voimissa ja ankarassa työssä. Voineeko hän koskaan saavuttaa Metusalem-ihannettaan, kaikista ankarista elämäntavoistaan huolimatta — sen saa aika näyttää. Me voimme vain toivoa, että hän voi ennättää hiukan lähemmäksi sitä ihannetta kuin me muut kuolevaiset.

Kun Shaw kerran kaatuu, kaatuu jättiläinen, ja jysähdys kuuluu yli maailman.

WILLIAM MORGAN SHUSTER.

Oli kirkas, päivänpaisteinen kevät Lontoossa, vuonna 1911. Meitä oli pieni ryhmä teetä juomassa parlamentin terassilla. En voi koskaan astua tuolle historialliselle paikalle muistamatta kaskua, jonka parlamentin jäsenet mielellään kertovat muukalaiselle. Vanha John Burns oli pyytänyt teelle erään hyvin itsetietoisen amerikkalaisen neitosen, joka oli ensikertaa Lontoossa ja mielellään ilmaisi mielipiteensä siitä, kuinka kaikki vanhassa Euroopassa oli ala-arvoista Amerikkaan verraten. Niinpä hän nytkin katseli hieman pilkallisesti hymyillen terassin ohitse virtaavaa Thamesia. »Tuoko se nyt on se teidän kuuluisa Thamesinne? Pyh! Eihän se ole virta eikä mikään Mississippiin verraten!» — Siihen vastasi John Burns tyynesti: »Se on totta, Thames ei olekaan mikään virta, se on virtailevaa historiaa . . .»

Kuta useammin tuolla kuuluisalla terassilla olen istunut, sitä selvemmin olen tuntenut, kuinka oikeassa John Burns oli. Thames on virtailevaa historiaa, joka tuo mieleemme tämän ihmeellisen

saaren kohtalot. Täällä yhtyy entisyys ja nykyisyys. Komea on Amerikan Mississipp, mutta liian matala. Korkealle kohoavat Amerikan pilvenpiirtäjät, mutta perustus on matalalla... Thames kuiskii historiaa ja maailman johtoa. Ilmakin terassilla väreilee historiaa, voimaa ja maailman johtoa. Ihminen tuntee olevansa juuri maailman nykystorian keskipisteessä, itse ajan sydämessä, jonka sykehdyksiä hän saa lyhyen hetken kuunnella.

Yksi isännistämme, parlamentin jäsen S., joka usein oli terävillä välikysymyksillään hermostuttanut hallitusta, alkoi selittää Persian kysymystä, jota juuri silloin pohdittiin sekä sanomalehdissä että parlamentissa:

»Täytyyhän meidän kaikkien myöntää, että sir Edward Grey on harvinaisen viisas mies. Hän päästää Persiaan nuoren, tuntemattoman amerikkalaisen, josta ei ole mitään hyötyä Persialle, mutta erittäin suuri hyöty meille... Nuoren yankeiden nimi on Shuster...»

»Selittäkää, mitä oikeastaan on tapahtunut...»

»Ymmärrättehän, että me aiomme niellä Persian? Ei tietysti sodan eikä riidan eikä muiden raakalaiskeinojen avulla, vaan hienosti, elegantisti, hitaasti, niinkuin niellään lasi samppanjaa...»

»Hyvä mr. S., jättäkää allegoriat ja sanokaa tavallisella, jokapäiväisellä kielellä, kuinka asiat siellä tällä hetkellä ovat.»

W. Morgan Shuster.

»Tiedättehän, että paras osa Persiaa on n. s. Englannin vaikutusalue ja lähinnä paras Venäjän vaikutusalue. Näiden välillä on kappale erämaata, jossa persialaiset itse saavat vaikuttaa mikäli jaksavat. Maan raha-asiat ovat toivotto-
massa tilassa, ja jokainen koettaa hyötyä voin-
tinsa mukaan ja haalia itselleen omaisuutta, niin
kauan kuin vielä on jotakin varastettavaa . . .
Mutta omituinen on ihmisluonto. On aina ja
kaikkialla olemassa parantumattomia uneksijoita
ja idealisteja, jotka uskovat hyvään ja oikeaan
ja rehellisyyteen ja uhrautuvaisuuteen ja ties
mihin. Niitä oli Persiassakin, ja he päättivät,
että oli tehtävä viimeinen ponnistus maan pelas-
tamiseksi taloudellisesta ja siveellisestä peri-
kadosta. Ensimmäisenä tehtävänä oli saada maan
raha-asiat jonkinmoiseen kuntoon. Käännyttiin
Amerikan puoleen ja pyydettiin sieltä asiantun-
tijaa, joka osaisi neuvoa, kuinka olisi menetel-
tävä, jotta maa taas alkaisi tulla toimeen omillaan.
Amerikka esitti sinne lähetettäväksi nuoren mie-
hen, jonka nimi oli Morgan Shuster. Meidän hal-
lituksemme ja Venäjä antoivat heti siunauksensa.
Antaa lasten leikkiä, niin heillä on hyvä mieli . . .
Sitten tulee meidän vuoromme . . .»

»Mutta jos hän onnistuu tehtävässään ja Per-
sia elpyy elämään omaa elämäänsä . . .»

»Anteeksi, mutta te oletatte mahdottomuuksia.»

»Tarkoitatteko, että tuollainen tehtävä yli-
malkaan käy yli ihmisvoimien?»

»En. Ei mikään tehtävä ole mahdoton, mutta tämä erikoistehtävä on niin vaikea, että sitä täyttämään tarvittaisiin ensiluokan nero, henkilö, jolla ei ole ainoastaan mitä kirkkain järki, vaan myöskin perinpohjainen kokemus ja harvinainen antaumus työhönsä sekä sellainen rohkeus, etteivät häntä yhtään peloita ne lukemattomat murhayritykset, joilla epäilemättä koetetaan hänen elämänsä siellä vilkastuttaa. Persialaiset ovat mestareita sellaisissa hommissa . . . Ei, kyllä minä mieluummin ottaisin noukkiakseni Otavan taitvaalta otsakoristeeksi rouvalleni, kuin menisin Persian raha-asioita selvittelemään . . .»

»Mutta miksi ei mr. Shuster voisi olla juuri tuollainen ensiluokan nero, joka voi tuon tehtävän suorittaa?»

»Siksi, että silloin olisimme kuulleet edes joskus hänen nimeään mainittavan. Paitsi sitä hän on vallan nuori, tuskin 34-vuotias, eikä hänellä siis voi olla sitä kokemusta, jota tuollainen jätti-läistyö vaatii. Ja sitten vielä toiseksi se, että Englanti ja Venäjä eivät koskaan olisi päästäneet häntä Persiaan, elleivät olisi syvästi vakuutetut siitä, että hän on aivan vaaraton, s. o. ettei hän voi saada Persian raha-asioita mitenkään parannetuiksi . . . Ymmärrättehän, että sellainen onnettomuus, että Persia yht'äkkiä saisi sotkuiset asiansa selville, estäisi sekä meitä että Venäjää nielemästä tuota lihavaa palaa. Se tarttuisi kurkuun . . .»

Niin, totta oli, että Morgan Shusterin tulevaisuus Persiassa ei näyttänyt kovin valoisalta. Ja totta on myöskin, ettei hänestä alussa tiedetty juuri mitään Englannissa. Mutta tämä viimeksi mainittu asia parani hyvin pian. Hänen nimellään näkyi olevan tavaton tunkeutumisvoima ihmisten mieliin. Sanomalehdet alkoivat kertoa hänen yrityksistään, ja pian päästiin siihen, ettei ollut ketään, josta niin paljon olisi puhuttu kuin Morgan Shusterista. Olen varma, että tähän oli osittaisena syynä englantilaisten tunnettu mielenkiinto urheiluun. Tuon nuoren miehen uhkarohkea yritys oli sekä henkistä että ruumiillista urheilua. Kolme kertaa häntä vastaan tehtiin murhayritys, ja joka kerta hän pelastui melkein kuin ihmeen avulla. Ja hymyillen ja pää pystyssä hän jatkoi työtään.

Sanomalehdistä sain pian tietää pääpiirteet hänen entisestä elämästään. Hän oli syntynyt 1877 Washingtonissa, saanut siellä kasvatuksensa, suorittanut lakitieteellisen tutkinnon ja palvellut ensin Amerikan sotaministeriössä. Myöhemmin hänet määrättiin evakuoimistoimeen Cubassa ja sitten Filippineille useanlaisiin tehtäviin. Siellä hän ensin tuli tullien ylihoitajaksi, sitten neuvoston jäseneksi, jonka toimenä oli järjestää Filippiinien hallinto. Hänen käsiinsä jätettiin koko opetusasiain hoito, ja hän perusti Filippiinien ensimmäisen yliopiston.

Nuoresta iästään huolimatta hän oli ennättä-

nyt tehdä paljon eikä siis ollut aivan niin kokematon kuin Englannissa ensin otaksuttiin, kun hänelle tarjottiin tuo mahdottomalta tuntuva toimi: Persian sotkuisten raha-asiain selvittäminen. Jos hän olisi ollut vanhempi ja »viisaampi», olisi hän epäilemättä kieltäytynyt siitä puuhasta, kuten hän monta vuotta myöhemmin minulle naurahtaen myönsi. Mutta onneksi hän oli nuori ja täynnä uskoa ja seikkailunhalua.

Tavallisesti otaksutaan, että rahamaailma on niin kaukana romantiikasta kuin itä on lännestä, mutta nyt oli alkanut tarina, joka oli täynnä seikkailua ja itämaitten ihmeitä. Morgan Shusterin nimi lensi yli koko maailman, mutta ei missään se saanut aikaan niin kiihkeätä mielenkiintoa kuin Lontoossa. Tietysti. Lontoo on poliittisen elämän sydän. Harvoin olen tuntenut sen sydämen niin valtavasti sykkivän kuin kesällä 1911. Sanomalehdissä huomattiin pian kaksi päinvas- taista suuntaa: toiset kiittivät, toiset moittivat. Hämäriä syytöksiä alkoi ilmaantua, varsinkin Timesiin, joka oli hallituksen vakavin äänenkan- nattaja. Morgan Shuster oli toiminut siten, että se oli Englannille ja Venäjälle epäedullista. Ei kukaan sanonut, että hän olisi rikkonut englantilais-venäläis-persialaisia sopimuksia, mutta hän oli rikkonut niiden »henkeä» vastaan. Shuster lausui julkisesti, että hänestä tuntui, kuin sekä Englanti että Venäjä *pelkäisivät* Persian raha-asiain selviämistä. Mutta sepä nostatti myrskyn. Eihän

toki! Nuo molemmat suurvallat olivat tietysti täynnä hehkuvaa rakkautta Persiaa kohtaan ja toivoivat sille kaikkea hyvää, mutta tietystihän niiden täytyi hiukkasen ajatella myöskin omaa etuaan j. n. e. Shuster osoitti heille, että heidän oma etunsa selvästi vaati, että Persian taloudellinen kanta paranisi, jotta maa voisi helpommin täyttää sitoumuksensa sekä Englannille että Venäjälle. Hermostuneena vastattiin nuorelle miehelle, että tuo selvästi osoitti, että hän ei seurannut sopimuksien henkeä. Shuster pyysi kauniisti, että hänelle selitettäisiin, mikä tuo merkillinen »henki» oli, joka näkyi olevan täydellisessä ristiriidassa sopimuksien sanamuodon kanssa. Sanat hän oli kyllä ymmärtänyt ja niitä tarkkaan seurannut, mutta »henki» oli hänelle tuntematon.

Sanomattakin on selvä, että tämä suututti vallanpitäjiä vielä enemmän, ja tilanne kärjistyi kärjistymistään. Lontoon kiihkeä mielenkiinto nousi ylimmilleen, kun lokakuun lopulla 1911 Shuster kirjoitti monen palstan pituisen selityksen asemasta ja Times julkaisi sen kokonaisuudessaan. Ei saattanut avata ainoankaan klubin ovea, kuulematta loppumatonta keskustelua ja kiihkeätä väittelyä Persian kysymyksestä. Kiihko näytti täältä leviävän yli Euroopan. Muistan aivan hyvin iloisen hämmästykseni, kun sain sähkösanoman erään lehden päätoimittajalta Suomesta, pyynnön, että heti kirjoittaisin lehteen Persian kysymyksestä. Tein sen ilolla, varsinkin kun se

antoi minulle tervetulleen aiheen käydä haastattelemassa Persian ministeriä, jonka luokse olin saanut tärkeän suosituskirjeen. Ohimennen sanoen ei siitä keskustelusta ollut yhtään mitään hyötyä kirjoitukselleni, sillä ministeri sanoi aivan ensimmäiseksi, että koska suosituskirjeen antaja on hänen läheinen ystävänsä, hän mielellään keskustelelee kanssani, mutta hänen täytyy vaatia lupaus, etten tästä keskustelusta kirjoita sanaakaan! Lupaus oli tietysti annettava ja pidettävä. Mutta siihen aikaan oli helppo löytää muita persialaisia, jotka tunsivat asioita eivätkä muuta pyytäneet, kuin saada kertoa niistä niin monelle kuin mahdollista.

Mielenkiinto Shusteriin oli nyt saanut kulku-taudin luonteen, ja jokainen lontoalainen, joka yleensä halusi seurata maailman asioita, tunsikuinka tuo tauti tarttui, tarttui vastustamattomasti, kohottaen mielenkiinnon meissä kaikissa kuumepisteeseen. Lontoossa me kyllä heti aavistimme, mikä noiden kuuluisien sopimuksien »henki» oli: Sanat sanoivat selvästi, että Persian täydellinen itsenäisyys oli taattu ja että maalla oli täysi oikeus järjestää omat taloudelliset asiansa mielensä mukaan, mutta »henki» sanoi, että ei herran tähden ole sallittava Persian nousta alennustilastaan, vaan se on päinvastoin hiljalleen masennettava, jotta sen ystävälliset »suojelijat» saisivat rauhassa imeä itselleen sen rikkaudet.

Asiat kehittyivät nopeasti, ja tapahtui minkä

aavistimme tapahtuvankin, Englanti ja Venäjä yhdessä antoivat ultimatumin Persialle. Morgan Shuster oli erotettava toimestaan ja lähetettävä pois maasta. Ei auttanut muu kuin totella. Siihen loppui Persian kaunis unelma uudesta syntymisestä.

Koko vapaamielinen ja laajasti ajatteleva Lontoo oli katkerasti suuttunut, mutta Euroopan silloisella kehityskannalla hallitukset välittivät vielä vähemmän kuin nyt valistuneen ja vapaamielisen yleisön mielipiteistä. Persia oli tuomittu.

Vuoden 1912 alussa tiedettiin Morgan Shusterin matkustavan Lontoon kautta Amerikkaan. Silloin ainakin piti näyttää, että hänellä oli ystäviäkin, jotka ymmärsivät ja olivat kiitollisia hänelle. Parlamentin persialainen komitea päätti panna toimeen päivälliset, joihin hänen monet ystävänsä parlamentin ulkopuolella saivat myöskin ottaa osaa.

Se oli omituinen itä, tuo päivällisilta komeassa Savoy-hotellissa. Suureen, valkoiseen peilisaliin oli kokoontunut satakunta lontoolaista, parasta, mitä tuo jättiläiskaupunki saattoi tarjota, parasta sanan oikeassa merkityksessä. Tuolla näkyi Bernard Shawn pitkä, solakka vartalo, tuolla Ramsay MacDonaldin kaunis, kiharatukkainen pää. Lähellä nyökäytti päätään Cunninghame Graham Cambridgen kuuluisalle professori Brownille, ja tuossa puhelivat Sidney ja Beatrice Webb komean lady Warwickin kanssa. Jos minne päätään käänsi, huomasi, että Lontoo oli lähettänyt par-

haansa. Paljon on juhlapäivällisiä Lontoossa ja paljon on jos jonkinlaisia »tilaisuuksia», mutta niistä ei monikaan jää mieleen viikkoa kauemmaksi. Tuskin sitäkään. Mutta tämä ilta juurtui mieleen.

Useimmat meistä läsnäolijoista eivät olleet koskaan nähneet Shusteria, ja tietysti olimme uteliaat näkemään, miltä näytti mies, joka melkein vuoden oli pitänyt meitä kaikkia jännityksessä. Meille ilmoitettiin, että juhlavieraat olivat juuri tulossa, ja muutaman sekunnin perästä astui sisään kolme herrasmiestä ja yksi nainen. Nainen oli tietysti rouva Shuster, mutta kuka noista kolmesta oli hänen miehensä? Päivällistä syöäessä sitä koeteltiin arvailla, mutta eivät ainakaan minun pöytänaapurini tulleet entistä viisaammiksi. No, kun puheet alkavat, niin saamme kuulla!

Englannissa ei ole sitä pahaa tapaa kuin meillä, että puheet alkavat, kun paisti tuodaan pöytään, niin että jokainen saa jäähtyttää paistinsa, kunnes se on syötäväksi melkein kelpaamaton. Puheet käytännöllisten brittien maassa alkavat silloin, kun kahvi tuodaan sisään ja kaikki ruoat on rauhassa syöty.

Kun vihdoin päästiin kahviin ja puheenjohtaja oli lausunut kunniavieraat tervetulleiksi sekä ilmituonut harmin, jota jokainen tunsi, kun maailman mahtavat noin julkeasti olivat polkeneet jalkoihinsa oikeuden ja totuuden, hän pyysi Morgan Shusteria puhumaan. Kaikkien silmät olivat kääntyneet kunniavieraisiin päin, ja puhumaan nousi

Morgan Shuster. Kuinka nuorelta hän näytti! Hän oli mielestäni kuin urheileva suomalainen ylioppilas, terve, jäntevä, solakka. Ja kun hän sanoi ensimmäiset sanansa, leveän amerikkalaisesti ääntäen, menivät kaikkien huulet väkisinkin hymyyn. Mitä oli tuo nuori mies meille sanova?

Pian hymy kyllä lakkasi, ja jokainen kuunteli jännityksellä jok'ikistä sanaa. Tuskinpa moni meistä oli kuullut puhetta, joka tuli niin suoraan sydämestä, joka oli niin täynnä intohimoista oikeuden vaatimusta ja katkeraa inhoa juonia vastaan, joilla poliitikot olivat päättäneet tuhota suuren ja jalon kansan. Se vaikutti kuin vihlova hätähuuto jokaiseen. Mitä tehdä? Kuinka auttaa?

Puhuja kasvoi. Siinä oli mies tulta ja terästä, päätä pitempi kaikkea kansaa, mies, jota on mahdoton koskaan ajatella vanhana, ikäloppuna. Pitikö hänenkin murtua?

Kun puhe lakkasi, vallitsi ensin hetken äänetön hiljaisuus. Me olimme aivan kuin omin silmin nähneet palasen historiaa, olimme ikäänkuin itse kokeneet, kuinka vanha, jalo kansa kulkee kuolemaansa. Mielet olivat järkkyneet, ja vasta myöhemmin saatoimme osoittaa kiitollisuuttamme hänelle, joka oli meille Persian kohtalosta kertonut. Kun sitten suosionosoitukset puhkesivat esille, ne olivat siksi voimakkaat ja kestävät, etten koskaan ennen semmoista ollut Lontoossa saanut kokea. Kättentaputukset ja hyvä-huudot kaikuivat täydellä voimalla ja vakaumuksella,

ja vihdoin nousivat kaikki seisaalleen laulamaan anglosaksilaisen maailman korkeinta ihastusta osoittavaa laulua *»He is a jolly, good fellow»*, joka meidän tottumattomissa korvissamme kai-kuu lievimminkin sanoen naurettavalta. Mutta sinä iltana — se on myönnettävä — sekin osaltaan todisti, kuinka paljon me kaikki tunsimme, paljon enemmän kuin sanoin saatoimme ilmaista.

Vielä äskettäin, viisitoista vuotta tuon illan jälkeen, sanoi eräs silloisista läsnäolijoista, että tuo tapahtuma ei lähde pois mielestä, mikä kumma siihen sitten lieneekin syynä. Onhan kuultu puheita, ja hyviäkin puheita, sekä ennen että myöhemmin, mutta Morgan Shusterin puhe on yhä vielä ylinnä. Arvelen, että syy oli ehkä siinä, että se ei oikeastaan ollutkaan mikään puhe. Se oli vääryyttä vastaan kiihkeästi ponnistelevan ihmis-sydämen välitön mielenilmaisuus.

Saman vuoden syksyllä läksin ensimmäiselle esitelmäkiertueelleni Amerikkaan, ja siellä tapasin melkein heti Morgan Shusterin. Sitten myöhemmillä matkoillani siellä olen joka kerta hänet tavannut, ja tullut ikäänkuin lähemmin tunte-maan hänet. Hän on mielestäni kuin kappale itse Amerikkaa. Kaikki ne ominaisuudet, joita muukalainen aina oppii rakastamaan Ameri-kassa — nuoruus, voima, seikkailunhalu, omitui-nen käytännöllisen järjen ja runollisen mielikuvi-tuksen yhdistys, melkein lapsellisen naiivi roh-keus ja samalla liikemiehen viisas varovaisuus —

kaikki nuo ominaisuudet ovat tulleet lihaksi ja vereksi Morgan Shusterissa. Mutta amerikkalaisuudestaan huolimatta hänessä on jotakin aivan erikoista, jota ei muutoin siellä toisella puolen Atlanttia löydä. Hän on hengittänyt ilmaa Omar al-Khajjâmin maassa, ja se on iskenyt merkin herkkään mieleen.

Samana kohtalokkaana vuonna 1912 Morgan Shuster julkaisi suuren kirjansa, »*The Strangling of Persia*», Persian kiristaminen. Siihen kirjaan hän on valanut kaikki toiveensa, kaikki katkerat pettymyksensä, lyhyenä työaikanaan Persiassa. Siinä hän myöskin ilmaisee, kuinka syvästi hän tunsu ja osasi katsoa tapahtumia persialaisten omilla silmillä. Koko kirja on sellainen, ettei sitä malta panna pois kädestään, kun sitä kerran on alkanut lukea. Kuinka tavattoman mielenkiintoinen on esimerkiksi hänen kuvauksensa Persian naisten heräämisestä käsittämään, että isänmaa oli vaarassa ja että heidän apuaan tarvittiin nyt toisella tavalla kuin koskaan ennen.

Levisi huhu, että parlamentissa, medshlis'issa, oli monta jäsentä, jotka olivat valmiit uhraamaan Persian itsenäisyyden ja suostumaan Venäjän julkeihin vaatimuksiin. Naiset silloin, nuo huntupeitteiset, joita länsimaat luulevat veltoiksi, tietämättömiksi leluiksi, marssivat medshlisin rakennuksen edustalle, monella pistolit leveiden vaippojen kätöksessä, ja vaativat miehiä täyttämään velvollisuutensa ja puolustamaan Persian itsenäisyyttä.

Naisilla on Persiassa useita voimakkaita valtiollisia seuroja, vaikka Idän tuntu on siksi vahva, että niiden täytyy olla salaisia. Usein sai Morgan Shuster tuntea niiden voiman, sillä ne olivat ottaneet hänet erityiseen suojelukseensa. Hän sai salaperäisiä varoituksia, kun vaara uhkasi, ja neuvoja, kun oli syytä otaksua, että hän muukalaisena saattaisi erehtyä. Hän ei koskaan kysynyt, mistä nuo sanomat tulivat, eikä koskaan tavannut suojelijoitaan, mutta varsin pian hän tuli käsittämään, kuinka viisasta oli aina seurata ohjeita.

»The Strangling of Persia» on merkillinen kirja, sellainen, jonka voi kirjoittaa vain kerran elämässään.

En voi kuvitella, että Morgan Shusterin seurassa koskaan voisi olla ikävä. Ainakin tiedän, että ne harvat hetket, jotka olen hänen seurassaan viettänyt, ovat aina olleet täynnä mielenkiintoa.

Muistan erään illan New Yorkissa, kun istuin hänen ja parin hyvän tutun kanssa syömässä päivällistä eräessä ravintolassa. Shuster oli iloisella päällä, kertoi kaskuja ja laski leikkiä. Äkkiä hän sanoi: »Tiedättekö, kun puhelen kanssanne, muistelen aina Filippinejä, ja kun ajattelen Filippinejä, muistan aina Suomea.» Tietysti pyysin selitystä tuohon mielestäni hyvin merkilliseen ajatusyhtymään, ja hän kertoi syyn siihen:

Filippineillä piti hänen alituisesti kulkea paikasta paikkaan, ja tuo kulkeminen, kunnollisten teitten puutteessa, merkitsi ratsastamista. Mutta ratsastaminen taas oli mahdotonta päiväsaikaan

paahattavan kuumuuden tähden. Siitä syystä hänen piti aina ratsastaa yöllä, kuutamossa, suurien palmumetsien läpi, ja mukanaan hänellä oli uskottu palvelija. Tuo palvelija oli hyvin omituinen mies. Päivällä häneltä oli melkein mahdoton saada sanaakaan suusta. Jos jotakin häneltä kysyi, vastasi hän yksitavuisesti, taikka ainoastaan nyökäyttämällä päätään. Mutta yöllä hän puhkesi puhumaan. Silloin hän kertoi, että toista olivat Suomen valoisat kesäyöt kuin nämä kummat, kuutamoiset yöt. Ja toista olivat puhtaat, helakanvalkoiset koivunrungot kuin nämä palmujen mustat pelätit. Ja siellä rastaskin lauloi kaikki yöt, kun ei ymmärtänyt oliko yö vai päivä... Mies oli näet suomalainen, ja ikävissään hänen piti joskus avata sydämensä, eikä sitä voi tehdä troiikin paahattavan kuumina, kirkkaina päivinä, mutta yöllä oli helpompi...

Siitä jäi ainaiseksi Morgan Shusterin mieleen Filippiinien mustarunkoiset palmut ja kummat kuutamoyöt sekä Suomen valkovartiset koivut ja valoisat kesäyöt, jolloin rastaskin lauloi.

Ja mitä tekee Morgan Shuster nyt? Hän on suuren kustannusliikkeen, Century Companyn, johtaja New Yorkissa ja tunnetun kuukausijulkaisun »*The Century Magazine*» toimittaja. Kirjoittaako hän usein Persiasta? — Ei koskaan. Se sattui liian syvälle. Jotakin särkyi.

Äskettäin julkaistiin lordi Greyn — entisen sir Edward Greyn — muistelmat. Persian asiasta

hän kertoo hyvin lyhyesti yhdellä sivulla, ja vaikutus on kuin pilkallinen hymähdys. Mitä liikuttaa häntä vanhan sankarikansan kohtalo? Hänellä oli oma politiikkansa, ainoa oikea, jonka »henkeä» Morgan Shuster ei ymmärtänyt...

Väkisinkin mieli kuohahtaa tuollaista lukiessa. Kirjoitin Morgan Shusterille ja kysyin, oliko hän siihen vastannut tai aikoiko vastata. Olin utelias kuulemaan mitä hän sanoisi. Saiko lordi Greyn typerän ylenkatseellinen kertomus hänen verensä liikkeelle, vai oliko Omar al-Khajjami hänelle opettanut, ettei maksa vaivaa rehkiä...

Morgan Shusterin kirje tuli. »Ei maksa vaivaa minun vastustaa lordi Greyn 'historiallista' kuvausta... Minä sanoin sanottavani silloin, kun kirjoitin kirjani, ja olen pysynyt aika hyvin vait sen jälkeen.»

Sinä voitit, Omar al-Khajjami!

Tuskin lienee maailmassa milloinkaan kaivattu käytännöllisiä neroja niin paljon kuin nyt. Nyt tarvitaan väkeä luomaan uutta ja parempaa maailmaa sodasta säilyneistä sirpaleista. Luulisi, ettei Morgan Shusterin sallittaisi istua rauhassa kirjoja painattamassa, vaan että hänet pakotettaisiin astumaan esiin järjestämään, johtamaan ja vaikkapa taistelemaan, jos tarvitaan. Ei ole vielä kuulunut sitä herätysshuutoa, joka ajaisi hänet liikkeelle.

Sellainen on maailma...

PHILIP JA ETHEL SNOWDEN.

Philip Snowden on puolueensa terävin mies, nopeasti ajatteleva, pureva satiirikko. Hänessä on paljon huumoria, mutta vielä enemmän satii-ria, eikä ole hyvä joutua hänen uhrikseen, sillä hän puree niin että koskee. Harva ihminen herättää mielestäni niin paljon uteliaisuutta kuin hän. Ainakin minun, joka kerta kun hänet tapaan, tekisi mieli lukea, mitä noissa merkillisissä aivoissa mahtaa piillä. Kalpeat, kolmikulmaiset, teräväpiirteiset kasvot, jotka eivät ilmaise mitään, silmissä joskus pieni ivallinen välähdys, siinä kaikki.

Tiedän, että hän kaikesta näennäisestä kylmyydestään huolimatta muutamissa kysymyksissä osoittaa kiihkeätä innostusta. Sellainen kysymys on esimerkiksi raittiuskysymys. Hän ajaa sitä koko hehkuvan sielunsa kiihkolla eikä ota kuuleviin korviin mitään valituksia kieltolain epäonnistumisesta Amerikassa ja muualla.

Philip Snowden on hyvin uskonnollinen. Niinhän ovat muutoin myöskin Ramsay MacDonald ja monet muut Työväenpuolueen johtomiehet. Se

Philip Snowden.

piirre ei myöskään ole tuntematon kommunistien seassa, mistä esim. Lansbury on hyvänä esimerkkinä. Minusta on usein tunnut, että ehkä juuri tuo englantilaisten eriväristen sosialistien uskonnollisuus on pääsyynä siihen, että mannermaalla on vaikea ymmärtää heitä. En kumminkaan usko, että uskonnollisuus on estänyt Englannin työväkeä ajamasta työväen asiaa, päinvastoin. Omituisena vivahduksena on kumminkin mainittava, että on olemassa jonkinmoinen epäluulo roomalaiskatolisia työläisiä kohtaan, ja alituisesti kuulee sanottavan, että jos työväen asia joutuu ristiriitaan katolisen kirkon oppien kanssa, niin siihen uskuntoon kuuluvat työläiset eivät hetkeäkään epäile, vaan jättävät työväen asian ja seuraavat kirkkonsa käskyjä. Väitetään, että katoliset papit ovat tuota seikkaa väärinkäyttäneet. Niin minulle väitettiin erittäinkin Skotlannissa, missä uskonnollisuus on koko joukon lujempaa kuin Englannissa. Omasta kokemuksestani en asiasta tiedä mitään. Sen vain muistan, että kerran ollessani luentomatalla Dunferlinissä, missä on hyvin jyrkkä suunta vallalla ja missä siitä syystä MacDonaldia, Snowdenia ja Hendersonia pidetään liian mietoina ja liian sovittelevina, eräs sikäläinen tunnettu työväenpuolueen mies sanoi, että niitä miehiä ei koskaan enää päästetä hallitsemaan. Kysyin häneltä, kuka hänen mielestään sopisi paremmin pääministeriksi kuin MacDonald, ja sain hyvin kuvaavan vastauksen:

»Kyllähän meillä olisi hyvä mies siihen virkaan, nimittäin Wheatley, mutta hän ei valitettavasti voi koskaan tulla kysymykseen, sillä hän on hyvin innokas roomalaiskatolinen.» Kysyin häneltä, mitä kaiken järjen nimessä miehen uskonnolla oli tekemistä tuon asian kanssa, ja sain vastaukseksi: »Mannermaalta tulleet eivät koskaan ymmärrä tuota seikkaa, sillä heillä ei yleensä ole mitään uskontoa, mutta meille se on tärkeä asia, ja me olemme tottuneet epäilemään katolisten luotettavuutta työväen asiassa.» Siinä syy, eivätkä siinä auttaneet mitkään puheet eivätkä väittälyt.

Philip Snowden ei ole katolinen, eikä hänellä siis ole sitä estettä, jos tulisi kysymys pääministerin toimesta — mikä kysymys todellakin on ollut vireillä, ja vallan kiihkeästäkin. Mutta hänellä on toinen ja ehkä vielä pahempi este: hänen heikko terveytensä. Englannin pääministeriltä vaaditaan tavattomia ruumiillisia voimia henkisen kestävyuden lisäksi.

Siitä on jo hyvin pitkä aika, kun ensikerran tapasin Philip Snowdenin ja hänen rouvansa. Muistan, että ensin, huolimatta hänen suuresta ystävällisyydestään, melkein pelkäsin häntä. Hänen järkensä on kirkas kuin kristalli ja terävä kuin tikari. Kun puhuttelee häntä, saa sen käsityksen, että hän ei *voi* erehtyä, ja sellainen tunne peloitaa . . . Jos voisimme ajatella jääpalasen palavan, niin saisimme käsityksen Philip Snowdenista. Hän on kuin palava jääpalanen! Kiihkeä parla-

mentaarinen sosialisti, kiihkeä raittiusmies, kiihkeä uskonnollinen ja rauhanaatteen ajaja, ja kumminkin aina tyyni, aina terävästi arvosteleva ja kylmä — siinä Philip Snowden.

Nerot eivät tarvitse kouluja. He hakevat tietonsa ties mistä, ja aina he tietävät enemmän ja täydellisemmin kuin muut kuolevaiset. Philip Snowdenin säännöllinen koulukasvatus rajoittui kansakouluun, mutta sitä seuraava »säännötön» koulutus hankki hänelle mitä laajimmat ja syvimät tiedot varsinkin taloustieteen alalla. Hän rupesi aluksi virkamieheksi ja palveli etupäässä valtiovarain ministeriössä, mutta, luonnollista kyllä, sellainen työ ei häntä ajan pitkään tyydyttänyt, ja hän luopuikin siitä, antautuen sanomalehtimiehen ja luennoitsijan työhön. Hän loi pian tunnetun nimen itselleen, ja työtä oli runsaasti. Enimmäkseen hän kirjoitti uskonnollis-valtioliisiin tai puhtaasti uskonnollisiin lehtiin. Uskonto ja sosialismi — niiden täytyy aina käydä käsi kädessä. Ilman uskontoa on sosialismi puolinaista, ja ilman sosialismia uskonto on enemmän kuin puolinaista. Siinä Philip Snowdenin vahva vakaumus.

Kun lopulla vuotta 1913 Työväenpuolue otti käsiinsä hallituksen, ei kukaan epäillyt, että Philip Snowdenilla tulisi olemaan tärkeä paikka siinä. Niin kävikin. Hänestä tuli valtiovarainministeri, ja sen paikan hän täytti, ei ainoastaan hyvin, vaan suorastaan loistavsti. Kyselin hänen toi-

miaan valtiovarainministerinä eräältä saman ministeriön korkealta virkamieheltä ja sain vastaukseksi erittäin kiittävän arvostelun. Mies, jolta sitä kysyin, ei suinkaan ole Työväenpuolueen suosija, mutta silti hän sanoi, että Snowden oli parhaita valtiovarainministerejä, mitä Englannissa koskaan on ollut.

»Oliko hän parempi kuin nykyinen [Churchill]?» kysyin.

»Paljon parempi», kuului selvä ja tinkimätön vastaus.

Tahdoin tietää, mitä oikeastaan vaaditaan valtiovarainministeriltä. Pitikö hänen olla taitava matemaatikko, vaiko taloustieteilijä, vai sosiologiko? Sain hymyilevän vastauksen, että kaikki nuo asiat olivat tietysti hyviä olemassa, mutta ei mikään niistä ollut pääasia. Pääasia oli, että hänellä oli selvä yleiskatsaus asemasta, ja että hän tiesi mihin suuntaan tahtoi johtaa taloudellista kehitystä. Samoin oli erittäin tärkeätä, ettei hän työntänyt nenäänsä kaikenlaisiin yksityisseikkoihin ministeriön töissä, sillä niitä ei mikään ministeri kumminkaan ymmärtänyt. Kaikki ne oli jätettävä vakinaisten virkamiesten huostaan. Oli ollut ministereitä, jotka sekaantuivat kaikenlaisiin pikkuasioihin ja saivat siten aikaan sekasotkua ja viivytystä tärkeissä töissä. Philip Snowden tiesi tarkkaan, missä raja kulki, jonka yli ei ollut hyvä astua. Lyhyellä hallitusajallaan hän saikin merkillisen paljon muutoksia ja aloitteita aikaan.

Teräväkielisellä satiirikolla, sellaisella kuin Snowden, on tietysti monta vihamiestä, jotka mielellään joskus tahtovat iskeä häneen. Tavallisena hyökkäyskohtana on Snowdenin selvästi näkyvä ystävyys Lloyd Georgeen. Väitetään, että se ei ole ainoastaan näkyvä, mutta myöskin selvästi tuntuva. Aina kun Snowden sanoo tai tekee jotakin, joka Työväenpuolueen mielestä on liian paljon oikeistopoliittikkaa, huutaa puolue, että siinä nyt taas näkee Lloyd Georgen vaarallisen vaikutuksen. Ja aina kun Lloyd George keksii jonkin kovin paljon vasemmalle siirtyvän tuuman, itkevät liberaalit, että sellaista se on, kun rupeaa ystäväksi Philip Snowdenin kanssa! Lloyd Georgen viimeinen maaohjelma, joka useissa kohdin lähentelee varsin selvästi Työväenpuolueen maaohjelmaa ja joka on jakanut vapaamielisen puolueen auttamattomasti kahtia, pannaan yleisesti Philip Snowdenin syntiluetteloon. Molemmat asianomaiset selittävät ystävyytensä siten, että he sattumalta asuvat maalla aivan lähetysten ja tulevat naapureina hyvin toimeen. Syrjäinenkin ymmärtää, että kun kaksi niin loistavan nerokasta miestä sattuu asumaan naapureina, niin ihmehän olisi, elleivät he keskenään pohtisi ajan polttavia kysymyksiä. Tietysti he silloin myöskin vaikuttavat toisiinsa jonkin verran, mutta mitä pahaa siinä on? Lontoohan ei ole mikään pikkukaupunki, jossa jokaisen askelia vartioidaan ja jokaisen tuttavuuksia tutkitaan suurennuslasilla. Syynä

verraten ankaraan arvosteluun tässä tapauksessa on tietysti se, että molemmat miehet ovat Englannin huomatuimpia merkkimiehiä, ja liiallinen huomio lähimmäisten puolelta on aina suuruuden kirous.

Mainitsin, että Philip Snowdenilla on heikko terveys. Sillä seikalla on oma historiansa, joka on erittäin tärkeä hänen elämänsä kehitykselle: Vuonna 1893 hän kärsi vakavan polkupyörä-onnettomuuden, joka teki hänestä osittaisen raajarikon. Ensimmäisenä seurauksena siitä oli, että hän sai maata vuoteessa toista vuotta, jonka ajan hän vietti lukemalla ja yhä uudestaan lukemalla. Kirjat avasivat hänen silmänsä ja määräsivät hänen tulevaisuutensa.

Blackburnissa, jota Snowden on kauan edustanut parlamentissa, hän on erittäin suosittu. Tehtaalaiset nimittävät häntä aina lempinimellä »pyhimys», ja hänen kaunista vaimoaan he sanovat »enkeliksi».

On varsin luonteenomaista Snowdenille, että hän on voinut herättää yhtä lämmintä ihailua kuin katkeraa kritiikkiä. Kaikki, mikä koskee sitä miestä, on joko polttavaa tulta tai jäädyttävää pakkasta.

Työväen hallituksen astuttua ohjaksiin puhuttiin paljon siitä, että MacDonaldin ja Snowdenin välit eivät olleet ollenkaan lämpimät. Ensimmäisenä merkkinä siitä pidettiin sitä — syrjästä katsojista mitättömältä näyttävää seikkaa —, että

MacDonald ei pyytänyt Snowdenia asumaan naapuritaloon Downing Streetillä, vaan otti siihen paljon mitättömämmän miehen, Clynesin, ja antoi Philip Snowdenin pysyä vanhassa, yksinkertaisessa kodissaan. Myöhemmin kävi varsin selväksi, että MacDonald ja Snowden eivät vetäneet yhtä köyhtä monessa ulkopoliittikkaa ja raha-asioita koskevassa kysymyksessä. Snowden vastusti jyrkästi kaikkea lämmintä tunnetta, mutta epäkäytännöllistä raha-asiaain käsittelyä osoittavaa lähen-
telemistä Venäjään ja Saksaan. Sanomalehti-
maailma siihen aikaan — ja melkein yhä vieläkin — oli yhtä mieltä siinä, että Snowden on järjeltään voimakkaampi MacDonaldia, mutta MacDonald on voimakkaampi ruumiilliselta terveydeltään.

Mistä Philip Snowden on perinyt tuon terävän järkensä? Tietysti äidiltään. Hänen äitinsä oli hyvin merkillinen nainen, joka korkeasta iästään huolimatta — hän kuoli muutama vuosi sit-
ten 91 vuoden vanhana — oli harvinaisen vilkas ja täynnä eloa. Hänen muistinsa oli koko ajan verraton, ja hänen huumorinsa, joka joskus saattoi muuttua purevaksi satiiriksi, oli hyvin tunnettu hänen ympäristönsä ulkopuolellakin. Philip on kokonaan äitinsä poika. Hänen isänsä oli tavallinen yorkshireläinen kankuri, joka kutoma-
tehtaassaan oli kerännyt sen verran omaisuutta, että poika saattoi päästä ainakin kansakouluun, sillä Philipistä ei näkynyt kumminkaan kehittyvän kunnollista kankuria.

Philip Snowdenin syntymäkaupungissa, Cowlingissa, kerrotaan paljon kaskuja hänen lapsuudesta ja nuoruudesta. Sättui kerran, että kun kutojat menivät päivällislomalleen, he huomasivat väkijoukon seisovan korkean kivimuurin vieressä tarkkaan kuuntelemassa puhujaa, joka piti mitä kiihkeimmän puheen vapaamielisen parlamenttiehdokkaan puolesta. Ääni oli vallan kuuluva, mutta silti kovin lapsellinen. He menivät lähemmäksi, ja kenet he tapasivat? Siinä istui yhdeksänvuotias Philip Snowden korkealla kivimuurilla pitämässä ensimmäistä valtiollista puhetta! Vielä tänäkin päivänä Snowden selvällä mielihyvällä muistelee tuota ensimmäistä, tulevaa valtiomiestä ennustavaa yritystään.

Philip Snowden on kirjailijana aina hauska, kirjoittipa hän mistä aineesta tahansa. Hänen kirjoitustapansa on hyvin lyhyttä ja sattuvaa ja aina selvää. Sanomalehtiin hän nähtävästi kirjoittaa kaikkein mieluummin, kaikenlaisiin ja kaikenvärisiin lehtiin. Siinä on myöskin englantilainen omituisuus: sosialistit eivät suinkaan ole sidottuja kirjoittamaan ainoastaan sosialistisiin lehtiin, vaan he saavat aivan vapaasti kirjoittaa minkävärisiin lehtiin tahansa. Pääasia on, että heidän kirjoituksensa osoittavat heidän sosialistisen värinsä. Melkeinpä pidetään suotavana, että sosialistit kirjoittavat porvarillisiin lehtiin ja tekevät siten oman puolueensa kannan tunnetuksi. Ja koska Englanti on maailman ensimmäi-

nen kulttuurimaa, kilpailevat kaikki lehdet hyvästä kirjoittajasta, välittämättä siitä, mitä mielipiteitä hän edustaa.

Philip Snowdenin suorapuheisuus ja rohkeus on tullut melkein sananparreksi. Sodan aikana hän pani koko poliittisen uransa alttiiksi sillä, että ei hetkeksikään luopunut jyrkästä, sotaa vastustavasta kannastaan. Siinä suhteessa hän oli samaa mieltä kuin MacDonald, vaikka Snowdenin vastustus ylimalkaan oli jyrkempää, vailla kaikkea suvaitsevaisuutta. Siihen oli tietysti syynä molempien johtomiesten aivan erilainen luonne. MacDonald on uneksivampi, tekisi mieleni sanoa runollisempi, Snowden on terävämpi.

Philip Snowdenista puhuessa täytyy, aivan kuten Webbeistä puhuessa, myöskin kertoa hänen vaimostaan. Mutta aivan yhtä selvästi kuin Webbit ovat yksi ja erottamaton yhteys, aivan yhtä selvästi Philip ja Ethel Snowden ovat kaksi eri henkilöä, joilla kummallakin on oma henkilökohmainen käsityksensä maailman menosta, oma itsenäinen ura, jonka he ovat valinneet vakaumuksesta ja syvän harkinnan tuloksena. Sattumalta he ovat yhtä mieltä pääkysymyksissä, mutta jokainen saa heistä sen käsityksen, ettei kumpikaan ole toista sitonut, ettei toinen ole kaikuna toisesta, vaan oma järki on johtanut kumpaakin, ja onnellinen kohtalo on antanut heidän tulla samoihin johtopäätöksiin useimmissa asioissa.

Ethel Snowden on epäilemättä merkillisimpiä

Ethel Snowden.

naisia nykyisessä Englannissa, kaunis, harvinaisen nerokas, Annie Besantin veroinen puhuja, ihailtu, kadepdittu, rakastettu, vihattu. On kuin ihmiset eivät koskaan voisi häntä tyynesti arvostella, vaan häntä kohtaan täytyy aina »tuntea» jotakin. Tuollainen »tunteminen» on hirvittävän rasittavaa, mutta minkä sille voi. Toiset ihmiset ovat siten luotuja, että he panevat tunteet liikkeelle enemmän kuin kylmän järjen. Ethel Snowden on varmasti yksi heistä.

Muistan hyvin, mitä tunsin, kun ensikerran tapasin Ethel Snowdenin, monta vuotta sitten. Muistaakseni se oli kesällä 1910. Menin kuuntelemaan häntä suureen kokoukseen, missä hän oli pääpuhujana ja minne senvuoksi oli kokoontunut väkeä niin paljon kuin saliin suinkin sullomalla mahtui. Ethel Snowden ei puhu milloinkaan tyhjille seinille. Olin vallan hurmaantunut hänen puheestaan, joka oli täydellisin puhe, minkä milloinkaan olin kuullut. Ja sitten myöhemmin tulin hänelle esitellyksi enkä voinut lakata ihailemasta hänen kaunista ulkomuotoaan, yksinkertaista, mutta mitä aistikkainta pukuaan ja herttaista ystävällisyyttä, jolla hän heti vastaanotti tuntemattoman muukalaisen. Kaiken tuon naisellisen sulon ohessa hän tuntui uhkuvan voimaa ja rohkeutta niin suuressa määrin, että se, enemmän kuin mikään muu, herätti minussa suurta ihailunsekaista ystävyyttä, joka vuosien kuluessa on pysynyt muuttumatta. Monta kertaa on sattu-

nut, että olemme olleet aivan eri mieltä, mutta se ei tietysti vähimmässäkään määrässä vähennä kunnioitustani ja ihailuani häntä kohtaan.

Ethel Snowden on kirjailijana — en tahdo sanoa tunnetumpi — mutta varmaan luetumpi kuin Philip Snowden. Hänen kirjansa ovat, niin kuin hän itsekin, rohkeita, suorapuheisia, vilkkaita. Vuonna 1920 hänet oli kutsuttu yhdessä muutamien muiden englantilaisten edustajien kanssa Venäjälle näkemään, millaiset olot siellä vallitsivat. Heitä kohdeltiin, kuten yksi heistä, tohtori Bertrand Russell, sanoo, »kuten Walesin prinssiä», ja heille näytettiin kaikkea, mikä arveltiin hyväksi heidän sieluilleen. Kuten tiedämme, ovat venäläiset Potemkinin ajoista saakka olleet taitavia kulissimaalareita. Mutta Ethel Snowden oli hankala vieras hoitaa, sillä hän alkoi vaelttaa yksin, minne halusi, ja pääsi siten kurkistamaan kulissien taaksekin. Naisten uteliaisuus on kauhea! Kotiin tultuaan hän kirjoitti kirjan matkastaan ja kokemuksistaan. Sekös herätti melua! Hukkaan olivat menneet kaikki bolshevikkien ponnistukset, hukkaan kaikki hyvät humalat, sillä Ethel Snowden oli, kuten jo sanoin, päässyt näkemään aivan liian paljon. Näkemistään hän kertoi vapaasti ja pelottomasti, siten raapien pois kaiken sen kauniin kultauksen, jota runsaalla kädellä oli sivelty kulissien koristukseksi.

Venäjän kysymyksessä Philip Snowden on aivan samalla kannalla kuin hänen vaimonsakin,

ja vaikea on hänen teräviltä silmiltään peittää seläntakaisia juonitteluja, joilla koetetaan Englannin työväkeä johtaa harhaan.

Paitsi kirjaansa Venäjistä rouva Snowden on kirjoittanut useita muita kirjoja, naisasiasta, rauhan kysymyksestä y. m., mutta ei mikään niistä ole herättänyt niin paljon huomiota ja niin paljon katkeruutta. Sen lisäksi on tullut kaikenlaisia muita seikkoja, jotka ovat antaneet hänen vihamiehilleen aihetta ankariin hyökkäyksiin. Pääasiallisesti moititaan hänen seurapiiriään. Hän on hyvin suosittu hovissa eikä epäile pukeutua hovipukuun ja mennä hovikutsuihin eikä myöskään epäröi itse panna toimeen kutsuja, joissa kaikenlaisia prinsessoja y. m. merkillistä joukkoa on läsnä. Jos siitä hänelle jotakin sanoo, vastaa hän tyynesti, että hän määrää itse seurapiirinsä kysymättä neuvoja taikka lupaa keneltäkään. Se joka ei siitä pidä, olkoon pitämättä. Se ei tule millään lailla vaikuttamaan hänen toimintaansa.

Kaikesta hovihullutuksesta huolimatta hän voi myöskin olla hyvin vaatimaton ja koristelematon. Eräs sanomalehtimies kertoo, kuinka hän kerran, kesällä 1924, oli Victoria-asemalla ja näki kahden henkilön astuvan ulos junasta. Toinen oli köyryselkäinen, hiukan ontuva ukko-rähjä, joka kulki kahden sauvan varassa, toinen nuorehko, kaunis nainen, joka kantoi matkalaukkua ja lukemattomia kääröjä. »Kaksi maalaisserkkua, jotka ovat tulleet Lontoota katselemaan», ajatteli sanoma-

lehtimies, ja vasta kun he tulivat aivan lähelle, hän huomasi, että mieshän oli pääministerin lähin mies, Englannin mahtava valtiovarainministeri, eikä asemalla ollut edes sihteeriä häntä vastassa, vaan yksin ja huomaamatta hän sai kauniin rouvan-
sa kanssa hakea auton, joka kuljetti hänet ja rouvan sekä kaikki matkalaukut ja kääröt pois asemalta.

Ethel Snowden on käynyt esitelmöimässä Amerikassa toistakymmentä kertaa ja matkustanut ristiin rastiin Yhdysvalloissa. Siellä satuin yhteen hänen kanssaan vuonna 1917, ja yhdessä me sitten kävimme muutamissa kaupungeissa. Sain monta kertaa tilaisuuden nähdä, kuinka suosittu hän oli esitelmöitsijänä. Huoneet olivat aina aivan täynnä ja suosionosoitukset myrskyisät. Täällä Englannissa hänelle on kertynyt nyt niin paljon työtä, ettei hän ainakaan ensitilassa ajattele Amerikkaan menoa.

Monet ovat kysyneet, mikä on syynä siihen, että Ethel Snowden ei ole parlamentissa. Siellähän hänen puhujataitonsa voisi tuottaa hyvinkin arvokkaita hedelmiä. Vastaus on, että hän on jyrkästi kieltäytynyt ottamasta vastaan ehdokaspaikkaa, vaikka hänelle on sitä tarjottu monta kertaa. Hän sanoo voivansa toimia paljon enemmän, kun hän jättää parlamentin miehelleen ja on itse vapaa toimimaan, missä milloinkin tarvitaan.

Snowdenit asuvat maalla ostamassaan huvilassa ja pitävät kaupunkiasuntonaan vain huoneen suuressa Victoria-hotellissa. Ennen, pari

vuotta sitten, heillä oli vakinainen asunto Lontoossa, ja silloin heillä oli usein erittäin miellyttäviä kutsuja. Muistan erityisesti yhden, jonne Ethel Snowdenin iloinen kirje minut kutsui ja vakuutti, että siellä tulee olemaan läsnä kaikki, joihin maksaa vaivaa tutustua. Vakuutuksessa oli totta toinen puoli. Englantilaisia, amerikkalaisia, saksalaisia, unkarilaisia, melkeinpä kaikkien valtakuntien jäseniä vilisi huoneissa. Tuossa seisoivat Rockefellerin marmoritemppelin kuuluisa saarnaaja tohtori Aked, tuossa pääministeri Baldwinin vasemmistolainen vanhin poika Oliver Baldwin. Tuossa oli hirvittävän varovaisen näköisiä vanhoja diplomaatteja, joille oli vaikea olla sanomatta, että rauhoittukaa vain, ei täällä kukaan pure. Nuorehko mies nousee puhumaan ja kertoo mitä hullunkurisimpia kaskuja. Kaikki jää sulaa heti, ja vilkkaassa keskustelussa kuluu ilta nopeasti. Emäntä on suorastaan hurmaava, ja kuulin erään läsnäolijoista sanovan, että ehkä siinä kumminkin piili jokin syvä aate, että sinne oli kutsuttu kokoon mitä sekalaisin seurakunta. Varmaan hän oli oikeassa. Kun Snowdeneilla on kutsut, he eivät ollenkaan kysy, mihin valtiolliseen puolueeseen kukin kuuluu, yhtä vähän kuin he tahtovat tietää, mitä uskontoa kukin tunnustaa, vai tunnustaako mitään ollenkaan. Iloiset ja hyväluontoiset, intelligentit ja rehelliset ihmiset ovat tervetulleet siihen taloon, mutta eivät koskaan happamet, pahansuovat ja juoruavat.

Sekä Philip että Ethel Snowdenilla on se maine, että he aina tarkoittavat juuri sitä mitä sanovat ja että he sanovat sanottavansa niin selvästi, ettei mitään väärinkäsitystä voi syntyä. Molemmat ovat parlamentaarisuuden ankaria puoltajia, ja se seikka yksin tekee heistä bolshevismiin leppymättömiä vastustajia.

Onnettomana asianhaarana, pienten rajakansain kannalta katsoen, on se, että parlamentteja vastustavan ja bolshevismia suosivan ryhmän mielestä rajakansat ovat pahana vastuksena bolshevismiin leviämislle. Siitä syystä on huomattavissa hyvin selvä vihamielisyys rajakansojakohtaan niiden taholta, jotka erittäin innokkaasti moittivat parlamentteja ja kiittävät venäläistä järjestelmää. On kyllä ilahduttava tosiasia, että Työväenpuolueen jättiläiset, sellaiset kuin Bernard Shaw, MacDonald, Webbit, Snowden ja monet muut, ovat yhtä uskollisia pienten kansojen ystäviä kuin konsanaan ennenkin. Vaarallista olisi kumminkin mielestäni sulkea silmänsä siltä tosiseikalta, että työtä tehdään ja rahoja pannaan likoon, jotta Englannin Työväenpuolue saisi väärän käsityksen rajakansojen asemasta ja toiminnasta Venäjään nähden. Järjestetty, itsetietoinen työ rajakansojen aseman selvittämiseksi on tietysti nykyhetken jyrkkä vaatimus. Sellaiset henkilöt kuin Philip ja Ethel Snowden, joilla on terävä kynä ja loistava puhelahja, voivat olla siinä työssä arvaamattomana apuna.

KREIVITÄR WARWICK.

Juna kiittää vinhaa vauhtia Essexin kenttien halki. On ruusujen paras kukkimisaika. Ohi vilahtavat tutut englantilaiset maisemat, yhtä ystävälliset, yhtä ikivanhan kulttuurin hiomat, kuin ovat asukkaatkin tässä siunatussa maassa. Ruusujen tuoksu tuntuu avonaisten junan ikkunoiden läpi, ja tuolla etäällä ovat kentät täynnä loistavanpunaisia unikkoja. Olin juuri lukenut päivän lehdet ja nähnyt niistä, kuinka hirvittävät ajat olivat idässä, missä vesikauhun saastuttamat susilaumat levittivät kauhua Venäjän laajoilla maaseuduilla. Itä ja Länsi! Niiden etäisyys toisistaan on ääretön! Voiko koskaan koitua se aika, jolloin ne toisiaan ymmärtävät?

Vauhti alkaa vähentyä, ja nyt näkyy radan vieressä ruusuaita täydessä kukassaan. Muistin sen hyvin viime vuodesta ja tiesin, että juna kohta seisautuu pienellä Easton Lodgen pysäkillä. Pari kolme matkustajaa astuu ulos vaunuista, ja auton kuljettaja, jonka myöskin muistin edellisestä vuodesta, lähenee minua ja ottaa matkalaukun

Kreivitär Warwick.

sekä vie sen pieneen kahdenistuttavaan autoon. »Kreivitär lähetti oman autonsa, jota hän aina itse kuljettaa», selitti kuljettaja, ja minä ymmärsin että se oli pieni, herttainen ystävällisyydenosoitus minulle. Pyysin kuljettajaa ajamaan hiljaa, sillä tiesin, että tie oli satumaisen kaunis, enkä tahotonut, että syöksyisimme tuulen nopeudella eteenpäin.

Tie kierteli sadoissa mutkissa ikivanhojen tammi- ja lehmuskien suojassa. Suuri puisto tuntui vieläkin suuremmalta, kun alituisesti käännymme, milloin oikealle, milloin vasemmalle. Tuolla häämötti laaja tenniskenttä puiden takana. Siis olimme parin minuutin kuluttua perillä. Auto seisautui kohta päärakennuksen eteen, ja suuressa aurinkoisessa eteisessä — vai miksi sitä sanoisin — odotti valmiiksi katettu teepöytä. Paitsi teepöytää oli samassa eteisessä vielä kaksi jättiläispöytää täynnä sanomalehtiä, aikakauskirjoja sekä uusimpia, huomiota herättäneitä kirjallisia tuotteita. Mitä muuta saattoi ihminen toivoa! Hovimestari ilmoitti, että kreivitär saapuu kohta, heti kun parhaillaan esitettävä Shakespeare-näytäntö oli lopussa. Siitä kerron myöhemmin enemmän.

Vähän ajan perästä tulikin kreivitär. Viime vuodesta, jolloin olin hänet viimeksi nähnyt, hän ei ollut muuttunut vähääkään, ellei hän ehkä ollut nuortunut ja vielä entisestään kaunistunut. Sillä kaunis hän on yhä vieläkin, vaikka

on jo 65 vuotta täyttänyt. Hän oli nuoruudessaan Viktorian hovin kuuluisin kaunotar, ja kovin vähän ovat vuodet häneen koskeneet, vaikka tukka onkin lumivalkeaksi muuttunut. Sama kuninkaallinen ryhti ja sama sanomattoman miellyttävä käytös kuin ennenkin. Maailman-nainen kiireestä kantapäihin.

Istuessamme teepöytään hän ilmoitti, että meillä oli nyt kokonainen tunti käytettäväksi aivan kahdenkesken, jotta saimme keskustella rauhassa vaikka mistä. Kiirehdin heti käyttämään hyväkseni lupausta ja kyselin »vaikka mitä». Kaikkein ensiksi tahdoin saada tietää seikasta, mikä minun, ja varmaan monen muunkin, mielestä tuntui käsittämättömältä: Kuinka tuosta kauniista, rikkaasta hovien suosikista oli koitunut sosialisti? Se ei ollut hänessä mikään muodin oikku, sillä hän oli sosialisti jo William Morrisin aikana ja — sen tiesivät kaikki — oli saanut paljon kärsiä vakaumuksensa tähden.

»Mielelläni kerron sen teille», aloitti kreivitär, ja pehmeällä, Sarah Bernhardtin »kultaista» ääntä merkillisesti muistuttavalla äänellä hän alkoi kertoa »kääntymyksestään».

Kreivitär Warwick syntyi hyvin rikkaassa kodissa, missä häntä ympäröi kaikki se mukavuus ja loisto, minkä rikkaus ja ylhäinen asema saattoi luoda. Jo aivan nuorena hän tapasi kuningatar Viktorian, joka mieltyi suuresti tuohon kauniiseen, vilkkaaseen tyttöön ja pyysi häntä alitui-

sesti hoviinsa. Hänen lapsuutensa ja aikaisin nuoruutensa kului siis Englannin loistavissa hovi- ja ylimyspiireissä. Jo lapsena hän kuuli ympäristössään puhuttavan kahdenlaisista ihmisistä, niistä, jotka kuuluivat hänen piiriinsä, ja niistä, jotka olivat tuon piirin ulkopuolella ja joita ei koskaan voinut ylimysten pariin päästää. Lapsessa heräsi kiihkeä uteliaisuus saada selville, mitä nuo tuntemattomat olennot oikeastaan olivat, ja hän alkoi kysellä. Hän sai selville, että ne olivat köyhiä ja että niiden piti tehdä hyvin kovaa työtä voidakseen elää. Pikku tyttö ei ollutkaan aivan tavallinen ylimyslapsi, joka tyytyy siihen, että tuollaisista köyhistä olennoista, jotka eivät yhtään ymmärrä ylimysten elämää ja oloa, on paras pysyä niin kaukana kuin mahdollista. Hän tahtoi itse nähdä ja kokea.

Kun lapsesta kasvoi neitonen, hän alkoi tosiaan-kin ottaa selvää köyhän väestön oloista. Hän näki itä-Lontoon kurjuudenpesiä ja kaivostyöläisten ankaraa elämisen taistelua. Hänessä heräsi halu auttaa. »Minä kuuluin kaikkiin hyväntekeväisyysseuroihin, joista suinkin sain kuulla, ja lopuksi tarjouduin työhön pelastusarmeijankin kanssa», lady Warwick kertoi hymyillen. Koko paljon apua hän saikin aikaan, mutta tyytyväisyyttä hän ei saavuttanut. »En ymmärtänyt mikä minua vaivasi», hän selitti. »Mielestäni olin tehnyt kaiken voitavani. Mitä vielä saatoin tehdä?»

Siihen aikaan Robert Blatchford julkaisi »Cla-

rion» lehteään, ja kreivitär Warwick tilasi sitä. Vaikka hän löysi siinä paljon, mikä asioita selvitti, ei se kumminkaan riittänyt. Sitäpaitsi monet muut puuhat vetivät hänen mielensä pois yhteiskunnallisista kysymyksistä. Kuningatar Viktorian lempiunelma oli naittaa nuori, rikas ylimystyttö nuorimmalle pojalleen, Albanyn herttualle. Tyttö oli kumminkin jyrkästi tuota tuumaa vastaan, ja jonkin ajan kuluttua terveydeltään heikko prinssi kuoli. Siihen aikaan oli neitosen maine hovin kuuluisimpana kaunottarena levinnyt laajalle, ja kosijoita vilisi hänen ympärillään. Niistä hän valitsi Warwickin jaarlin, jonka suku oli Englannin vanhimpia ja ylhäisimpiä ja jonka rikkaus oli sopusoinnussa suvun ylhäisyyden kanssa. Nuori pari muutti asumaan Warwickien sukulinnaan Warwick Castleen, ja kreivitär jatkoi hyväntekeväisyyttään entiseen tapansa ja yhtä vähän tyydytystä tuntien.

Sattui sitten ratkaiseva muutos hänen elämässään. Talvi 1892 oli tavattoman ankara Englannissa, ja työttömyys kasvoi mitä hirvittävimässä määrässä. Nuori kreivitär tahtoi »auttaa». Päätettiin pitää suuret pukutanssiaiset Warwick Castlessa. Sinne kutsuttiin kaikki, mikä Englannissa oli rikasta ja ylhäistä, hovipiireistä ylhäisimpään maa-aatelistoon saakka. Pukuja ommeltiin viikkokausia ympäri maata, toinen toistaan komeampia. Alan taiteilijat ahersivat keksien uusia naamiopukuja, ja mielikuvituksen ihanimmat luomat tulivat käytäntöön.

Warwick Castle on suuri vanha linna, jossa helposti on tilaa usealle sadalle hengelle, ja loistava seurue täytti pian vanhan linnan historialliset salit. Kaikki suuret sanomalehdet olivat lähettäneet kirjeenvaihtajansa kertomaan komeudesta, ja kun sitten lehdet saapuivat Warwick Castleen juhlan jälkeen, olivat kaikki yksimielisiä siitä, että sellaista juhlaa ei ennen oltu Englannissa nähty. Pukujen loisto, virvokkeiden yleisyys, kaikki oli ennenkuulumatonta rikkaudessa ja runsaudessa.

Kreivitär oli noussut ylös aikaisin ja istui linnan laajassa, eteisessä lukemassa lehtiä. Eihän hän voinut sille mitään, että sydän sykki tavallista nopeammin hänen lukiessaan noita ylenmääräisiä ylistysvirsiä. Juhlan täydellinen onnistuminen ja sitä seuraava ylistys tuotti hänelle iloa ja tyydytystä . . .

Kun hän siinä nojautui sohvan selkämykseen, tuli hän työntäneeksi sanomalehtiä hiukan syrjään, ja niiden välistä putosi jotakin lattialle. Hän kumartui katsomaan mikä se oli, ja siinä makasi Blatchfordin »Clarion» hänen edessään, ja ensimmäisellä sivulla siinäkin hän näki otsakkeen: »*Warwick Castlen suuret pukutanssiaiset.*» Kaunis kreivitär hymyili . . . Kas vain: Blatchfordkin tahtoi kantaa kortensa kekoon ylistyshymnien viehättävään kuoroon! Hän istui mukavasti lukemaan . . .

Mutta mitä tämä oli? Kalpeana ja silmät säih-

kyen kreivitär hypähtää tuoiltaan ja soittaa rajusti palvelijaa. »Hevoset on valjastettava heti! Minun pitää ennättää ensimmäiselle junalle, joka lähtee Lontooseen!» Säikähtynyt palvelija juoksee toimittamaan asiaa, ja kun kreivittärellä on hattu päässä ja takki yllä, ovat hevosetkin oven edessä. Kreivitär käskee ilmoittamaan vieraille, jotka vielä nukkuvat sikeätä unta, että hän tulee kotiin muuttaman tunnin kuluttua. Siihen saakka hän toivoo heidän huvittelevan parhaiten. Yhä vielä puristaen Clarionia kädessään hän ajaa vinhaa vauhtia asemalle ja ennättää ajoissa Lontoon junaan.

Junassa hän lukee vielä kerran kirjoituksen, ja silmät täyttyvät suuttumuksen kyynelillä. Tuo kurja Blatchford! Kuinka hän uskaltaa tuollaista kirjoittaa! Katkerasti ivaten hän kertoo, kuinka ylhäisö huvittelee pukutansseissa, sillä aikaa kuin työväki on nälkään nääntymässä... Eikö hän tiedä, että nuo pukutanssit ovat antaneet työtä sadoille henkilöille jo kuukauden ajan? — Nuori kreivitär ei voi tyyntyä. Suuttumus kasvaa kasvamistaan...

Vihdoin ollaan Lontoossa. Kreivitär ajaa niin nopeasti, kuin hevonen voi juosta, suoraan Clarionin toimitukseen, jonka osoitteen hän on sanomalehdestä löytänyt. Vaunut seisahtuvat vanhan talon edustalle Fleet Streetin sanomalehtikorttelissa. Kreivitär kysyy, onko Blatchford tavattavissa, ja hänelle ilmoitetaan, että tämä lienee kyllä toimistossa, viidennessä kerroksessa. Kreivitär

melkein juoksee ylös hirveän kapeita, jyrkkiä portaita viidenteen kerrokseen ja koputtaa ovea. Ääni sisältä pyytää astumaan huoneeseen, ja tuossa kirjoituspöydän ääressä istuu Blatchford aivan yksinään. Vilkas kreivitär viskaa Clarionin hänen eteensä ja kysyy, kuinka hän uskaltaa tuollaista kirjoittaa! Eikö hän tiedä, kuinka paljon noista pukutansseista on ollut hyötyä juuri työttömille ja apuatarvitseville. Tuo kirjoitus on täynnä tahallista solvausta ja myrkkyyä . . .

Blatchford istui rauhallisesti tuolillaan, kunnes kreivittären sanatulva loppui. Sitten hän pyysi vierastaan istumaan hetkeksi. Huoneessa ei ollut kuin yksi tuoli, nimittäin juuri se, jolla Blatchford itse oli istunut pöytänsä ääressä, mutta hän nosti sen kohteliaasti kreivittärelle ja istui itse pöydälle. Siinä hän sitten alkoi selittää sosialismia aakkosia kauniille vieraalleen. Kokonaisen tunnin hän puhui yhtämittaa, lämmeten yhä enemmän, yltyen yhä kaunopuheisemmaksi. Huoneen ainoalla tuolilla istuva kuuntelija kylmeni ja lämpeni, kiihtyi ja innostui. Se oli hänen ensimmäinen herätyksensä näkemään totuutta. Ei auttanut pintapuolinen »hyväntekeväisyys», systeemi oli muutettava. Opettaja ja oppilas erosivat ystävinä, ja se ystävyys kesti koko elämän.

Siitä päivästä alkoi kreivitär Warwick täydellä todella tutkia yhteiskunnallisia kysymyksiä. Hän tunsu kipeästi, kuinka tärkeitä hänelle oli tavata muita samalla alalla työskenteleviä,

mutta missä ja miten? Sanomalehdistä hän näki, että Hyndmanin perustamalla sosialidemokraattisella liitolla oli suuri kokous Manchesterissa. Eipä muuta kuin lähteä sinne! Sinne hän läksi, meni kokouspaikalle ja lähetti sisään nimikorttinsa. Kohta saapui paikalle ukko Hyndman, silmät pyöreinä ihmettelystä. Mitä kaiken järjen nimessä tuolla loistavalla ylimyksellä oli tekemistä työväen kokouksessa? Lady Warwick selitti asiansa, ja ukko Hyndman ihastui ikihyväksi. Hän saattoi sisään vieraan ja asetti hänet istumaan viereensä puhujalavalle. Se oli ensimmäinen kerta, mutta ei suinkaan viimeinen, sillä yhä useammin vuosien kuluessa istui lady Warwick Hyndmanin vieressä puhujalavalla.

Muistan hyvin, kuinka ensikerran näin lady Warwickin valokuvan William Morrisin kuvan vieressä Hyndmanin tulisijan hyllyllä. Kysyin häneltä, kuka tuo harvinaisen kaunis nainen oli, ja ukko kertoi innostuneena lady Warwickin vakavasta työstä ja suuresta vaikutusvallasta. Siihen aikaan minun oli hyvin vaikea uskoa tuota ylhäisimmän ylimyksen sosialismia, ja muistan, kuinka itsekseni hymähdin, että tuo oli taas sitä samaa englantilaista hullutusta, jota ei missään muualla voi käsittää. Tavallaan on vieläkin myönnettävä, että tuollaiset ilmiöt ovat englantilaisia, eikä niitä muualla samassa muodossa tapaa, mutta en enää tahtoisi käyttää sanaa »hullutuksia», sillä taivas ties, eikö tuo kaikki ole kor-

keamman kulttuurin ilmaisumuotoja kuin mitä me idän ja lännen välillä oleskelevat ihmiset voimme käsittää. Meillä on vielä pitkä matka, ennenkuin lännen saavutamme!

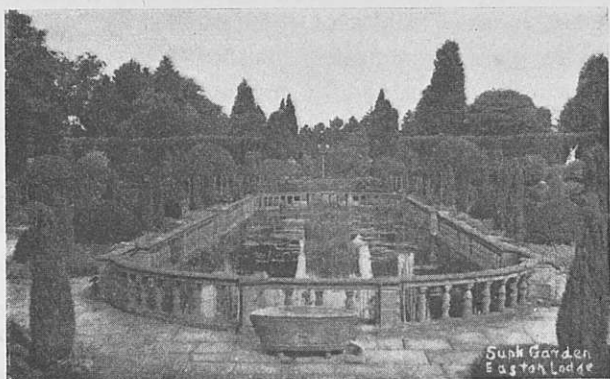
»Menkäämme kävelemään puutarhaan», sanoi emäntäni, »niin emme tule häirityiksi». — Edellisenä vuonna olin kerran ollut neljä päivää Easton Lodgessa, ja puutarha oli silloin tuntunut minusta maalliselta paratiisilta. Olin utelias näkemään, oliko aika mitään muuttanut. — Aika muuttaa aina puutarhoja. Tämäkin oli käynyt entistä kauniimmaksi. Nythän oli ruusujen kukkimisaika. Menimme ensin ruusutarhaan, joka oli viime vuodesta laajennettu ja jossa väriloisto melkein häikäisi silmiä. Ruusutarhoissa ei voi puhella. Siellä voi vain katsella. Siirryimme sieltä lamikon luo, missä vesililjat, valkoiset, keltaiset, kaikenväriset, kukkivat. Istuimme kivistohvalle, sille, millä entisaikojen Walesin prinssi, sittemmin Edward seitsemäs, niin mielellään istui kolme-, neljäkymmentä vuotta sitten.

»Tietysti teille on kerrottu suhteestani Edward seitsemänteen, eikö totta?» aloitti emäntäni. En voinut sitä kieltää. Huomatuista henkilöistä juurutaan Lontoossakin, varsinkin kuninkaallisista. Tavalliset ihmiset kyllä saavat olla rauhassa, ja lontoolaisten hyväluontoisuus vie voiton juorua-mishalusta . . .

Emäntäni hymyili omituisesti: »Ei se ole totta, mitä olette kuullut», alkoi hän. (Minä en ollut

Easton Lodgen päärakennus.

Easton Lodgen keinotekoinen liljalammi.

sanonut hänelle sanaakaan siitä, mitä olin kuullut, mutta tietysti hän arvasi, sillä mainittu juoru on aivan yleinen.) »Me olimme aina ystävät, hänen kuolemaansa saakka, ja vielä kuninkaankin ollessaan hän vietti monet päivät Warwick Castlessa, tai vielä mieluummin täällä Easton Lodgessa, milloin vain hänellä oli aikaa. Loppuvuosinaan hän alkoi elää liian iloista elämää, ja sitä hänen terveytensä ei kestänyt...»

Sanoin hänelle kuulleen, että hän oli ainoa nainen, jolla koskaan oli ollut vaikutusvaltaa Edward seitsemänten. Hän hymyili: »Lienee minulla ollut sitä hiukan, sillä sain hänet m. m. henkilökohtaisesti tutkimaan työväen asiaa, ja hän rupesi jäseneksi komiteaan, jonka tuli tutkia köyhäinhoitoa koskevia lakeja. Mutta voitte uskoa minua, vaikka se ehkä tuntuu uskomattomalta, että suhteemme oli kahden hyvän ystävän, ei muuta. Huhu, jonka mukaan suhteemme oli kahden rakastajan, ei ole totta. Yhtä vähän saattoin häntä rakastaa kuin hänen veljeään.»

Uskoin häntä, sillä hänessä on merkillinen totuuden leima. Suorapuheisuudellaan ja totuudenrakkaudellaan hän on hankkinut itselleen monta vihollista, mutta myöskin monta sellaista ystävää, joiden ystävyys on arvokas ja arka. Se, että hän ei koskaan rakastanut kuninkaallista ystäväänsä, ei estä sitä osaa huhusta olemasta totta, joka kertoo, että Edward nuorena prinssinä oli syvästi rakastunut tuohon sukkelaan ja nerokkaaseen

kaunottareen, niin että kuningatar Viktoria käytti kaiken voimansa saadakseen hänet niin pian kuin suinkin pois hovista ja onnellisiin naimisiin. Se ei ollutkaan vaikeata, ja Warwickin jaarlin sanottiin riemusta loistaneen, kun hän vei nuoren kaunottaren linnaansa.

Tiedämmehän kaikki, että luontoa, sellaista koskemattonta, villiä, neitseellistä luontoa kuin Suomessa, ei ole tuossa tiheään asutussa saarivaltakunnassa. Kaikki on ihmiskäden muovaelemaa, kaikki on suurta puistoa, ei erämaata. Kun sitten tuollaiseen ihmiskäden muovaelemaan puistoon laitetaan vielä monta vertaa enemmän muovaeltu puutarha, niin ollaan jo niin etäällä alkuperäisestä luonnosta, että tuskin voi kuvitella sellaista paikkaa olevankaan, missä puut saavat kasvaa niinkuin itse tahtovat ja missä kivet ja kannot, purot ja lätäköt ovat huiskin haiskin, juuri niinkuin Ukko Ylijumala ne on lystikseen ylt'ympäri heiteltyt.

Easton Lodge on kuin pieni Versailles. Lamikko, jossa vesililjat kasvavat, on keinotekoinen, muodoltaan tarkasti määritelty, ja sen keskeltä kohoaa suihkukaivo. Kävelyteitä rajoittavat tasaisesti, neliskulmaisesti leikatut puistoaidot, jotka päättyvät heleänkeltaisiin, pyöreihin palloihin, jotka nekin tietysti ovat keltalehtisestä puusta pyöreiksi leikellyt. Siellä täällä on tummanvihreitä ja keltaisia pyramidinmuotoisia puita,

jotka muodostavat määrättyjä kuvioita. Ja tuolla kohoavat komeat ruusupylväät . . .

Ihmeellinen on ihmisluonto. Luulisi kaiken tuon tympeyttävän Suomen metsissä kasvaneen henkilön mieltä, mutta niin ei ole asian laita. Siinä on jotakin tyynnyttävää, jotakin kaunista. Ihminen hallitsee luontoa herrana, muodostaa sen mielensä mukaan. On kuin näkisi maailman-naisen juhlapuvussa, avokaulaisena, hihattomana, hiukset käherrettyinä, hiukan punaa poskilla . . . Se ei tietysti ole luontoa, mutta sillä on oma viehätyksensä, ja joskus se on merkillisen tyynnyttävää . . .

Kysyin, kuka oli suunnitellut tuon puutarhan, ja emäntäni selitti, että hän oli sen itse suunnitellut miehensä, Warwickin jaarlin, avustamana. Sattui niin, että eteläafrikkalaiset timanttikavokset, joissa kreivittärellä oli osakkeita, tuottivat odottamattoman suuria rikkauksia eräänä vuonna. Kreivitär päätti silloin käyttää osan rahoista luodakseen puutarhan, joka täytti kaikki hienostuneen makuaistin vaatimukset. Niin syntyi Easton Lodgen puutarha.

Käännyimme taas politiikkaan. »Ei ole aivan oikein sanoa, että olen sosialisti», selitti kreivitär, »sillä oikeastaan olen kommunisti». — Taisin hiukan hymyillä ja sanoin jotakin Leninistä. »Ei, ei, te erehdytte vallan. Bolshevikki en ole, sillä bolshevikit eivät ole kommunisteja!» Arvattavasti näytin elävältä kysymysmerkiltä, sillä emäntäni

alkoi selittää, pehmeällä, sointuvalla äänellään: »Oikean kommunistin täytyy aina olla rauhan puoltaja. Kommunismi ja sota eivät sovi yhteen. Mutta parlamentarismi ei tietysti myöskään sovi yhteen kommunismin kanssa. Saattaako ajatella mitään mielettömämpää kuin brittiläinen alahuone, jossa kuusisataa jäsentä tekee — niin, mitä he oikeastaan tekevät? Ei mitään. Puhuvat, laskevat leikkiä, estävät ahkeria ihmisiä jotakin tekemästä.» — Kreivitär tuli vallan kaunopuheiseksi selittäessään parlamenttien mahdottomuutta. En voinut olla hänelle mainitsematta, kuinka tuo parlamentteja vastustava aate on voittanut alaa Englannissa. Se on melkein tullut tunnusmerkiksi niille, jotka tahtovat yhteiskunnallisia parannuksia — ei suinkaan vain niille, jotka kokonaan vaativat koko järjestelmän muutosta. Ei kukaan kumminkaan näytä olevan aivan selvillä siitä, mitä olisi asetettava vanhentuneen parlamentin sijaan.

Tästä seikasta lady Warwick hiukan myöhemmin kirjoitti minulle: »Minusta näyttää, niin kuin kasvatus (joka nyt on muutamien harvojen etuoikeus), tultuaan yleiseksi, voisi johtaa järkevään toistemme ymmärtämiseen sekä antaisi meille kansan tahdon valitseman diktatuurin...»

Lady Warwickin ajatuksenjuoksu on epäilemättä johdonmukainen, kun se johtaa hänet kommunismiin eikä sosialismiin. Ylimys ja sosialisti eivät oikein hyvin mahtane sopia saman aivo-

kopan sisään. Toisen tai toisen pitäisi siirtyä syrjemmälle. Mutta kommunisti ja ylimys — mikä heitä estäisi yhtymästä! Kuitenkin on oikeuden nimessä myönnettävä, että lady Warwick koettaa elää oman vakaumuksensa mukaan, ja hänen oma erityinen kommunisminsa on hänelle täyttä totta. Tärkein seuraus hänen vakaumuksestaan on se, että hän on lahjoittanut komean Easton Lodgen *Ammattiyhdistyksille*, jotta sinne perustettaisiin *Työväen Yliopisto*. Perinpohjainen kasvatusta ja seurauksena siitä parlamenttien häviö ja »kansan valitsema diktatuuri», — siinä lady Warwickin valtiollinen ihanne.

Tämä lahjoitus tapahtui jo yli puoli vuotta sitten, mutta opisto ei voi aloittaa työtään ennenkuin vuoden päästä, sillä paljon kysytään vielä valmistuksia. Työväen opisto, Ruskin College, Oxfordissa, tulee kai yhdistettäväksi Easton Lodgen opistoon, ja siksi täytyy rakentaa lisää huoneita. M. m. tulee rakennettavaksi makuusuojat kahdellesadalle oppilaalle ja samoin uusi ruokasali, johon helposti mahtuu kaksisataa henkeä. Nykyinen rakennus on kyllä suuri ja komea ja sisältää kolmisenkymmentä huonetta, joista useat ovat suuria saleja, niin että luentosaleja ja opettajien asuntohuoneita lienee riittävästi. Huomattavin tuon linnamaisen rakennuksen huoneista on mielestäni suuri kirjastosali, jonka seinät lattiasta kattoon ovat täynnä kirjoja. Kirjasto siirtyy kokonaisuudessaan opistolle.

Kysyin kreivittäreltä, mihin kaikki taiteelliset huonekalut, joita peittävät William Morrisin piirtämät kankaat, joutuvat, ja sain vastaukseksi, että kaikki, mitä opisto voi käyttää, saa jäädä paikoilleen. Loput ottaa lady Warwick kaupunkitaloonsa Lontooseen. Sinne siirtyvät myöskin vanhat, komeat, suvun esi-isiä esittävät maalaukset.

Kirjoitukseni alussa mainitsin, että saapuesani Easton Lodgeen emäntäni oli katsomassa Shakespeare-näytäntöä. Olin varsin utelias kullemaan lähemmin siitä, varsinkin kun juuri ennen lähtöäni olin saanut sähkösanoman, jossa kreivitär pyysi minua kiirehtimään sinne juuri sinä päivänä, sillä »oli viimeinen Shakespeare-viikko». Minulla ei ollut aavistustakaan, mitä tuo nimitys sisälsi, ennenkuin sain selityksen.

Kreivitär Warwick oli jo monen vuoden kuluessa järjestänyt tuollaisia »viikkoja», joista oli sekä hyötyä että huvia niihin osaaottaville. Ja keitä nuo osaaottavat olivat? Pääasiallisesti läheisten kansakoulujen opettajia. Jo kauan oli lady Warwickia vaivannut se ajatus, että kansakoulujen opettajilla maaseudulla oli ankara työ, aina vain ankara työ, ei mitään muuta. Heillä ei ollut aikaa eikä varoja hakea virkistäviä huveja suurista kaupungeista, vaan heidän piti vuosi vuodelta istua paikoillaan ajamassa aakkosia lasten aivoihin. Mitä piti tehdä, jotta heille hankittaisiin edes jotakin virkistystä? Lady War-

wick päätti järjestää joka vuosi yhden viikon vartavasten kansakoulunopettajien virkistykseksi. Parina ensimmäisenä vuonna ne eivät onnistuneet niin hyvin kuin hän oli toivonut, sillä hän oli järjestänyt ne lupa-aikoina, ja silloin opettajat olivat niin lopen väsyneet, että moni heistä ei yrittänytäkään tulla Easton Lodgen viikolle. Muutos oli välttämätön. Lady Warwick sai silloin aikaan sen, että opettajille järjestettiin viikko lukukauden aikana. Koulujen hallitus käsitti, kuinka hyödyllinen ja virkistävä tuollainen viikko tietysti on rasittavassa työssä oleville opettajille, ja salli heidän siksi keskeyttää työnsä viikoksi.

Nyt Easton Lodgessa käydessäni oli opettajien viikolla nimenä »Shakespeare-viikko», sillä joka päivä oli luento Shakespearesta sekä kaksi Shakespeare-näytäntöä. Luentoja piti Cambridgen yliopiston luennoitsija, tohtori Wyatt, ja näyttellessä oli Englannissa hyvin tunnettu näyttelijäseura »Ben Greetin Shakespeare-näyttelijät». Näyttelypaikkana oli Easton Lodgen suuri puisto tai, jos satoi, suuri, teatteriksi muutettu vanha viljalato. Satuun tulemaan juuri ajoissa nähdäkseni »Myrskyn», ja mielelläni tunnustan, etten milloinkaan ole nähnyt sitä niin vaikuttavasti näyteltävän. Ylimalkaan on asetettu niin, että jokaisella »viikolla» on oma aineensa ja oma sävynsä, mutta koko viikolla on aina sama luonne, jotta opettajat ennättävät saada jonkinmoisen kokonaiskuvan käsiteltävänä olevasta aineesta.

Tuollaiset viikot eivät ole ainoat, joihin Easton Lodgea vuoden kuluessa käytetään. Siellä on alituisesti n. s. kesäkouluja, jotka Englannissa ovat erittäin suosittuja oppimis- ja virkistymistilaisuuksia. Parina vuonna on jo työväenpuolueen vasen siipi, Itsenäinen Työväenpuolue, koko elokuun ajan pitänyt kesäkoulua, jossa sen parhaat luennoitsijat ovat esitelmöineet ja jossa sitten on keskusteltu päivän polttavista kysymyksistä.

Lady Warwick tulee asumaan Easton Lodgeassa elämänsä loppuun saakka, sillä hän on rakennuttanut pienen kodin itselleen lähelle suurta päärakennusta. Hänen yksityiskotinsa on harvinaisen kaunis, täydellinen ylimyskoti. Suurin osa siitä on alkujaan ollut parinkymmenen ratsuhevoson tallina, mutta on nyt muutettu korkeaksi, valoisaksi saliksi, jossa jokainen huonekalu on taideteos ja jonka seiniä koristavat komeat sukukuvat. Lisäksi on rakennettu makuuhuoneita, ruokasali y. m. Hevoset ja tallit ovat saaneet siirtyä kauemmaksi.

Lady Warwick oli entisaikoina tunnettu ratsastaja ja metsästäjä. Hän ratsastaa vieläkin mielellään, mutta metsästää hän ei enää voi, koska hän pitää eläinten ampumista ylhäisön huviksi aivan vääränä. Sama aatesuunta on hänestä myöskin tehnyt kiivaan rauhanaatteen ajan. Sota-aikana hän asettui jyrkästi Englannin sotaan sekaantumista vastaan ja joutui senvuoksi vihoihin m. m. vanhan ystävänsä Hyndmanin

kanssa, sillä Hyndman oli alusta alkaen innokas sotapukari. Kreivittären piti siksi erota Hyndmanin sosialidemokraattisesta liitosta, johon hän oli niin kauan kuulunut. Kaikki, jotka tuntevat Hyndmanin tavattoman despoottisen luonteen, pitävät sitä sulana onnena, sillä se veti lady Warwickin pois tuosta hirvittävän ahtaasta ja suvaitsemattomasta Hyndman-piiristä ja antoi hänelle ikäänkuin hengitysalaa. Kaikki hänen suunnitelmansa Easton Lodgeen nähden ovatkin peräisin siltä ajalta, jolloin hän sai vapaasti ajatella ja suunnitella elämänsä työtä. Olen usein ajatellut, että hänen merkillinen »kommunisminsa» on jonkinmoinen vastalause Hyndmanin hirmuvaltaa vastaan. Hän, kuten kaikki muutkin Hyndmanin ystävät, sai kokea, että ukko ei sietänyt pienintäkään vastustusta. Varsinkin sota-aikana Hyndman tuntui menettäneen kaiken mielenmalttinsa, ja jokainen, joka uskalsi sanoa sanankin sotaan vastaan, oli tuomittu. Hyndmanista eroaminen monen vuoden ystävyyyden jälkeen ei tietysti ollut helppoa, mutta se oli välttämättömyys, ja se kasvatti lady Warwickille lujan selkärangan. Sitä hän kyllä on tarvinnut enemmän kuin moni muu, sillä sanomattakin on selvää, että hänen on täytynyt koko aika olla hiljaisella sotajalalla sen ylhäisöpiirin kanssa, johon hän syntyperänsä ja rikkautensa tähden aina on kuulunut.

Kreivitär Warwick on Englannissa aivan yksin omituisessa asemassaan. En tiedä, voineeko mi-

kään muukaan maa näyttää samanlaista ilmiötä. On sanottu, että Venäjällä tsaarin aikoina oli vallan tavallista, että ylhäisin ylhäisö riistäytyi irti ympäristöstään ja antautui vallankumoukselliseen toimintaan. Se on kumminkin aivan eri asia. Tsaarin hirmuvalta ja siitä johtuvat koko kansan äärettömät kärsimykset pakottivat jokaisen rehellisen henkilön, olipa hän ylimys tai kerjäläinen, joka näki tuon kurjuuden, toimintaan sitä vastaan. Jos lady Warwick olisi ollut Venäjällä Nikolain alamaisena, hän olisi epäilemättä löytänyt työnsä vallankumouksellisten riveissä, mutta olosuhteet Englannissa ovat niin täydellisesti erilaiset, että on paljon vaikeampi selittää hänen toimintaansa siellä. Tähän aikaan on kyllä muodissa hakea venäläistä vaikutusta kaikessa, mikä esiintyy vasemmistolaisuutena, vaikka pitäisi olla jokseenkin selvää, että Euroopan alhaisimmalla kulttuurikannalla olevan kansan vaikutus ylimmällä kulttuurikannalla olevaan kansaan on täysin pintapuolista laatua. Se ei koskaan voi saavuttaa pysyväisiä muotoja, vaikka se ensin outoudellaan herättää jonkinmoista uteliaisuutta. Tuo uteliaisuus, tultuaan tyydytetyksi, loppuu luonnollisesti säälinsekaiseen ylenkatseeseen. — Kuten jo kerran mainitsin, torjui lady Warwick heti alussa sen epäluulon, että hän muka oli bolshevikkien oppilas. Hänen »kommunisminsa» alkoi jo 1890-luvulla, ennenkuin bolshevikeista tiedettiin mitään.

Ammattiyhdistysten neuvosto on pyytänyt, että lady Warwick ottaisi huolehtiakseen suuren puutarhan kunnossapidämisen, ja siihen hän on ilolla suostunut, sillä puutarha on hänen oma luomansa taideteos, ja häntä miellyttää ajatus, että hänen oma henkilökohtainen, vuosien kehittämä aistinsa saa yhä edelleenkin hakea ilmaisumuotoja Easton Lodgen suuressa puutarhassa. Hänelle on luvattu apulaisiksi kaksi puutarhuria entisten lisäksi. Sen hän mainitsi erityisellä tyytyväisyydellä.

Kreivitär Warwickin lähin naapuri maalla on H. G. Wells. Hän käy usein Easton Lodgessa, jonka puutarhassa hän viihtyy hyvin. Sanotaan, että hän saa parhaat aatteensa liljalammikon rannalla istuessaan ja kuunnellessaan talon vilkasta emäntää, joka puettuna Parisin muodin viimeisiin luomiin esittää kommunistisia unelmiaan! — Me voimme hymyillä tuolle näennäiselle ristiriidalle, mutta viehätyksensä sillä kumminkin on. Siihen kai on pääsyynä, että kumpikin esiintymismuoto, sekä maailmannaisen että kommunistin, on vallan täyttä totta kreivitär Warwickille.

Tärkein puoli Easton Lodgen muuttumisessa työväen yliopistoksi on tietysti kysymys siitä, kuinka se tulee vaikuttamaan työläisnuorisoon, joka tulee sieltä oppia hakemaan. Jos koetan kuvitella suomalaisia nuoria työläisiä tuossa ympäristössä, en voi ajatellakaan, että hyöty olisi väivan veroinen. Englannissa on kysymys kummin-

kin aivan toinen. Koko maa on kuin suuri puisto, kaikki ovat tottuneet siihen, että ihmiskäsi on joka paikassa muovailemassa luonnon töitä. Uskon, että kaikki se, mikä on keinotekoisista ja luonnon väkivaltaista hallitsemista Easton Lodgessa, ei tule vaikuttamaan tympeyttävästi, sillä, kuten jo sanoin, luontoa, siinä merkityksessä kuin Suomessa tuon sanan käsitämme, ei koko maassa ole juuri nimeksikään, ja kaikki, mitä Easton Lodgessa on tehty luonnon työn johtamiseksi ihmistahdon mukaan, on tuottanut kauneutta, viehättävää, korkean kulttuurin leimaamaa kauneutta.

Useat oppilaista tulevat tietysti olemaan kaivostyöläisiä, joita ylimalkaan pidetään kehittyneimpänä osana Englannin työläisistä. Suuren osan elämästään he saavat viettää maanalaisissa, nokisissa kaivoksissa, jonne auringon säde ei koskaan pääse tunkeutumaan. Kaivostyöläisten tiedonhalu on tullut vallan sananparreksi, ja siksi on luultavaa, että juuri heidän joukostaan löydetään kehittyneimmät oppilaat, jotka ovat kyllin korkealla kehitysasteella hyötyäkseen Easton Lodgen opistosta. Kaivostyöläisten joukossa vasemmistososialismilla on ollut paras alueensa, mikä kävi vallan selvästi ilmi Englannin ensimmäisen suurlakon aikana.

Tärkeä kysymys on siis: Kuinka tulevat nuo pimeitten kaivosten lapset, jotka elämä usein on äärimmilleen katkeroitannut, käsittämään elämää Easton Lodgen paratiisissa, jossa kaikki

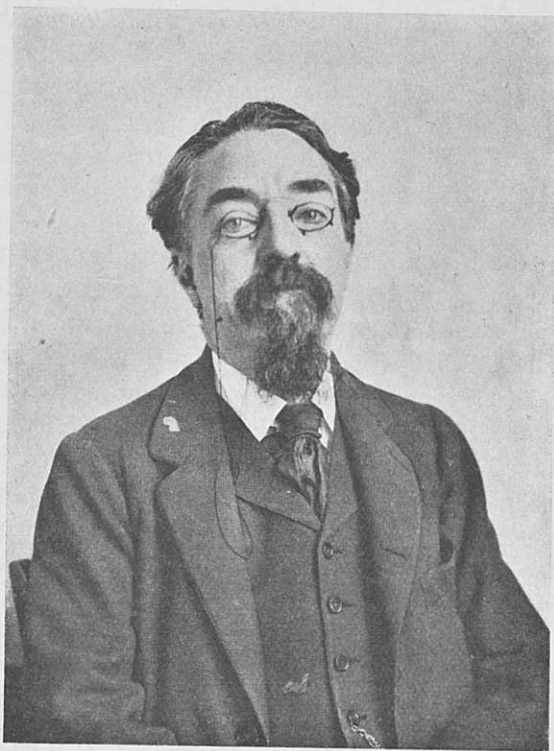
huokuu rauhaa ja sopua? Lady Warwickin syvä vakaumus on, että ihmiset voivat ymmärtää ja auttaa toisiaan, turvautumatta murha-aseisiin, ja että hyvä tahto ja rauhallinen työ vie kauemmaksi kuin aseellinen taistelu ja keskinäinen riita. Tuon vakaumuksen hän on voinut painaa merkillisen syväälle Easton Lodgen elämään. Jokainen joutuu siellä sen vaikutuksen alaiseksi. Ei ole kumma, että bolshevikki-kommunistit vihaavat lady Warwickin kommunismia kuin myrkkyä.

Onnellinen Easton Lodge, kauniiden unelmien kehto!

SIDNEY JA BEATRICE WEBB.

Aina kun näen Sidney ja Beatrice Webbin tai puhelen heidän kanssaan, johtuu mieleeni Helsingin suomalainen tyttökoulu 1880-luvun alkupuolella. Sielläkin oli Sidney ja Beatrice Webb, vaikka heidän nimenään oli lehtori ja rouva Godenhjelm. Henkinen yhtäläisyys näiden välillä on niin selvä, että vallan tekee mieli ruveta sedittelemään ja tädittelemään Webbejä, niinkuin ennen Godenhjelmejä. Ja Webbin parissa tunnen olevani aivan yhtä tuhma koulutyttö kuin ennen Godenhjelmien parissa.

Lieneekö ketään senaikuista henkilöä, joka voi ajatella »lehtoria» muistelematta samalla »lehtorskaa»? Myöhemminhän heistä kyllä tuli »professori» ja »professorska», mutta ne nimitykset tuntuivat aina vierailta meille, entisille oppilaille. — Olipa heillä mitkä arvonimet tahansa, he kaksi olivat yksi. Samoin Webbit. Sidney ja Beatrice Webb merkitsee yhtä kokonaisuutta eikä kahta eri henkilöä. Pessimistitkin, jotka ovat tunteneet Godenhjelmit taikka Webbit, alkavat vähitellen

Sidney Webb.

Beatrice Webb.

uskoa, että jos miehellä ja naisella on juuri samat harrastukset, jos he ovat samalla kehitys- ja sivistysasteella, jos heillä ei ole lapsia jakamassa heidän rakkauttaan ja huolenpitoaan sekä vetämissä heidän mieltään pois yhteisistä harrastuksista, ja jos heillä sen lisäksi ei ole jokapäiväisiä leipähuolia ja molemmat ovat luonteeltaan rauhaa rakastavia, niin voi ajatella, että nuo kaksi ehkä saattavat elää varsin onnellisessa avioliitossa. Webbit täyttävät kaikki nuo ehdot, kuten ennen Godenhjelmitkin, ja molemmissa tapauksissa on seurauksena ollut ihanteellinen avioliitto.

Yleinen mielipide, s. o. kaikista puolueväreistä riippumaton, intelligenttien ihmisten mielipide, on se, että Sidney Webb on kuin elävä tietosanakirja. Hänen tietojensa laajuutta ja täsmällisyyttä on tavallisen ihmisen mahdoton mitailla. Sanotaan kyllä, että hän kaikesta laajasta opistaan huolimatta on hiukan kuiva, mutta kuiviahan ovat tietosanakirjatkin. Se aivan kuin kuuluu asiaan. Meillä Suomessa se seikka ymmärretään paremmin kuin Englannissa. Englantilaiset vaativat aina edes jonkin määrän huumoria julkisilta henkilöiltään. Huumorin puute ehkäisee hämmästyttävässä määrässä muuten loistavalla intelligenssillä varustetun henkilön uraa.

Meillä Suomessa on asian laita jokseenkin päinvastainen. En ole milloinkaan kuullut, että kenenkään ura olisi siitä kärsinyt, että häneltä puuttuu

huumoria, mutta kyllä varmaan siitä, että hänellä on sitä vallan riittävästi, ehkä liikaakin. Huumori ei kuulu kansallisiin ominaisuuksiimme. Ernst Lampén kyllä väittää, että savolaisilla sitä on yleensä oikein runsain mitoin, ja saattaapa se olla tottakin. Mitäpä minä hämäläisenä siitä tietäisin! Sen vain tiedän, että kuivahko ja hitaanpuoleinen asiallisuus on meillä syvyyden ja luotettavuuden varma merkki. Mitäs leikinlaskijoista ja ilveilijöistä, joita Albionin merkillinen kansa niin hartaasti näkyy suosivan!

Sidney Webbillle huumori ei ole mikään helposti esiintyvä lahja, eikä sitä saa ilmoille muuta kuin puristamalla. Mutta siitä huolimatta hän aina kumminkin saa jonkin pienen komman syntymään, vaikka tosin hiukan ähkimällä ja puhkimalla. Sellainen hyvä tahto vaikuttaa kuulijoihin vallan liikuttavasti.

Molemmista Webbeistä loistaa hyvántahtoisuus kaikkia kohtaan. Siitä ei voi kukaan erehtyä. Kukapa Godenhjelmeistäkään saattoi siinä suhteessa erehtyä. Tuntuu hyvältä olla samassa huoneessakin kuin Webbit. Ihminen hengittää heidän seurassaan parempaa ja puhtaampaa ilmaa, joka antaa rohkeutta ja uskoa elämään.

Kun sodan jälkeen jälleen muutin Lontooseen ja niin moni seikka oli suuresti muuttunut, oli minulla jonkinmoinen lohduttava varmuus siitä, että Webbit eivät olleet muuttuneet. Olin arvannut oikein. He eivät olleet muuttuneet eivätkä

edes muuttaneet. Sama talo, jossa he olivat asuneet kolmisenkymmentä vuotta, oli vieläkin heidän kotinsa. Yhtä vähän kuin kenenkään mieleen olisi pälkähtänyt, että Godenhjelmit olisivat keksineet muuttaa pois tuosta tutusta pienestä puutalosta Ludviginkadun varrelta, yhtä vähän kukaan saattoi kuvitella, että Webbit olisivat jättäneet vanhan kotinsa Grosvenor Roadin 41:ssä. Sinne siis suuntasin kulkuni, Thamesin rannalle, lähelle parlamenttitaloa.

Koputin ovea, kuten Englannissa on tapana, ja palvelustyttö, joka avasi oven, pyysi minua astumaan toiseen kerrokseen. Tietysti toiseen kerrokseen, aivan niinkuin ennenkin! Eikö liene ollut sama palvelustyttökin kuin silloin ennen, monta, monta vuotta sitten. — Toisessa kerroksessa, salissa, istuivat isäntä ja emäntä vilkkaasti keskustellen neljän vieraan kanssa, jotka olivat saapuneet ennen minua. Kaksi heistä oli italialaista, yksi japanilainen ja yksi englantilainen. Keskustelu oli vilkkaassa käynnissä, ja japanilainen selitti juuri, kuinka taas oli Japanissa ilmestynyt uusi painos Webb-puolisoiden viimeistä kirjaa. Se antoi aihetta emännällemme kertoa, kuinka kiitollisia he ovat japanilaisille, sillä kaikista kansoista maailmassa juuri japanilaiset ovat osoittaneet enimmäkseen ymmärtämystä ja ystävyyttä Webb-puolisolle. Kaikki heidän kirjansa käännetään heti japaninkielelle, tavallisesti jo käsikirjoituksesta, niin että ne ilmes-

tyvät samaan aikaan Japanissa kuin Englannissakin.

Isäntämme puheli kohteliaasti jokaisen kanssa, ilman erikoista mielenkiintoa, mutta herttaisen ystävällisenä. Muistui mieleeni, kuinka tosi Beatrice Webbin kuvaus Sidney Webbistä on, kun he ensikerran tapasivat toisensa, vuonna 1890. Päiväkirjassaan siltä ajalta Beatrice Webb, siihen aikaan Beatrice Potter, kaunis, seuraelämässä ja tieteellisissä piireissä tunnettu perijätär, kertoo tapauksesta näin:

»Sidney Webb, sosialisti, söi päivällistä täällä tänään. Hän on merkillinen pikku mies, jolla on äärettömän suuri pää ja hyvin pieni ruumis ja jonka otsan leveys on aivan riittävä selittämään hänen tietojensa sanakirjamaista luonnetta. Juutalainen nenä, huomiota herättävät silmät ja suu, musta tukka, hiukan kampaamaton, silmälasit ja mitä porvarillisin musta takki, käyttämisestä kiiltävä. Minä pidän siitä miehestä. Hänen puheensa suoruus, hänen laajanäköisyytensä ja mielikuvituksellinen lämminsydämysyhtensä voi kantaa hänet kauaksi. Hänessä on sellaisen henkilön varmuus, joka aina ajattelee nopeammin kuin hänen naapurinsa ja jota epäilykset eivät paina ja jolle yksityistietojen hankkiminen on yhtä helppoa kuin asioiden käsittäminen. Mutta hänessä ei ole mitään turhamaisuutta, ja hän on täysin vapaa käytöksessään. Siksi hän ei myöskään huomaa, jos hän tulee astuneeksi

naapurinsa liikavarpaille. Ennen kaikkea hän on aivan epätsekäs sekä, niin luulen, aivan varma uskoessaan, että yhteinen tarkastus ja yhteinen hallinto ainakin vähentää, ellei kokonaan hävitä, köyhyyttä.»

Tuo kuvaus sopii häneen vieläkin aivan tarkasti. Pilalehdet esittävät hänet aina hirmuisen suuripäisenä ja pieniruumiisena, ja hänen vakauksensa ytimenä väitetään olevan »asteittaisuuden välttämättömyys». Arvattavasti se on aina tiedemiesten vakaumus, ja Sidney Webb on ennen kaikkea tiedemies. Kansantaloudellisten aineiden tutkimus hänet johti »välttämättömällä asteittaisuudella» ja myöskin asteittaisella välttämättömyydellä sosialismiin.

Siihen aikaan kuin Sidney Webb muuttui sosialistiksi, tuollainen oppi vallan kauhistutti yleisöä. Oli suorastaan häpeä ruveta sosialistiksi, ja vielä päällepäätteeksi niin oppineen ja yleistä kunnioitusta nauttivan miehen kuin Sidney Webbin! Nythän ajat ovat täydellisesti muuttuneet Englannissa, jopa niin, että on pelättävä sosialismin käyvän muotiasiksi, kun kreivit ja markiisit ja vieläpä herttuatkin alkavat pyrkiä työväenpuolueen jäseniksi.

Semmoiselle miehelle kuin Sidney Webb ei mikään tietysti voi olla muotiasia, vaan syvän harkinnan vähitellen synnyttämä vakaumus. Ja kun hän tuon vakaumuksen saavutti, on vallan selvää, ettei hän seurannut samoja sääntöjä kuin

moni muu uuteen uskoon kääntynyt eikä alkanut kiihkeästi ajaa sosialismin asiaa tuomitsemalla kaikkia, jotka ajattelivat toisin, vaan hän alkoi hiljalleen äärimmäisestä oikeanpuolisesta rajasta ja siirtyi siitä hiljalleen vasemmalle. Hänestä tuli muutamien samoin ajattelevien kanssa Fabianseuran perustaja. Sosialismi oli tuleva kasvatuksen kautta eikä millään muulla tavalla. Vasta silloin, kun ihmiset olivat alkaneet aapisesta ja vähitellen päässeet syvempiin totuuksiin kiinni, vasta silloin alkoi aika kypsyä sosialistisille yhteiskunnan muutoksille. »Asteittaisuuden välttämättömyys» oli hänelle alusta alkaen selvillä elämäntyössään.

Kun tavallinen ihminen lukee Sidney Webbin elämästä, mitä hän on tehnyt, mihin ottanut osaa, mitä saanut aikaan, alkaa melkein päätä pyöryttää. Kaikkialla, missä on tarvittu kansantaloudellisia ja tilastollisia tietoja, on aina käännytty Sidney Webbin puoleen. Milloin hän on ollut työssä sotaministeriössä, milloin siirtomaiden ministeriössä. Milloin hän on ollut jäsenenä Lontoon hallinnossa, milloin Lontoon yliopiston johtokunnassa. Sittemmin hän on luennoinut kansantaloutta Lontoon yliopistossa ja työväenopistossa. Sitten hänet nimitettiin yleisen hallinnon kunnia-professoriksi Lontoon yliopistoon. Tuskin löytynee sitä kuninkaallista tutkijakuntaa, jonka on otettava selkoa taloudellisista seikoista, missä Sidney Webb ei ole jäsenenä. Koska hän on myös-

kin suorittanut korkean lainopillisen tutkinnon, toimi hän yhteen aikaan lakimiehenäkin. Hänen tieteelliset harrastuksensa tulivat ehkä selvimmän näkyviin silloin, kun hän yhdessä muutamien avustajien kanssa perusti sittemmin niin kuuluisan »London School of Economics and Political Sciences», josta on tullut ehkä tärkein osa Lontoon yliopistoa. Yhdessä Bernard Shawn kanssa hän myöskin perusti viikkolehden »The New Statesman», jonka johtokunnan puheenjohtajana hän yhä vieläkin on.

Bernard Shaw ja Webb olivat yhteistyössä nuoruudestaan asti. Yhdessä he olivat myöskin Fabian-seuran tärkeimmät pylvää. Siihen aikaan he edustivat radikaalisen maailmankatsomuksen äärimmäistä huippua, vaikka heitä ei suinkaan enää pidetä kovinkaan etäällä vasemmalla olevina. Englantilainen kirjailija St. John Ervine kirjoittaa Bernard Shawn 70:nneen syntymäpäivän johdosta, että vaikka kyllä on vallan totta, että Shaw on vanhoillinen, on Webb hänen rinnallaan kivettynyt tory, joka jyrkästi kieltäytyy käyttämästä uudenaikaisia keksintöjä, semmoisia kuin puhelimia taikka täytekyniä. St. John Ervine väittää myöskin Webbin, kuten Shawnkin, olevan mitä kiihkeimpiä individualisteja, vaikka hän sanoo itseään sosialistiksi. Samaan ryhmään hän lukee myöskin H. G. Wellsin. Ei kukaan noista kolmesta alistu koskaan komennon alle, vaikka kuulee Englannissa väitettävän sel-

laistakin, että he muka ovat ottaneet vaikutelmia Venäjältä päin. Näin kirjoittaa St. John Ervine: »Jos Englannissa nyt perustettaisiin neuvostotasavalta, niin ensimmäinen henkilö, joka hirtettäisiin juonittelusta sitä vastaan, tulisi olemaan Bernard Shaw, toinen H. G. Wells ja kolmas, jota potkien kuljetettaisiin hirsipuuhun, Sidney Webb. Sillä nuo kolme ovat meidän aikamme suurimmat individualistit!» — Sellaista on tämä elämä! Ensin heitä pidetään kauhistuttavina kiihkoilijoina, vasemmistolaisina, vallankumouksellisina, joiden kanssa ei kukaan mainettaan menettämättä edes voi seurustella, ja sitten tulee uusi sukupolvi ja syyttää heitä rutivanhoillisuudesta! Väkisinkin tulee ajatelleeksi tarinaa ukosta, pojasta ja aasista, joita ihmiset aina moittivat. ajoipa aasin selässä ukko tahi poika tai ei kukaan, Aina oli näkijöillä moittimisen syytä.

Huolimatta siitä, että Sidney Webbin elämä on melkein kehdosta saakka ollut ankaraa työtä ja toimintaa, tuntuu monesta kuin hän saisi nimitää kaikkia vuosia aina vuoteen 1892 oppivuosi- seen, aivan niinkuin Beatrice Webb nimittää elämäkerrassaan elämänsä tuohon merkilliseen vuoteen asti. V. 1892 Sidney ja Beatrice Webb yhdistivät kohtalonsa avioliiton sitein, ja vasta silloin alkaa heidän paras työaikansa, heidän syvin vaikutuksensa Englannin yhteiskunnalliseen elämään.

Beatrice Webbin kirjoittama merkillinen oma elämäkerta »My Apprenticeship» (Oppivuoteni)

ilmestyi keväällä 1926 ja on alusta alkaen saanut sen tunnustuksen, että jokaisen, joka tahtoo tutustua Englannin yhteiskunnalliseen kehitykseen viime vuosisadan loppupuoliskolla, on luettava se. Kirjan toinen osa, jonka nimeksi on mainittu »Yhteistyömme», ilmestyyneen verraten pian, ja vasta se tulee antamaan meille tietoja työstä, jonka tuo merkillinen pariskunta on tehnyt.

Beatrice Webb tuntuu, ainakin muukalaisesta, vilkkaammalta, vähemmän tietosanakirjamaiselta, kuin hänen oppinut puolisonsa. Eipä silti, että häneltä puuttuisi oppia, mutta hänessä on samalla paljon pehmeyttä, paljon suloa. Hänen »oppivuotensa», ennenkuin hän tapasi Sidney Webbin, olivat vielä merkillisemmät kuin hänen miehensä oppivuodet, etenkin siitä syystä, että häntä naisena ja vielä lisäksi Viktorian aikalaisena ympäröivät jos jonkinlaiset kahleet, joilla ei miehiä koskaan koetettukaan kietoa.

Beatrice Webbin tyttönimi oli Beatrice Potter. Hän oli syntynyt hyvin rikkaassa kodissa ja oli lähinnä nuorin yhdeksästä sisaresta. Lapset olivat kaikki tavattoman lahjakkaita, ja kun sisarus-sarjassa ei ollut veljiä, jotka olisivat voineet anastaa vanhempien kaiken huomion ja huolenpidon, saivat nuo yhdeksän tyttöä mahdollisimman täydellisen kasvatuksen. Hiukan hymyillen luemme Beatricen äidin päiväkirjassa sanat: »Kaikista tyttäristäni on Beatrice ainoa, jonka lahjakkuus ei tunnu olevan keskinkertaista ylem-

pänä...» Väkisinkin täytyy kysyä, millaisia vuosisadan neroja nuo muut sitten mahtoivatkaan olla, jos Beatrice oli vähälahjaisin heistä! — Paitsi lahjakkuuttaan tytöt olivat myöskin kauniita ja joutuivatkin siitä syystä pian hyviin, joskus suorastaan loistaviin naimisiin. Beatrice oli ainoa, joka muutamia vuosia yli kolmenkymmenen ehtineenä ei vielä ollut kenestäkään huolinut. Näytti tosiaankin siltä, kuin hän olisi aikonut pitää päätöksensä olla menemättä naimisiin ja uhrata koko elämänsä yhteiskunnalliseen työhön.

Hän sanoo itse muistelmissaan, että Lontoon seurapiiri, ei suinkaan sivistyksellään ja loistolaan, vaan typeryydellään antoi hänelle ensimmäisen herätteen, halun tutkia yhteiskunnallisia kysymyksiä. Hän oli mainittuun seurapiiriin jo aivan nuorena tuiki kyllästynyt ja haki jotakin parempaa, tyydyttävämpää. Hän kuvaa purevasti Lontoon seurapiirin neljää pääryhmää. Ensimmäinen ja loistavin sekä rajoitetuin oli hovipiiri, toinen oli vallassaoleva sekä sitä edeltänyt hallitus ja näiden pääkannattajat, kolmas oli miljoonamiesten ja rahamaailman ryhmä ja neljäs kilpaurheilupiiri. Noihin neljään piiriin kuuluvat henkilöt muodostivat »Lontoon seurapiirin». Tytöille tuota seurapiiriä pidettiin täysin riittävänä kasvatuslaitoksena. Jos tyttö oli siinä asemassa, että hänen ei tarvinnut huolehtia jokapäiväisestä leivästään, oli hänellä ainoastaan yksi huoli: päästä naimisiin niin pian kuin suinkin.

Beatrice Webb, kuvatessaan Lontoon seura-
piiriä, huomauttaa eräästä piirteestä, josta ver-
raten harvoin puhutaan: tuon seurapiirin vallan-
himosta. Tietoisesti tai tietämättä tuntui jokaisen
päämääränä olevan hankkia itselleen niin paljon
vaikutusvaltaa kuin suinkin. Helppoisin sen
sai tietysti rahalla. Miljoonamiehillä oli aina suun-
naton valta, mutta myöskin terävät aivot saivat
aina tunnustuksen. 1880-luvulla ja aikaisemmin-
kin, kun ensin alettiin puhua taitavista työväen-
johtajista, näitä henkilöitä heti koetettiin vetää
Lontoon seurapiiriin, ja vain heidän oma varo-
vaisuutensa ja myöskin vaatimattomuutensa pelas-
tivat heidät hukkumasta siihen joukkoon.

Beatrice Webbiä huvitti suuresti tuo havain-
tojen kerääminen, mutta samalla hän alkoi yhä
huonommin viihtyä sellaisessa ympäristössä ja
pyrkiä sieltä pois. Se ei ollut niinkään helppo
asia, sillä äitinsä kuoltua hänen täytyi emäntänä
hoitaa isän komeata kotia.

Paitsi omaa luontaista taipumustaan vakavam-
paan toimintaan vaikutti häneen paljon hänen
läheinen ystävyysuhteensa Herbert Spenceriin.
Näyttää siltä, kuin tuo kuuluisa filosofi olisi ollut
enemmän kiintynyt tähän nuoreen ystäväänsä
kuin kehenkään muuhun ihmisolentoon. He oli-
vat hyvin paljon yhdessä, ja heillä oli pitkiä
syvämietteisiä keskusteluja. Nuori Beatrice Pot-
ter kirjoitteli arvosteluja kreikkalaisten filoso-
fien teoksista, ja Spencer korjaili ystävällisesti

niitä ja keskusteli niistä neitosen kanssa. Spencerin ystävyys kesti koko hänen elinaikansa, ja vielä kuolinvuoteellaan hän kaipasi Beatrice Potterin seuraa. Ennen kuolemaansa hän pyysi Beatrice Potteria rupeamaan hänen teostensa julkaisijaksi ja hänen kirjalliseksi perijäkseen. Kauan epäröityään neitonen suostui siihen, mutta sitten tuli isku, joka koski hirveästi Herbert Spenceriin, nimittäin Beatrice Potterin kihlautuminen Sidney Webbin kanssa. Spencer pyysi tavata nuorta ystävänsä ja ilmoitettuaan ensin, ettei mitenkään voinut onnitella Beatricea, sillä silloin hän puhuisi vastoin vakaumustaan, hän rupesi huolestuneena puhumaan entisestä sopimuksestaan, jonka mukaan Beatrice Potter tulisi julkaisemaan hänen jälkeenjääneet teoksensa ja kirjoittamaan hänen elämäkertansa. Nyt häntä pelotti se, että hänen maineensa tulisi kärsimään, kun hän oli noin lämpimässä ystävyysuhteessa johtavan sosialistin kanssa! Hiukan ivallisesti neitonen heti tarjoutui luopumaan työstä, mutta se ei ollenkaan tyynnyttänyt Spenceriä. Hän ei tuntenut ketään muuta, jolle hän olisi voinut uskoa työn, sillä Grant Allen, joka ehkä olisi siihen kyennyt, oli juuri liittynyt Fabian-seuraan ja oli siis myöskin sosialisti! Vihdoin sovittiin asia siten, että eräs henkilö, joka Spencerin mielestä ei pystynyt työhön, sai sen tehtäväkseen, ja Beatrice Potter lupasi avustaa tätä niin paljon kuin saattoi, mutta hänen nimensä ei saanut näkyä, jotta filosofin

maine ei menisi! — Kaikessa suuruudessaan ja kuuluisuudessaan Spencer usein osoitti varsin hämmästyttävää pienuutta. Monessa suhteessa hän muistuttaa Hans Christian Andersenian, jonka turhamaisuus oli jokseenkin samaa laatua. Mutta kaikista Herbert Spencerin heikkouksista huolimatta hänen ystävyydensä Beatrice Potteria kohtaan säilyi. Se ei koskaan horjunut, ennenkuin kuolema siitä teki lopun.

Toinen Beatrice Potterin senaikuinen ystävä, jonka vaikutus häneen oli vielä suurempi kuin Spencerin, oli kuuluisa englantilainen sosiologi Charles Booth. Beatrice Webb pitää Charles Boothia yhdeksännentoista vuosisadan suurimpana sosiologina, jonka vaikutusta ei voi liian suureksi arvioida. Charles Boothin seitsemäntoista nidettä, jotka käsittelivät elämisen ja työn ehtoja Lontoossa ja jotka olivat kirjoitetut seitsemäntoista vuoden kuluessa, olivat Beatrice Potterin voimakkaimpana herätyksenä. Hän käsitti nyt, että hänen päätehtäväkseen täytyi tulla yhteiskunnallisten olojen ja työläisten elämän tutkiminen.

Beatrice Webbillä on aina ollut selvillä, että kauniit teoriat eivät auta, vaan jokaisen täytyy itse ottaa selvä olevista oloista, jos mieli saada todellisia ja paikkansapitäviä tietoja. Ei siis muuta kuin tuumasta toimeen! Hän jätti hienot vaatteensa ja pukeutui työläisnaisen pukuun sekä otti nimekseen »Jones», joka on mitä tavallisin nimi Englannissa. Sitten hän läksi etsimään työtä,

jota saikin. Hän työskenteli sekä Lontoon köyhissä osissa että muualla ompelijana ja sai siten itse nähdä ja kokea, millaista köyhien ompelijain elämä oli.

Charles Booth opetti hänelle sitten, kuinka tieteellistä tutkimustyötä oli tehtävä, ja pian kehittyi Beatrice Potterista mitä taitavin yhteiskunnallisten olojen tuntija Englannissa.

Hänen terveytensä oli noihin aikoihin verraten heikko, ja sisälliset taistelut heikonsivat sitä vielä yhä enemmän. Hän valittaa, että »Ego, joka kieltää» ja »Ego, joka kääntää» olivat ainai-
sessa riidassa hänen sydämessään. Jonkinmoinen alakuloisuus pääsi tuon tuostakin vallalle hänessä, ja sen vallassa hän joskus teki sellaista, jota hän jälkeinpäin suuresti katui. Niinpä hän m. m. allekirjoitti mrs. Humphrey Wardin anomuksen, jossa pyydettiin, että hallitus ei antaisi naisille äänioikeutta. Hän muuttui sittemmin innokkaaksi feministiksi ja kertoo myöhemmin tuosta tempusta pahana harha-askelena — kuten se epäilemättä olikin.

Hän alkoi olla jo varsin tunnettu kirjailijana ja Lontoon olojen tarkkana tuntijana. Hallitus alkoi käyttää hänen apuaan, ja monet olivat ne komiteat, joissa hän oli tärkeänä jäsenenä ja joiden tarkoituksena oli saada aikaan parannuksia Lontoon hallinnossa. Vuonna 1891 hän julkaisi kirjan Britannian osuustoiminnasta, ja tämä kirja saavutti heti erittäin suuren menestyksen.

Sitten seurasi vuosi 1892, joka lopullisesti määräsi hänen kohtalonsa, sillä silloin hän meni naimisiin Sidney Webbin kanssa. Itse hän kertoo, että mainittuna vuonna hänen oppiaikansa päättyi ja yhteistyö alkoi.

On vallan merkillistä, kuinka helposti ihmiset näyttivät unohtavan, että Beatrice Potter ja Sidney Webb olivat alkujaan kaksi eri henkilöä, jotka eivät edes tunteneet toisiaan ja joista kumpikin kulki omaa uraansa, kaukana toisistaan. On melkein mahdoton käsittää, että nuo molemmat, jotka niin selvästi kuuluvat yhteen, ovat ollenkaan tulleet toimeen erillään. Nyt se olisi aivan mahdotonta. Ne lukuisat kirjat, jotka sen jälkeen ovat ilmestyneet, ovat kaikki yhteistyötä, samoin kaikki ne laajat yhteiskunnalliset tutkimukset, joita he sen jälkeen ovat toimittaneet. Yhdessä he ovat tehneet työtä Fabian-seurassa, joka oli englantilaisen luonteenomainen, ensimmäinen sosialistinen yhdistys, jonka vaikutus on tuntunut yhteiskunnallisessa elämässä. Fabian-seura osoittaa mielestäni selvästi sekä heidän vahvat että heikot puolensa. Vahvana puolena on aina tunnustettava, että he ovat tehneet mitä vakavinta tieteellistä tutkimus- ja aatteiden selvittämistyötä. Heikkona puolena taas on, että Fabian-seuran työ on ollut yksinomaan kirjallista, tieteellistä laatua. — Kysyin kerran eräältä hyvältä tuttavalta, joka kuului tuohon seuraan, kuuluuko siihen yhtään työmiestä. Hän näytti

hiukan nololta ja sanoi, että siihen kuului kyllä yksi työmies, mutta he eivät tietäneet, mitä kummaa hänelle olisi tehtävä. Varminta kai olisi sulkea hänet lasikaappiin ja näytellä muille todisteena, että kyllä seuraan kuului työläisiäkin! — Sosialisti-aristokraatit eivät ole mikään tuntematon ilmiö Englannissa!

Ensimmäisessä työväen hallituksessa Sidney Webb oli kauppaministerinä. Kaikki ihmettelivät, miten hän saattoi tulla toimeen, kun hänellä ei aina voinut olla Beatricea turvanaan. Parlamentin ulkopuolella heidän yhteistyönsä kyllä oli ehkä entistä selvempää. Beatrice Webb perusti heti parlamentaarisen työväenklubin, joka on siksi lähellä parlamenttitaloa, että parlamentin jäsenet voivat käydä siellä syömässä lunchia kello yhden aikaan. Mainittu klubi muistuttaa hieman Fabian-seuraa, sekään ei suinkaan ole avoinna kaikille työväenpuolueen jäsenille, vaan verraten harvoille valituille.

Kuten tiedämme, pikku seikat vaikuttavat usein ihmisiin paljon enemmän kuin tärkeät pääseikat. Se seikka esimerkiksi, että työväen hallituksen jäsenet pukeutuivat hovipukuun käydessään ensikerran kuninkaan hovissa, herätti mitä kiusallisinta huomiota, varsinkin Skotlannissa, ja siitä keskusteltiin kauan. Totta on, että Sidney Webbiä arvosteltiin vähemmän ankaresti kuin muita, sillä kaikki tiesivät hänen olevan kaikissa seikoissa, pienissä yhtä hyvin kuin

suurissakin, vakuutetun »asteittaisuuden välttämättömyydestä», ja että hän ei siis ilman muuta voinut muuttaa vanhoja hovisääntöjä. Ja häneen nähden iloinen nauru lievensi katkeruutta. Sattui näet niin, että leikillinen kohtalo asetti Sidney Webbin astumaan ulos Buckingham-palatsista yhdessä maanviljelysministeri Buxtonin kanssa, ja valokuvaajat käyttivät hyväkseen tilaisuutta saadakseen erittäin huvittavan kuvan. Sidney Webb on, kuten jo olen maininnut, hyvin lyhyt, ja Noel Buxton on pitkä kuin jättiläinen. Molemmat kävelivät vieretysten, puettuina polvihousuihin, silkkisukkiin ja hullunkuriseen hattuun. »Times» painatti kuvan palstoilleen, eikä totisinkaan voinut olla hymyilemättä sitä katsellessaan. Sama asteittaisuuden välttämättömyys, jota Sidney Webb saarnaa, estää kaikei Englantia luopumasta monista ikivanhoista tavoista, jotka syrjäisestä tuntuvat lievimminkin sanoen naurettavilta.

Tuo sama asteittaisuuden välttämättömyys on tehnyt molemmista Webb-puolisoista mitä ankarrimmat parlamenttien puoltajat. Jos parlamenttien arvoasema ja valta vähenee, vähenee samassa määrässä kansojen vapaus. Se on heidän luja vakaumuksensa. Parlaamenteilla on brittiläisessä työväenpuolueessa ankaria vastustajia, mutta niin kauan kuin molemmat Webbit, Bernard Shaw ja Ramsay MacDonald johtavat parlamenttien puolustusliikettä, lienee tuskin syytä pelätä parlamenttien kukistumista.

Webb-puolisot ovat erittäin tuotteliaita yhteiskunnallisia kirjailijoita. Harva se vuosi ilmestyy heiltä yhteinen kirja milloin mistäkin taloudellisia kysymyksiä taikka paikallishallintoa koskevista aineista. Merkillisin mielestäni on heidän kirjansa: »Perustuslaki Suur-Britannian sosialistiselle valtakunnalle», joka ilmestyi vuonna 1920. Se on liikuttava todistus siitä, kuinka he vielä haudastakin tahtovat auttaa sen yhteiskunnan muodostamista, josta he ovat kauneimmat unelmansa unelmoineet, sillä he voinevat tuskin odottaa, että nuo unelmat tulevat toteutumaan heidän eläessään.

Molemmat puoliset ovat lähellä seitsemäkymmentä. Mutta molemmat ovat vielä täysissä voimissa ja täydessä työssä. Bernard Shaw valittiin äskettäin, että hän on jo päässyt samaan luokkaan kuin Pyhän Paavalin katedraali, Tower-silta ja Wembleyn näyttely, joita jokaisen Lontooseen-tulijan täytyy käydä katsomassa ja ihailemassa. Melkein samaa voi jo sanoa Webbeistäkin. Seläisten Lontoossa-kävijäin lukumäärä, jotka mielellään uhraavat minkä katedraalin tahansa, jos vain pääsevät Webbejä tapaamaan, alkaa kasvaa peloittavassa määrässä. Sidney ja Beatrice Webb kuuluvat, niinkuin Shawkin, siihen esitaistelijain valiojoukkoon, joka on uhrannut neronsa ja koko elämäntyönsä toteuttaakseen ihanteita, joiden he uskovat tuovan onnea tälle ja tuleville sukupolville.

MILJOONAMIEHIÄ.

Miljoonamiehiä, sitä oikeata lajia, niitä, jotka ovat tyhjästä itse luoneet miljoonansa, tapaa nykyaikana ainoastaan Amerikassa. Sellaiset miljoonamiehet, jotka ovat miljoonansa perineet eivätkä vielä ole jaksaneet niitä loppuun kuluttaa, ovat melkein aina ikäviä, tyhjänpäiväisiä, ahdasmielisiä. Niistä ei kannata puhua.

Ensimmäinen »self-made», omatekoinen miljoonamies, jonka tapasin Amerikassa, oli Andrew Carnegie.

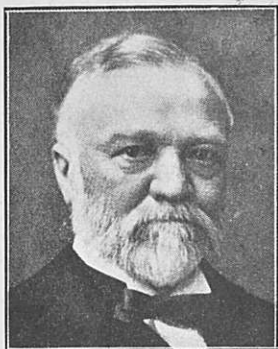
Myöhään syksyllä, 1912, oli Bertha von Suttner käymässä Amerikassa, ja Amerikan rauhanyhdistys, jonka puheenjohtajana oli Andrew Carnegie, oli tietysti päättänyt juhlia häntä komeasti. Amerikan rauhanyhdistys oli samanlainen kuin rauhanyhdistykset ylimalkaan siihen aikaan olivat — ja ehkä ovat vieläkin — yhdistys, joka ajoi innokkaasti rauhan asiaa rauhan aikana ja sotaa sodan aikana. Käytännölliset amerikkalaiset kai arvelivat, että kaikki tapahtukoon oikealla ajallaan! Oli vallan luonnollista, että

tämän yhdistyksen puheenjohtajana oli Andrew Carnegie.

Sanomalehdet olivat pitäneet suurta melua siitä, että pannaan toimeen komeat päivälliset Bertha von Suttnerin kunniaksi, sillä hänen kuuluisa kirjansa, *»Aseet pois!»,* joka tuotti hänelle Nobelin rauhanpalkinnon, oli hyvin tunnettu ja ihailtu myöskin Amerikassa.

Päivällisistä tuli tosi, ja hämmästykseni oli aika suuri, kun eräänä päivänä sain kutsun tulla Bertha von Suttnerin kunniaksi pidettäville päivällisille komeaan Astor-hotelliin New Yorkissa. Kutsukirjeessä oli mainittu, että kunniavierana oli paronitar Bertha von Suttner ja puheenjohtajana Andrew Carnegie. Amerikassa, kuten Englannissakin, on sääntönä, että kaikissa hiukankin juhlallisissa päivällisissä on puheenjohtaja, jonka vallassa on vaatia ketä tahansa läsnäolijoista pitämään pienen puheen ja jonka luvatta ei kukaan saa nousta puhumaan.

Tietysti noudatin kutsua ja saavuin oikealla ajalla Astor-hotelliin. Siellä odotti minua toinen yllätys. Minut kuljetettiin sisään ja asetettiin istumaan n. s. puhujien pöytään, Andrew Carnegien vasemmalle puolelle. Hänen oikealla puolellaan istui tietysti kunniavieras. En vielä tänä päivänäkään tiedä, ketä saan kiittää odottamattomasta kutsusta noille päivällisille ja niin juhlallisesta pöytäsijoituksesta. Mutta sellaista tapahtuu Amerikassa! Siellä ei aina olla niin selvillä

Andrew Carnegie.

meistä eurooppalaisista, ja amerikkalaisten synnynäinen ystävällisyys panee heidät usein menemään hyvin pitkälle suosiosoituksissaan. Olipa miten oli, minusta tuntui varsin hauskalta, eikä minun asiani ollut nyt hakea syitä ja seurauksia!

Jo ennenkuin menimme ruokasaliin, olin tullut esitellyksi Bertha von

Suttnerille, joka erinomaisen herttaisesti suuteli minua ja vakuutti syvää myötätuntoaan Suomea kohtaan, jonka synkät vaiheet hän hyvin tunsi. Hänestä on säilynyt mielessäni mitä kirkkain ja kaunein muisto.

Vasta ruokasalissa tulin esitellyksi Carnegielle, kun minut asetettiin hänen viereensä istumaan. Tietysti olin kuullut hänestä hyvin paljon, ja myöntää täytyy myöskin, etten juuri koskaan ollut kuullut kenenkään sanovan hyvää sanaa hänestä. — Olin kuullut, kuinka hän aikoinaan kidutti työväkeään Pittsburghissa, terästehtaissaan, kuinka hän käytti itsekkäästi omaksi hyväkseen Bessemerin nerokkaan keksinnön, välittämättä paljoakaan keksijästä, ja kuinka hän häikäilemättä kokosi miljoonansa toisten hiestä ja verestä. Sanottiin myöskin, ettei hän koskaan

enää uskaltanut itse näyttäytyä Pittsburgissa, sillä hänen uhriensa tulinen viha kauhisti häntä.

On tietysti mahdollista, että kaikki tuo oli edeltäkäsän synnyttänyt mielessäni syvän vastenmielisyyden, vaikka en ollutkaan siitä silloin aivan tietoinen. Vasta kun istuin häntä lähellä ja hän alkoi puhua kanssani, alkoi tuo vastenmielisyys kasvaa hirvittävästi. Tuossa hän istui kuin pehmeä, harmaa sammakko, ulkonevat silmät pyöreinä, kädet vavisten kuin pelosta . . .

Merkkillinen on ihmisluonto. Koetin ankarasti puhua järkeä itselleni. Hänen käytöksensä minua kohtaan oli ystävällistä, moitteetonta, kuten maailmanmiehen ainakin, ja tiedän, että minunkin käytökseni oli kohteliasta ja moitteetonta. Ja kumminkin tunsin koko ajan yhä kasvavaa vastenmielisyyttä.

Tiedän, että monessa ihmisessä taistelee kaksi olentoa vallan selvästi, niin selvästi, että melkein luulisi omilla korvillaan kuulevansa heidän keskustelunsa omassa sydämessään. Juuri niin kävi minun nyt. Ensimmäinen olento, viisas ja tyyni ja järkevä, sanoi, että tähän on vallan hullua. Eihän hän ollut ainakaan minulle mitään paha tehnyt, ja nythän oli iloiset päivälliset, jolloin kaikkien täytyi koettaa parastaan tehdäksseen ne miellyttäväiksi sekä Bertha von Suttnerille että Carnegieelle. Paha aavistus näet sanoi minulle, että Carnegie vallan hyvin tunsii tuon kylmän inhovirran vasemmalla puolellaan. Ihminen tun-

tee sellaisen. Nyt piti tosiaankin koettaa parantaa asioita!

Toinen olento vastasi heti: Entä sitten, vaikka hän onkin sinulle kohtelias! Miten hän kohteli veljiäsi ja sisariasi Pittsburgissa? Halpa-arvoinen oli hänelle ihmisveri, kun oli rahaa ansaittavana.

Ensimmäinen olento koetti puolustaa: Mutta onhan hän nyt koettanut tehdä hyvää noilla rahoillaan. Kuinka monta suurenmoista kirjastoa hän onkaan perustanut Amerikkaan ja moneen paikkaan Euroopassakin!

Ha-haa, nauroi toinen olento ilkkuen. Onhan niitä kirjastoja jos jossakin! Hän on niitä perustanut kaiketi lahjoakseen Jumalaa, jotta edes muutammat tahrat tulisivat pyyhityiksi pois elämän kirjasta! Vanha mies, vanha ja heikko. Kädetkin tuolla lailla tutisevat!

Ukko parka! Minun kävi häntä samalla hirveän sääliksi. Tiesinhän, kuinka siitä ilveiltiin, että hän aina vaati kirjastoihinsa oman nimensä ja oman kuvansa seinälle taikka veistokuvan alustalle, jossa se heti pisti silmään. Monin paikoin Amerikassa olikin siitä syystä kieltäydytty vastaanottamasta lahjaa kirjastoon, koska ei tahdottu pystyttää muistopatsasta Carnegieille. Olihan veristä ivaa, että Euroopassa, Haagin rauhanpalatsissa, silmä heti kohtasi kaksi kuvaa, »rauhansankarit», Carnegien ja Nikolai II:n! Vaikka eihän siitä pidä syyttää Carnegiea. Kun ihmisiin menee tuollainen loistava valhe, niin minkä sille

kukaan voi! Eikä suinkaan Carnegien kuva ollut siellä sen häiritsevempi kuin Nikolainkaan! Toinen uhraisi elämänsä valmistukseensa sotavarustuksia, ja toinen käytti niitä. Eläkööt maailman rauhansankarit!

Muistui mieleeni Carnegien syntymäkaupunki, Dunfermlin, joka minusta aina oli ollut miellyttävempiä paikkoja Skotlannissa. Sinne oli ukko tehnyt suuria lahjoituksia. Dunfermlin on myöskin Robert Brucen syntymäkaupunki, enkä missään paikassa maailmassa ole niin selvään tuntenut uuden ajan ja vanhan ajan taistelua kuin siellä. Robert Bruce ja Carnegie! Nuo kaksi eivät koskaan saata toisiaan ymmärtää. Korkealla kukkulalla on vanha iänikuinen linna, jossa kuningas Malcolm ja ihana kuningatar Margareta vielä öisin näyttäytyvät Dunfermlinin asukkaille heitä varoittamassa, kun jokin vaara uhkaa. Linnan vanhassa kirkossa oli Robert Bruce haudattuna, kivisessä kirstussa ja kivisessä haudassa, kuten sopii kansallissankarin. Mutta mitä teki Carnegie? Hän kaivatti Robert Brucen haudasta ylös, korjautti toisen puolen kirkkoa ja laski Brucen uuteen, hienoon hautaan, jonka päällä hohtava hautakivi prameilee. Voi sinua Robert Bruce! Mahdoitko kääntyä uudessa, muodikkaassa ympäristössäsi!

! Taas menivät ajatukset pahalle puolelle! Koe-tin muistaa, että olihan Carnegie tehnyt paljon hyvääkin syntymäkaupunkinsa hyväksi. Kau-

pungin laidassa oli suuri, komea puisto, Carnegien lahjoittama, ja paitsi kirjastoa ja taidekokoelmaa, jotka kantavat hänen nimeään ja joissa hänen kuvansa meitä tervehtivät, hän on lahjoittanut kaupungille erinomaisen kylpylaitoksen. Siellä saa kylpyjä vaikka minkälaisia, kuumia, kylmiä, höyrykylpyjä, vesikylpyjä ja jos jonkinlaisia terveyskylpyjä, joista varmaan on ollut paljon hyötyä Dunfermlinin asukkaille, sillä kaiken tuon kylpy-ylellisyyden saa niin halvalla hinnalla, ettei kukaan ole siitä pois suljettu. Osoittaakseen kiittollisuuttaan antajalle on Dunfermlinin kaupunki ostanut sen mökin, jossa Carnegie syntyi ja jossa hän ensin aloitti uransa sanomalehtienmyyjänä. Tuota mökkiä säilytetään nyt jonkinmoisena kansallispyhättönä.

Koetin parastani pysyäkseni tyynenä ja toivoin hartaasti, että päivällisistä vihdoinkin tulisi loppu. Tuossa hymyili Bertha von Suttner minulle herttaista hymyään. Mikä tyyneys ja sopusuh-taisuus hänessä oli, kuinka täydellisesti tuo kuuluisa maailmannainen hallitsi asemaa! Häpesin omaa rauhatonta mielialaani.

Carnegie oli juuri kääntynyt puoleeni ja alkoi puhua, kuinka hyvin hän tunsu Suomen vaikean aseman ja kuinka hänen harras mielenkiintonsa oli aina ollut suomalaisten puolella. Kuulin oman ääneni vastaavan hänelle kohteliaasti, että oli hyvin hauska kuulla hänen ystävällisyydestään meitä kohtaan . . .

Kahvi kannettiin siinä samassa pöytään, ja puheiden aika oli siis tullut. Carnegie nousi ja asettui lähellä olevalle puhujalavalle. Vieressä olevat pöydät täyttyivät kuin taikaiskusta pikakirjoittajilla ja sanomalehtimiehillä. Sitten alkoi puhe, josta ei voinut sanoa muuta kuin hyvää. Se oli kaikin puolin hyvin valmistettu, ystävällinen, voisipa sanoa melkein sydämellinen, kehuva, täynnä luottamusta tulevaisuuteen... Varmaa on, että moni meistä silloisista läsnäolijoista sitten parin vuoden perästä tunsu kiitollisuutta laupiasta kohtaloa kohtaan, joka oli antanut Bertha von Suttnerin nukkua ikuiseen rauhaan, ennenkuin maailmansodan kauhut puhkesivat esille.

Useita puheita seurasi sitten, hyviä ja heikkoja, kuten tavallisesti tuollaisissa tilaisuuksissa. Mieleepä painui vain se, että Bertha von Suttnerin puheessa niin selvään kajahti järkähtämätön, onnea tuottava luottamus siihen, että vihdoinkin oli kehitys päässyt niin pitkälle, että raakojen sotien aika oli ohi! Onnellinen Bertha von Suttner! Hän sai nukkua, ennenkuin unelmansa murtuivat.

Nousimme vihdoin pöydästä ja aloimme katsella tuttuja salissa. Pieni ryhmä sanomalehtimiehiä tuli samassa luokseni kysymään, miksi en ollut pitänyt mitään puhetta. Vastasin, ettei sellaisesta ollut kysymystäkään, mutta he väittivät, että nimeni oli annettu heille edeltäkäsini

puhujien joukossa. En voinut heille sen parempaa selitystä antaa, koska en itse tiennyt asiasta mitään, ja pyysin heitä tyytymään siihen.

Mutta amerikkalaisia nuoria sanomalehtimiehiä ei vain niin helposti tyydytetä, ja nämä lähtivätkin Carnegien luo tuota tärkeätä asiaa tiedustelemaan. Hänen vastauksensa oli varsin hämmästyttävä. Hän vakuutti, että hänen aikomuksenaan oli kyllä ollut pyytää minua puhumaan, mutta sitten hän oli tullut ajatelleeksi, että se luultavasti loukkaisi tsaarin hallitusta! Vastaus tuotti minulle suurta huvia. Samalla se oli erittäin kuvaava urhoolliselle isännälleni. Tuntematon, vaatimattomassa asemassa oleva suomalainen olisi muutaman minuutin puheessa sanonut sopivia korulauseita juhlan sankarittarelle, ja se olisi nostattanut tsaarin hallituksen hiukset pystyyn ja ikuisesti turmellut Carnegien nimen!

Seuraavana aamuna näin vallattoman uutisen New Yorkin lehdissä: »Andy says mum to Madame Malmberg.» Suomeksi käännettynä se kuuluisi jokseenkin näin: Antti sanoo suu kiinni rouva Malmbergille. Tämän merkillisen otsikon alla oli pieni pätkä, hiukan pistävä »Antille», mutta varsin suosiollinen minulle.

Carnegiesta puhuessani minun täytyy vielä mainita seikka, joka näkyy olevan yhteinen useimmille omalla työllään kohonneille miljoonamiehille Amerikassa. Ennemmin tai myöhemmin heidän nimissään ilmestyy yksi tai useampia kir-

joja, jotka saavat komeat arvostelut, ei ainoastaan Amerikan, vaan koko maailman sanomalehdistössä. Ja syystä saavatkin, sillä ne ovat aina hyvin kirjoitettuja. Tyyli on tottuneen kirjailijan, ajatukset selvät, usein melkein nerokkaat. Mutta — mutta . . .

Kuinka on ymmärrettävä, että miehet, jotka omalla nerollaan, omalla tarmollaan ovat koonneet jättiläisomaisuuden, eivät tule ajatelleeksi, että yleisöä ei sentään voi aivan noin karkeasti pettää? Kuka hiukankin ajatteleva ihminen voi ilman muuta uskoa, että mies, joka tuskin on eläessään muuta kirjoittanut kuin nimensä sopimusten alle, yht'äkkiä, käden käänteessä, muuttuu tottuneeksi kirjailijaksi?

Olin aina epäillyt noiden kirjojen alkuperää, mutta vasta ensikerran käydessäni Amerikassa kyselin tuota asiaa. Nuori sanomalehtimies, jolta sitä tiedustelin, purskahti iloiseen nauruun: »Myöntäkää, että arvelitte, kuten luulen eurooppalaisten yleensä arvelevan, että Carnegie ja Ford yht'äkkiä tunsivat herätyksen sielussaan ja istahtivat silloin hienon kirjoituspöytänsä ääreen, ottivat kultakärkisen kynän käteensä ja lahjoittivat maailmalle kirjallisen neronsa esikoisen!» — Koetin heikosti vastustaa hänen runollista väitettään, mutta pitihän minun myöntää, että siinä oli totta toinen puoli. Vasta nyt minulle selvisi, kuinka vallan mahdoton tuollainen otaksuma oli. Vaikka tuollaisilla maankuuluilla miljoonamiehillä, kuin Car-

negie ja Ford ovat, olisi ollut kykyäkin luoda kirjallisia merkkiteoksia (jota kykyä heillä ei mitenkään voi otaksua olevan), ei heillä koskaan olisi voinut riittää aikaa sellaiseen työhön. Kirjoja ei sentään luoda noin vain höyrykoneen vauhdilla. — Eurooppalainen tietysti nyrpistää nenäänsä ja sanoo, että elleivät he ole kirjojen tekijöitä, niin on kirjallista varkautta julkaista ne heidän nimissään, mutta käytännöllisellä amerikkalaisella on toinen käsitys. Näin jatkoi ystäväni, sanomalehtimies:

»Tiedättekö, että minä mahdollisesti kohta tulen kirjoittamaan erään miljoonamiehen muistelmia? Se on tietysti suuri asia näin nuorelle sanomalehtikirjailijalle, sillä mies maksaa ruhtinaallisesti, monta vertaa enemmän kuin mikään kustantaja, jos nyt ollenkaan saisin kustantajaa! Mitä minä siitä välitän, vaikka hän piirtää oman nimensä kansilehdelle? Kaikki ihmiset toki arvaavat, että hänen kirjallinen osuutensa teokseen rajoittuu kansilehteen, ja minä kyllä pidän huolta siitä, että 'todistamaton huhu' tietää kertoa, kuka on kirjoittanut kansilehden jälkeisen osan . . .»

»Mutta kuinka te tiedätte mitään hänen muistelmistaan?»

»Joitakin pääseikkoja — taikka oikeastaan ne, joita hän itse pitää pääseikkoina — hän tietysti kertoo minulle. Sitten kyselen lisää hänen ihailivilta aikalaisiltaan, ja loput osaan kyllä itse panna

kokoon. Onhan meillä, amerikkalaisilla sanomalehtimiehillä, sentään jonkin verran mielikuvi-
tustakin . . .»

Olen koettanut miettiä, mikä mahtaa olla syynä tuohon miljoonamiesten vallan epäjohton-
mukaiseen esiintymiseen kirjailijoina. Onhan heillä mainetta kyllin miljoonamiehinä! Ja vai-
keata on uskoa, että miehet, joilla on niin hir-
vittävä määrä työtä omalla alallaan, jonkin sisäl-
lisen voiman pakosta antautuisivat uudelle, täy-
sin tuntemattomalle ja paljon vaativalle alalle.
En voi ymmärtää, että siihen on muuta syytä
kuin tuo varsin tavallinen inhimillinen heikkous,
että tahtoo olla jotakin, jota ei ole. Mutta miksi
he eivät seuraa keisari Wilhelmin esimerkkiä,
ruveten yksin tein runoilijoiksi, maalareiksi, sävel-
täjiksi ja ties miksi? Siksi, että kirjailija-ala hel-
pommin kuin mikään muu antaa maailmalle sen
käsityksen, että mies, vaikka onkin »self made»,
omatekoinen, kumminkin on korkealla henkisellä
tasolla ja tekee aatteellista työtä yhtä suurella
antaumuksella kuin kokoilee dollareita. Omate-
koisen miehen usko, että hän tässäkin asiassa voi
noin vain ilman muuta sokaista ihmiskunnan
silmät, on vallan liikuttava ja osoittaa, kuinka
syvästi hän tuntee dollarin vallan. Hänen koke-
muksensa eivät varmaankaan ole tätä uskoa sär-
keneet.

Toinen asia, josta kuulin paljon Amerikassa, oli
se ankara arvostelu, joka tuli miljoonamiesten

rouvien osaksi. En tutustunut yhteenkään miljoonamiehen rouvaan, niin etten voi omasta kokemuksestani mitään sanoa. En nähnyt koskaan heitä yhdessä miestensä kanssa. Arvostelu, jonka kuulin, oli sellainen, että he ylimalkaan olivat sanomattoman paljon alempana aviomiehiään intelligenssiltään, tarmoltaan, käyttäytymistavoiltaan ja muilta hyviltä ominaisuuksiltaan. Väitettiin, toisin sanoen, että he olivat henkisesti vallan vähäpätöisiä eivätkä ollenkaan käsittäneet, kuinka paljon hyvää he olisivat voineet aikaansaada satumaisilla käyttövaroillaan. — »Euroopassa te voitte paljon paremmin käyttää yhteiskunnan hyväksi sellaisia henkilöitä», sanoi amerikkalainen ystäväni, »te valitsette heitä kunniapuheenjohtajiksi hyvää tarkoittaviin seuroihin, pyydätte heitä laskemaan peruskiviä lastenkoille ja sairaaloille sekä avaamaan basaareja varattomien säätyhenkilöiden avustamiseksi. Sillä lailla puristatte heiltä aika sievosia summia antamatta heille kumminkaan tilaisuutta liian paljon sekaantua itse asiain johtoon. Me amerikkalaiset olemme vielä kaikki liian omatekoisia ymmärtääksemme kaikkia tuollaisia temppejuja.»

Tuo saattoi olla kaikki totta, mutta se ei mitenkään selittänyt sitä seikkaa, että juuri miljoonamiehet, joilla epäilemättä oli vara valita, olivat vaimoikseen valinneet henkilöitä, jotka olivat heitä niin paljon alemmalla tasolla. Eräs helsinkiläinen taiteilija-ystäväni, jonka kanssa asiasta

puhelin, antoi minulle mielestäni vallan pätevän selityksen. Hän piti asiaa aivan luonnollisena, sillä kuinka saattoi kukaan vaatia, että niin raskaan työtaakan alla huokaileva henkilö, kuin miljoonamies epäilemättä on, voisi kiinnittää syvää huomiota tulevaan rouvaansa. Työ on hänellä kaikki kaikessa. Mutta tulee sitten aika, jolloin hänen mieleensä tulee ajatus, että hänellä pitäisi olla perillinen, joka tulisi jatkamaan tuota tärkeätä työtä. Hänen pitää siis hommata vaimo itselleen. Mutta kuka on hänen valittunsa? Hänellä ei koskaan ole ollut aikaa katsella tyttöihmisiä. Täytyy kai ruveta nyt katselemaan, ei siinä muu auta! Hän joutuu tilaisuuteen, jossa on koko lauma neitoseja koolla, ja heidän joukossaan on yksi, jolla on helakanpunainen pusero. Se pistää heti silmään, ja tyttö itsekin näyttää terveeltä ja sievältä. Mitäpä siitä sen enempää miettii, kosii, saa myöntävän vastauksen ja menee naimisiin. Miljoonamies saa perillisen, työ ja miljoonat yhä kasvavat, eikä hän jouda sen enempää sitä asiaa miettimään. Punapuseroinen tyttö saattaa olla viisas, saattaa olla tyhmä, saattaa olla hyväluontoinen taikka pahasisuinen — kuka siitä välittää! Hän on tehnyt tehtävänsä, synnyttänyt miljoonamiehelle perillisen, ja palkaksi siitä hän saa vietää lopun elämänsä ilman »leipähuolia». Hän saa tuhlata rahaa niin paljon kuin haluaa, kunhan hän vain ei häiritse miljoonamiestä tämän tärkeissä tehtävissä.

Miljoonamiehillä, kuten useasti muillakin neroilla — sillä nerojahan he epäilemättä ovat alallaan — ei näy olevan paljon lapsia. Carnegieella oli yksi ainoa tyttö, hyvin kivulloinen ja heikko, ja Henry Fordilla on yksi ainoa poika.

Amerikkalaisista miljoonamiehistä tunnen Henry Fordin useamman kuin yhden tapaamisen perusteella. Olin yli kaksi viikkoa hänen seurassaan joka päivä ja puhelin usein hänen kanssaan. Se tapahtui n. s. Fordin rauhanlaivassa, joka joulukuun alussa 1915 läksi Hobokenin rannasta, mukanaan parisataa kutsuvierasta, ja saapui siten vähän ennen joulua Osloon (silloiseen Kristianiaan). Tuosta merkillisestä matkasta on niin paljon kirjoitettu, etten tahdo siitä enää monta sanaa sanoa, vaan koetan sen sijaan kertoa itse isännästämmä mitä muistan.

Myönnän heti, että minulla oli Fordin suhteen syvä ennakkoluulo, jota Carnegien tapaaminen ei suinkaan ollut vähentänyt. Mitä hän olisi sen parempi kuin muutkaan! Myönnän toki heti, että hyvin pian sain hävetä tätä ennakkoluuloani, sillä Ford oli vallan toinen tyyppi.

Se, mikä ennen kaikkea vaikutti meihin kaikkiin laivassa-olijoihin erinomaisen edullisesti, oli Fordin vaatimaton, toverillinen käytös. Hänessä ei ollut mitään ruhtinaallista, luotaan työntävää, ylhäältä alaspäin kohtelevaa, vaan hän oli aivan »tavallinen ihminen». Oli melkein mahdotonta käsittää, että tuo ystävällinen, melkein lapselli-

Henry Ford.

selta tuntuva mies oli maailman ehkä rikkain ihminen. Carnegiesta sen saattoi ymmärtää, mutta ei Fordista. Tässä oli selvästi paljon monimutkaisempi luonne selvitettävänä. Fordille ei raha rahan tähden nähtävästi merkinnyt yhtään mitään. Hän ajoi ennen kaikkia aatteita, ja raha oli tässä ainoastaan välikappaleena. Mutta siinäpä pulma juuri tulikin esille: Mitä aatteita hän ajoi ja minkätähden?

Jos sen nojalla, mitä Fordista tiedän, yritän luoda kuvan Fordin ihannekodista, olisi se tällainen: Kylläksi kaikkea, mikä kuuluu hyvään ruumiilliseen hoitoon, täydellinen raittius, tarpeeksi rahaa pankissa sairauden ja vanhuuden varalta, mies ansaitsemassa tehdastyöllä, vaimo yksinomaan kotitöissä, kaikki askareet täsmälleen, tunnilleen, elämä nuottien mukaan, ylhäällä Vanhan Testamentin Jehova vartioimassa ja alhaalla hänen käskynhaltijansa Henry Ford.

Ford on luonteeltaan varmaan paljon syvällisempi ja myöskin paljon laajanäköisempi kuin miljoonien kokoojat yleensä. Siksi hänen onkin onnistunut koota enemmän kuin muiden. Tämä tuntuu ehkä paradoksilta, mutta niin se kuitenkin on. Vasta käydessäni Detroitissa, Fordin suurimmissa tehtaissa, sen oikein ymmärsin. Pienen erehdyksen kautta tulin Detroitiin päivää myöhemmin kuin olin luvannut, ja Ford oli samana aamuna lähtenyt Washingtoniin. Siitä oli minulle enemmän hyötyä kuin haittaa, sillä sain siten katsella

jättiläistehtaita aivan rauhassa, ilman mitään vaikutelmia »ylhäältäpäin». Ford oli ystävällisesti antanut käskyn yhdelle lukemattomista insinööreistään, että hän saattaisi minua ja näyttäisi sekä selittäisi kaikki, mitä halusin tietää.

Fordin jättiläismahtava järjestämiskyky esiintyi mielestäni kirkkaampana, täydellisempänä, kun hän itse ei ollut läsnä, vaan ainoastaan toiminnan tulos, neron luoma, joka ympäröi meitä kuin valmiiksi valettu maailma, missä kaikki jo kulkee kuin luonnonvoiman pakosta, missä ei enää tunnu vasaran jälki eikä seppo itse näyttyädy. Kaikki eri osat, ruuvit, tangot, pyörät, ihmiset — kaikki liikkuvat tahdottomina, jonkin näkymättömän voiman käskystä. Se oli kiihoittavaa ja samalla masentavaa.

Ruuvit ja tangot ja pyörät kyllä tuon kesti-vät, mutta entä hienoimmat aseet, ihmiset? Eivätkö he joskus menneet pilalle, kadottaneet järkeänsä tuossa konevoiman ja järjestyksen maailmassa? Insinööri, joka minua saatteli, hymyili hiukan surullisesti: »Jos työmies näyttää henkisen sairauden oireita, muutetaan hänet toisenlaiseen työhön», oli hänen selityksensä.

Hän selitti myöskin, kuinka pieninkin työssä saatu vamma ja pieninkin sairauden oire on heti ilmoitettava sairaalaan, jossa parhaat lääkärit maksutta hoitavat työmiehiä. Sain tietysti nähdä sairaalan, jossa kaikki oli niin täydellistä kuin

tieteen viimeisiä tuloksia seuraten saattoi valmistaa.

»Voiko parempaa ruumiillista hoitoa pitää työväestä?» kysyi oppaani. — »Ei, ei voi», myönsin.

Sitten piti minun vielä nähdä kasvatuksellinen osasto. Sen johtaja, korkean pappisarvon omistaja, tohtori Marquiss, oli minulle ennestään tuttu. Hän antoi mielellään kaikki tiedot, joita halusin. Laajat olivat oppisalit, paljon oli luennoitsijoita eri aineissa, ja sitäpaitsi opettivat työmiehet vapaaehtoisesti toisilleen englanninkieltä.

Pyysin myöskin tietoja työväen elämästä ulkopuolella tehtaita, ja mielihyvällä, voisinpamelkein sanoa innostuksella, tohtori Marquiss niitä antoi. Työväen asunnot olivat täydellisiä malliasuntoja: tilavat huoneet, pieni puutarha, kaikki työtä säästävät laitokset, joita Amerikassa on keksitty; siis koditkin niin täydellisiä kuin saattoi uneksia. — »Tarkastajamme käyvät joka päivä katsomassa, että kaikki on kuin olla pitää», selitti tohtori Marquiss. Pyysin häntä kertomaan hiukan lähemmin noista tarkastajista, ja hän kertoi:

»Meillä on kokonainen armeija nuoria miehiä, joiden työnä on kulkea aamusta iltaan työmiesten kodeissa tutkimassa ja katsomassa, että kaikki on hyvin siivottu, lasten nenät niistetty, ruoka hyvää, pankissa vissi määrä rahaa, vaimo yksinomaan kotitöissä, ilman mitään ansiotyötä kodin ulkopuolella j. n. e.»

»Mitä työmiesten vaimot tuosta arvelevat?

Ensiksikin siitä, että tarkastajina on nuoria miehiä eikä naisia, vaikka tuntuisi luonnollisemmalta, että naiset tekisivät tuollaiset kotitarkastukset, ja myöskin siitä, että vaimot eivät saa tehdä mitään ansiotyötä kodin ulkopuolella?»

»Vaimot pitävät ehdottomasti enemmän nuorista miehistä tarkastajina kuin naisista.» (Ahaa, arvelin itsekseni, tietysti siitä syystä, että heitä voi helpommin vetää nenästä, jos tarvitaan.)
 »Ja mitä sitten tulee työhön kodin ulkopuolella, se on hyvin jyrkästi kielletty, sillä se on aivan Henry Fordin periaatteita vastaan. Tapahtui äskettäin, että erään työmiehen vaimo, joka sattui olemaan taitava pianonsoittaja, alkoi antaa soitto-tunteja muutamille nuorille tytöille. Hän arveli aikansa hyvin riittävän siihen, koska hänellä ei ollut lapsia. Heti kun asiasta tuli tieto meille, ilmoitimme vaimolle, että hänen täytyi heti lopettaa tunnit, muuten hänen miehensä tulisi erotetuksi toimestaan. Ei, Henry Ford ei salli sellaista. Se on vallan vastoin hänen periaatteitaan.»

»Mutta jos vaimon periaatteet ovat toiset . . .»

»Mitä tarkoitatte? Tämä on kai Henry Fordin tehdas . . .»

»Tarkoitin vain, että se on sentään hyvin ankaraa vapauden sitomista . . .»

»Aa, tietysti teillä eurooppalaisilla on aina kaikenlaisia teorioja, jotka eivät pidä paikkaansa ollenkaan todellisessa elämässä! Työväki rakastaa tuota niinsanottua vapauden sitomista. Mitenkä

muutoin selitätte sen, että meillä ei koskaan ole ollut lakkoja ja että meillä aina on tuhansittain pyrkijöitä työhön, heti kun jokin paikka tulee vapaaksi?»

Niinpä niin. Tuo antoi minulle aika paljon miettimisen aihetta. Kuinka monta ihmistä lie-nee maailmassa, jotka vapauden edestä ovat valmiit jotakin uhraamaan? Orjuuden rakkaus tuntuu olevan paljon luonteenomaisempaa ihmiselle kuin vapauden rakkaus! Useammat lienevät vapaudesta samaa mieltä kuin Falstaff kunniasta: Mitä on vapaus? Voiko sitä syödä? Voiko sitä juoda? . . . Ja jos ei sitä voi syödä eikä juoda eikä myöskään itseään vaatettaa sillä, niin mitä hyötyä on koko vapaudesta?

Muistan, kuinka Arvid Järnefelt kertoi kerran minulle Tolstoin hänelle sanoneen, että moni Venäjän talonpoika oli paljon tyytyväisempi ennen orjana ollessaan kuin nyt vapaana. Talonpojat tunsivat ennen, että heillä oli selkänोजना jokin voima, joka piti heistä huolta ja katsoi, että heillä oli jokapäiväiset tarpeet, mutta nyt »vapaina» heidän piti itse huolehtia kaikesta ja itse johtaa elämän taistelua. Se oli niin vaivalloista! — Amerikassa kuulin aivan samaa etelävaltioiden neekeristä, kuinka he valittivat, että nyt oli pahempi kuin ennen. Silloin he olivat vallan rehellisesti orjina, joita myytiin ja ostettiin, piiskattiin ja ruokittiin. Ei mitään huolta huomispäivästä.

Ei mitään vastuunalaisuutta. Kohdeltiin kuin hyviä koiria . . .

Henry Ford tuntee ihmiset ja heidän vapaudenrakkautensa! Hän tietää, että he mielellään ottavat vastaan orjuuden, kunhan sen mukana seuraa tarpeeksi ruokaa ja vaatetta, asuntoja ja muita elämän mukavuuksia.

Ford ei koskaan pane pääpainoa siihen, että hän omistaa ihmisten ruumiit, heidän kätensä voiman, heidän sormiensa notkeuden. Ennen kaikkea hän tahtoo omistaa ihmisten sielut. Kaikki muu tulee silloin itsestään ikäänkuin kaupanpäällisinä. Carnegie oli toista. Hän tahtoi käyttää ihmisten ruumiillisen työn hyväkseen kootakseen miljooniaan. Kun se kului loppuun, niin kuluukoon! Saihan sitä uutta. Muutoin hänen työväkensä sai olla miten tahtoi, pitkin tai poikin. Heidän kohtalonsa ei häntä liikuttanut. Hän oli aina sotakannalla työväkensä kanssa. Vielä kuollessaankin työläiset kirosivat sortajaansa.

Kuten jo sanoin, Ford on ystävyysuhteessa työväkeensä. Hän osaa herättää orjuusvaiston heissä, hän imee heidän tahtonsa omaan tahtoonsa, kunnes he tyytyväisinä suutelevat kahleitaan.

Pittsburgin työväen hätähuudot Carnegien tehtaissa herättivät eloon työväenliikkeen Amerikassa. Fordin työväen lihavassa hyvinvoinnissa tuollaiset hätähuudot tukehtuvat.

Ford on joka suhteessa suurpiirteisempi kuin

Carnegie. Kun tavallinen ihminen ensin kuulee hänen tuumiaan, niin hän tahtomattaankin hymyilee. Ne tuntuvat niin täydellisesti mahdottomilta. Kun hän esim. tarjoutuu ostamaan Yhdysvaltain sotalaivaston, ei kukaan n. s. täysijärkinen ihminen ollenkaan voi seurata hänen ajatusjuoksuaan. Ja kumminkin tuollainen tarjous on Fordilla täyttötotta, ja hän on laskenut tarkkaan joka pennin sen hinnasta ja todistaa, että se olisi hänelle sekä mahdollinen että tuottava kauppa. Muistan vallan hyvin, kuinka minun pienet aivoni melkein kieltäytyivät toimimasta, kun hän rauhanlaivassa minulle selitti, että meillä suomalaisilla on niin mahdottoman vaikea kieli, ettei sitä kukaan voi oppia ja että se olisi siitä syystä muutettava. Kun lievästi hymyillen kysyin, kuinka tuo muutos olisi tapahtuva, oli hänellä suunnitelma heti valmiina: Alkeiskouluja perustettava tuhkatieheään ympäri maata. Niissä pääaineena ensin opetettava englanninkieltä. Kun lapset oppivat sitä ymmärtämään, opetetaan kaikki muut aineet sillä kielellä. Vihdoin kielletään suomenkielen käyttö kokonaan. Eihän siihen mene kuin yhden sukupolven aika, niin Suomesta tulee englanninkielinen maa! — Uskon varmaan, että jos Ford olisi suomalainen ja yhä samaa mieltä, niin hän kyllä yrittäisi panna tuumansa toimeen. Siinä juuri on hänen merkillinen voimansa, ettei mikään tuuma jää hänellä ainoastaan tuumaksi, vaan hän alkaa heti toimia sen toteuttamiseksi.

Miltä näyttää Ford itse, tuo aineellisen hyvinvoinnin apostoli, maailman ehkä rikkain yksityishenkilö? Hänen kasvonsa ovat kuin keskiaikaisen pyhimyksen, laihat, kalpeat, syväpiirteiset. Silmät ovat tummat, syvät, ilme syvämielinen ja lempeä. Hänen käytöksensä on vaatimatonsa, ystävällistä. Minua vaivasi aina uteliaisuus tietää, mitä tuon miehen mielessä liikui. Ulkomuodosta päättäen hän oli hienoimman henkevyuden perikuva, mies, joka on enemmän sielua kuin ruumista, jolle aate on kaikki, aine ei mitään. Tiesin, että hän elämässään oli askeetti, ei koskaan juonut mitään vettä väkevämpää ja oli rajoittanut ruokansa niin vähiin, että lääkäri sanoi hänen kärsivän sen vähyydestä. Olisin voinut käsittää, että tuonnäköinen mies saattaisi olla kiihkeä maallikkosaarnaaja, pelastusarmeijan johtaja, keskiaikainen inkvisiittori tai jotakin muuta sellaista, mutta ei ikinä maailman rikkain mies! Hänessä on jotakin mystillistä, melkein hirtittävää. On kuin joku voimakas hengetär olisi hänelle sanonut: »Mene maailmalle ja perusta valtakunta, jossa todistat, että sellaiset kauniit iskusanat kuin 'vapaus', 'henkinen ylemmyys', 'sielun pyrkimys ylöspäin' ovat pelkkää lorua, ja että ruumis on ainoa, jolla on arvo.» Mutta lieneekö joku toinen hengetär antanut samalla hänelle sellaisen ulkomuodon ja sellaiset tavat, että ne koko ajan väittävät aineellisuuden palvontaa vastaan?

Miten mahtanee käydä Fordin valtakunnan, kun sen luoja kerran kuolee? Löytyykö toista henkilöä, joka sen voi pystyssä pitää? Fordilla on yksi ainoa poika, josta sanotaan, että hän on hyväluontoinen mies, hiljainen uneksija. Kerrotaan, että hänen mielensä paloi lukualalle, mutta isä ei sitä sallinut. Yliopistot voivat olla vaarallisia laitoksia. Niissä herää helposti kaikenlaisia mietteitä... Ja mitäpä niistä mietteistä, kun on latu jo valmiina, jota myöten on kuljettava. Parempi on olla katselematta oikealle ja vasemmalle.....

Mutta miten käynee Fordin yhteiskunnan, kun sen luoja kuolee...?

HINTA 30 MK.

Yh. historia.

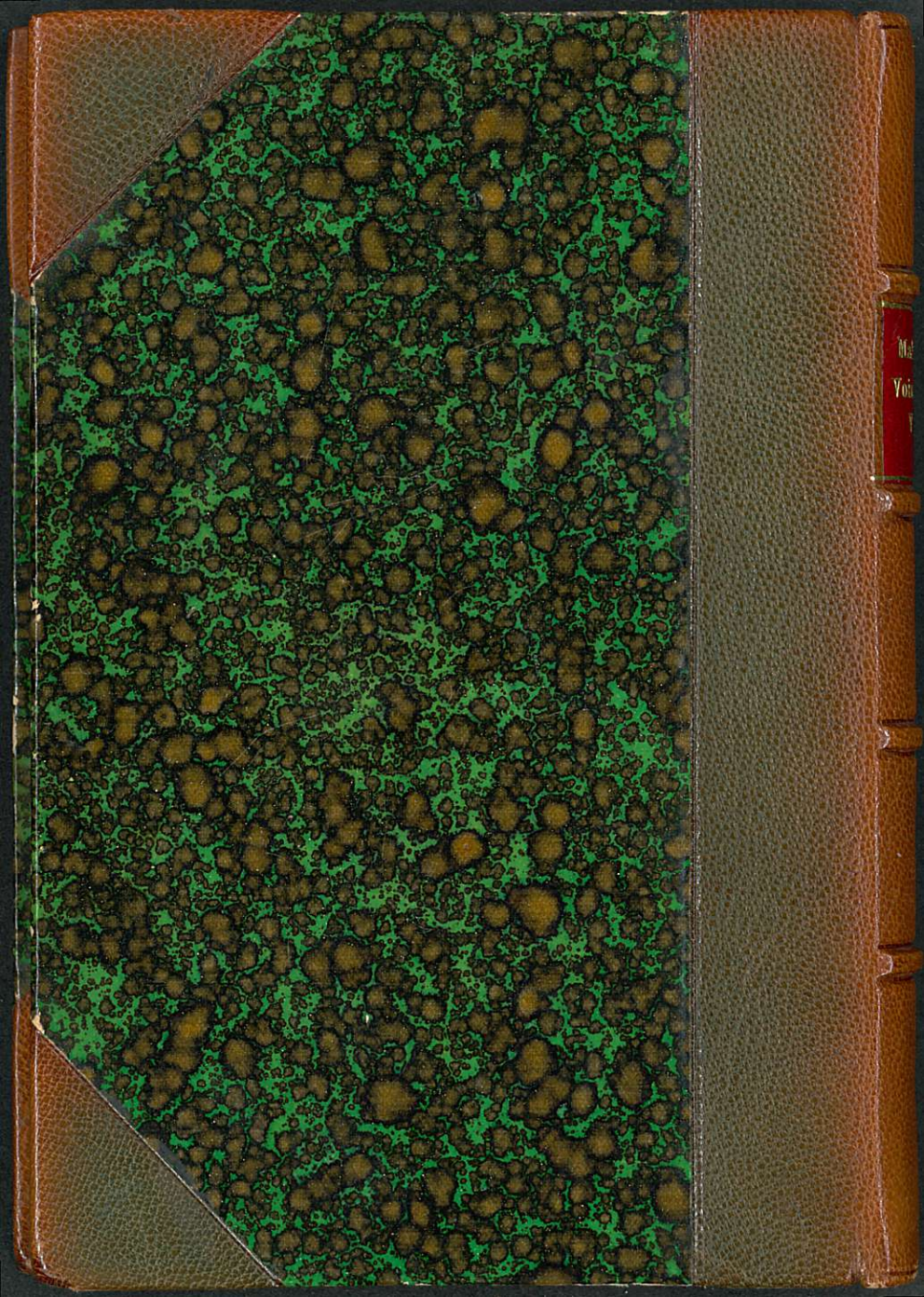
Malmberg

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 102 1726

X

The
Vol